

# Liten, men likevel stor?

*Tolkninger av den dansk-norske maktstaten  
på 1700-tallet i europeisk perspektiv*

Gaute Ellefsen Lye



Masteroppgave ved  
Institutt for arkeologi, konservering og historie  
UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2014



# Liten, men likevel stor?

Tolkninger av den dansk-norske maktstaten på 1700-tallet

Masteroppgave ved Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH)

Universitetet i Oslo

Våren 2014

© Gaute Ellefsen Lye

2014

Liten, men likevel stor? – Den dansk-norske maktstaten på 1700-tallet

Gaute Ellefsen Lye

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

# Sammendrag

Oppgaven er en historiografisk oppgave som tar for seg Danmark-Norges maktpolitiske stilling på 1700-tallet, i perioden mellom Den store nordiske krig og denne statens inntreden i Napoleonskrigene, og hvordan historikere har beskrevet denne perioden. Danmark-Norge i denne perioden har blitt tolket på to forskjellige måter, som enten en fredelig og nøytral småmakt, eller en sterkt rustet og delvis aggressiv mellommakt. Spørsmålet oppgaven forsøker å besvare er i hvilken grad disse to tolkningene kan sies å være korrekte. Teorier fra samfunnsfagene har blitt trukket inn i et forsøk på å beskrive Europa på 1700-tallet og maktforholdene i denne perioden, for deretter å måle og gjøre sammenlikninger av staters maktgrunnlag i den omtalte perioden.



# Forord

Denne oppgaven ble til ad omveier etter flere delvise skrevne og deretter forkastede oppgaver, og har kostet tid og arbeid. I den anledning ønsker jeg å takke et antall støttespillere.

Først vil jeg rette en stor takk til professor Finn Erhard Johannesen for ukuelig optimisme og god veiledning.

Videre vil jeg få takke min mor, Unn Ellefsen, som ved anledninger har gitt meg gratis middag, og ikke minst tok seg tid til å lese korrektur.

Til slutt vil jeg takke de andre sliterne på mastersalen for lunch- og kaffepauser med tilhørende faglig og ufaglig prat, i tide og utide.

Og selvfølgelig: eventuelle feil og mangler er ene og alene undertegnede's ansvar.

Blindern, 12.05.14

# Innholdsfortegnelse

KAPITTEL 1: INNLEDNING.....	1
Avgrensning .....	2
Synspunkterpå perioden.....	5
Disposisjon.....	7
I. DEL .....	8
KAPITTEL 2:.....	8
MAKT OG MAKTFORHOLD I 1700-TALLETS EUROPA .....	8
Makt.....	8
Teorier om makt i internasjonal politikk .....	9
Maktressurser .....	11
Stater og teori om stater på 1700-tallet.....	14
Det europeiske statssystemet på 1700-tallet .....	17
Inndeling av makter .....	19
Presentasjon av makter .....	20
Danmark-Norge.....	23
Militært og krigføring .....	30
Oppsummering .....	34
2. DEL .....	36
KAPITTEL 3: PRESENTASJON AV HISTORIKERE .....	36
Holm .....	36
Feldbæk.....	38
Struwe .....	40
Individer og struktur .....	41
KAPITTEL 4: DET TRADISJONELLE SYNET.....	44
Holm om tiden etter den store nordiske krig.....	45



Ekspansjon sørover? .....	48
Holm om det svenske tronfølgervalget.....	49
Feldbæk om Danmark-Norge.....	51
Norden og Sverige .....	54
Oppsummering .....	57
<b>KAPITTEL 5: REVIDERT SYN .....</b>	<b>59</b>
Struwe om det tradisjonelle synet.....	60
Danmark-Norge som mellommakt .....	61
Danmark-Norge etter 1720 .....	63
Danmark-Norge som europeisk makt.....	64
Struwe om det svenske tronfølgervalget.....	66
Dansk-norsk militær styrke .....	67
Dansk-norske planer og handlinger .....	68
Etter 1740-årene – en falmende mellommakt .....	72
Europa etter 1740-årene .....	72
Forholdet til Russland.....	73
Tyttbærkrigen 1788.....	77
Oppsummering .....	79
<b>KAPITTEL 6: KONKLUSJON .....</b>	<b>81</b>
<b>LITTERATURLISTE.....</b>	<b>86</b>
Trykte publikasjoner.....	86
Nettsider .....	90

## KAPITTEL 1: INNLEDNING

Denne oppgaven vil ta for seg Danmark-Norges maktpolitiske rolle i Europa på 1700-tallet, og spesielt perioden etter den Store Nordiske krigs endelige avslutning i 1720 og fram til Napoleonskrigenes utbrudd, og historikeres behandling av dette riket i denne perioden. Det som er vesentlig for oppgaven er hvilken posisjon riket hadde militært og utenrikspolitisk, og hvordan denne er blitt fortolket.

- Det oppgaven forsøker å besvare er: Hvordan er Danmark-Norges posisjon på 1700-tallet beskrevet, og treffer beskrivelsen?

Danmark-Norge etter den store nordiske krig har av danske og norske historikere som oftest blitt fremstilt som en liten stat uten nok maktmidler til en uavhengig eller aggressiv utenrikspolitikk, og som helt hadde lagt fra seg tanken om å bruke krig som utenrikspolitisk virkemiddel. Danmark-Norge i korte trekk blitt beskrevet som en defensiv og fredelig stat, og fullstendig avhengig av de europeiske stormaktene. Staten var hovedsakelig med i allianser med disse stormaktene for å garantere egen sikkerhet og overlevelse som stat, og unngå å bli et offer for disse stormaktenes ekspansjon. Men uten noen særlig muligheter for å opptre som en aktør med egne maktmidler, eller en alliert av betydning for stormaktene. Hendelser og uttalelser som kan tyde på en dansk-norsk stat med maktmidler og vilje til å bruke dem har gjerne blitt forklart som unntaket som bekrefter regelen.

Om denne beskrivelsen av Danmark-Norge stemmer kan diskuteres. Danmark-Norge holdt seg med et størrelsesmessig relativt stort militærapparat, og med en stor andel av befolkningen i militær tjeneste. Staten er faktisk beskrevet som den eller en av de mest militariserte og sterkest rustede statene i Europa på 1700-tallet. Likevel virker Danmark-Norge i historieskrivingen å ha en meget passiv, nesten ikke-eksisterende utenrikspolitikk. Landet hadde også tidvis aggressive ambisjoner mot sine nabostater, og foretok store rustninger og mobiliseringer med tanke på å gjennomføre disse. Men den såkalte Tyttebærkrigen i 1788 ble det eneste eksempelet på en offensiv operasjon som faktisk ble igangsatt. Det er særlig mangelen på kriger som er blitt et argument for det fredelige og nøytrale Danmark-Norge. Dette virker unektelig underlig for en stat i et ellers meget urolig Europa, var å regnesom en normal foreteelse. Motsatt av dette synet er at Danmark-Norge var

en europeisk makt som opptrådte slik europeiske makter flest. Dette gjør at riket ikke var en defensiv småstat, men tvert om en sterkt militarisert mellommakt med til dels meget ekspansive ambisjoner, lik andre europeiske stater. Spørsmålet er da hvorvidt noen av disse synene medfører noen grad av riktighet.

Danmark-Norge var definitivt en stat i stormaktenes vold i 1807, da Storbritannia nærmest uten motstand kunne bombe rikets politiske, økonomiske og kulturelle sentrum, hovedstaden København. I denne aksjonen mistet landet et av de viktigste maktpolitiske verktøyene det hadde, den dansk-norske flåten. Men når kom Danmark-Norge i denne situasjonen? Var dette den maktpolitiske stillingen hundreåret igjennom, eller er det en situasjon som oppstod gradvis eller plutselig ved et senere tilfelle?

## Avgrensning

I denne oppgaven holder jeg meg til begrepet Danmark-Norge. Oppgaven er i og for seg noe sentrert om danske forhold, men ikke kun danske, og som sentrum for et større imperium vil jeg argumentere for at danske forhold ikke var eksklusivt danske, men også gjaldt for alle områdene under danskekongen. Ikke minst er det et tilfelle at maktmidlene er felles, for eksempel var den dansk-norske flåten et av rikets sterkeste maktmiddel, og den var absolutt både dansk og norsk. Med betegnelsen Danmark-Norge unngås misforståelser om det er snakk om kun det geografiske området som utgjør dagens Danmark eller om det er det større området som besto av flere områder og riker under samme monark.

Grunnen til at jeg starter i 1720 er at dette årstallet i den tradisjonelle historieskrivingen er blitt beskrevet som et stort skifte i dansk-norsk utenrikspolitikk. Den Store Nordiske krig som i dansk historieskriving er blitt kalt «den sidste svenskekrig»<sup>1</sup> beskriver dette tenkte skiftet. En inndeling i før og etter 1720 og den Store Nordiske krig er såpass vanlig i både dansk, norsk og svensk historieskriving at det faller naturlig og forenkler arbeidet å bruke denne inndelingen når det skal sammenlignes historieskriving fra dette området for denne perioden. Napoleonskrigene blir ikke inkludert. Grunnen til denne avgrensningen den vanlige, for ikke å si dominerende inndelingen i dansk og norsk historieskriving. I tillegg bringer Napoleonskrigene inn mye nytt stoff generelt, men også i form av en mer patriotisk og total krigføring og endrede maktforhold som følge av dette. Dette vil bli for omfattende for denne oppgaven og kommer en del på siden av det som skal være oppgavens fokus på det

---

<sup>1</sup>Feldbæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, s. 140.

mellomstatlige systemet i Europa på 1700-tallet. Perspektivet er Danmark-Norges maktpolitiske rolle i den stort sett fredelige perioden mellom den Store Nordiske krig og Napoleonskrigene, ikke krigene selv.

Oppgaven tar for seg hva forskjellige historikere har skrevet om Danmark-Norges makt, men for å kunne forsøke å gjøre en selvstendig vurdering av 1700-tallets maktforhold, vil oppgaven ta for seg definisjon av makt og makt i internasjonale forhold. Oppgaven er skrevet med det utgangspunktet at Danmark-Norge var en større makt regionalt som gradvis ble mer og mer underordnet stormaktenes spill om makten, hvor disse maktenes stadig økende militærmakt ble umulig å følge for Danmark-Norge.

Når det hevdes at stater er de viktigste aktørene på 1700-tallet betyr ikke det at individer er uviktige, da for eksempel personlige forhold er av betydning i denne perioden, men det statlige nivået er den viktigste arenaen for maktutøvelse. Oppgaven vil derfor stort sett dreie seg om maktutøvelse på statsnivået, ikke individer evne til å bruke eller påvirke bruken av staters makt. Det er altså ikke noen dypere analyse av sosiale eller økonomiske samfunnsforhold, men mer av tradisjonell politisk historie. Det blir lagt vekt på det militære, og til dels økonomiske ressurser.

Det vil være fokus på staten Danmark-Norge og dens forhold til nabostater og europeiske stormakter i perioden. Dette fordi det var forholdet til disse statene som hadde innflytelse på den utenriks- og sikkerhetspolitikk Danmark-Norge førte. De geografisk nærmeste statene var de Danmark-Norge samhandlet mest med, og forholdet stater som Sverige, Prøyssen og Russland vil vektlegges mest. Motsatt blir for eksempel Østerrike omtalt i mindre grad selv om det var en stormakt, fordi denne staten ikke hadde en fremtredende rolle i Nordeuropa.

Danmark-Norge var riktignok involvert utenfor Europa, med kolonier i dagens India og i Karibia, men dette vil ikke sees nærmere på. Dette var for det første i mindre målestokk og for det andre i konkurranse med andre europeiske makter mer enn lokale makter, altså en del av europeisk maktkamp. Det kan synes å være en svakhet å utelate verden utenfor Europa, men det er lite påvirkning fra ikke-europeiske makter i denne perioden. Det meste av kontakt mellom Europa og verden utenfor er en begynnende kolonialisme, hvor europeiske makter legger under seg områder utenfor Europa. Et visst unntak er det Ottomanske riket, som

fortsatt har grep om Balkan, men i løpet av 1700-tallet er dette riket på defensiven og blir presset mer og mer ut av Europa.

Danmark-Norge var formelt en enevoldsstat, og det vil si at kongen var allmektig. Det er et spørsmål om hvor mye kongen alene faktisk bestemte. Staten med dets byråkrati var på denne tiden blitt såpass stor og kompleks at en person alene ikke kunne ha full oversikt, eller avgjøre alt. Hvor mye som ble bestemt av kongen ble også avgjort av den enkelte konges evne og vilje til å styre. Det var i så henseende meget stor forskjell på de dansk-norske kongene på 1700-tallet. En forskjell mellom Holm og senere historikere er hvor mye oppmerksomhet han viet individer. Senere historikere har ikke viet dette like mye oppmerksomhet, men sett mer på andre deler av historien. Et slikt stort individ-fokus kan ha hindret en større helhetsforståelse, hvor staten Danmark-Norge som en del av et større Europa delvis forsvant. Holm heftet seg for eksempel ved beskrivelser av Kristian VIs sky og keitete vesen, pipende stemme og hans uanselige ytre. Dette skal ha minsket det majestetiske inntrykket av han, og Holm mente det var en alvorlig mangel. Kristian VI ble av Fredrik den store karakterisert som «an outrageous partisan of Luther»<sup>2</sup>, og at han hadde gjort hele hoffet fanatisk. Dette mente han er dårlige kvaliteter for en konge fordi han vil være mer opptatt av det himmelske kongedømmet enn det jordiske han er satt til å styre. Kristian VI ville ha rådgivere som viste kongen den nødvendige ærbødighet og var like pietistiske som han selv. Han skal ikke ha vært spesielt glad i ansvar eller i å ta avgjørelser, og Feldbæk mener at det under Kristian VI ble en glidning av at eneveldet gikk fra kongen til staten. Sønnen Frederik V er beskrevet som å ha fått en manglende utdannelse, og ikke ha noen særlig interesse for styre og stell, slik at statens styre nærmest kan beskrives som et eneveldig byråkrati. Den senere Kristian VII var rett og slett sinnsyk, som ga usikkerhet om hvem som egentlig skulle ta avgjørelsene. Dette åpnet for livlegen Struensees styre.<sup>3</sup>

Denne diskusjonen om kongens personlige makt kommer ikke oppgaven til å gå så mye nærmere inn på. Ikke fordi den ikke kan være interessant, men fordi tanken er å behandle

---

<sup>2</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, ss. 28-29.

<sup>3</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, ss.31-32; Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, s. 29; Feldbæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, ss. 109 og 123; [http://www.denstoredanske.dk/Danmarks\\_geografi\\_og\\_historie/Danmarks\\_historie/Danmark\\_1536-1849/Frederik%C2%A05?highlight=frederik%205](http://www.denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_1536-1849/Frederik%C2%A05?highlight=frederik%205).

Danmark-Norge som en hvilken som helst europeisk stat, slik at avgjørelsene og handlingene som staten som helhet gjør i større grad sees i lys av den strukturen den hører inn i. Det vil si Helstatens plassering i et europeisk sikkerhetskompleks, og i mindre grad hvilke individer denne staten ble styrt av.

## Synspunkter på perioden

Det som kan kalles det tradisjonelle synet på Danmark-Norge, som en tilnærmet nøytral småstat, har i stor grad sitt utspring i tiden da profesjonell historieskriving begynte å ta form i løpet av 1800-tallet. Blant de mest markante danske historikere fra denne tiden er historikeren Edvard Holm. Hans meget omfattende verker om dansk-norsk historie på 1700-tallet har vært grunnlaget for mye av den senere historieskrivingen om denne perioden i dansk-norsk historie, og vil derfor bli tillagt stor vekt i denne oppgaven. *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie* av Ole Feldbæk blir også brukt. Feldbæk er dansk professor i historie og representerer i denne oppgaven etterkrigstidens historieskriving. I korthet beskrives Danmark-Norge av disse to som en stat som ikke iverksatte, men som hele tiden reagererte på omverdenen. Dette synet på tidligere dansk historieskriving om perioden er blitt formulert og kritisert i nyere tid av blant annet den danske historikeren Lars Bangert Struwe, som denne oppgaven bygger mye på. I følge hans reviderte syn var Danmark-Norge en mellommakt. På 1700-tallet var riket riktignok stort sett i en fredstilstand og ikke involvert i store militære hendelser gjennom perioden, men dette er ikke nok til å kalle Danmark-Norge en småstat. Dette fraværet av krig er på tross av en militaristisk statsmakt, ikke på grunn av en formodet stilling som småstat. Beskrivelsen av Danmark-Norge som «Den fredelige militærstat»<sup>4</sup> er da ikke et resultat av en egentlig villet politikk, men nærmest en tilfeldighet. Struwe mener ideen om Danmark-Norge som en småstat er historikere som har projisert sitt samtidige Danmark på 1700-tallets Danmark-Norge. At Danmark-Norge er en småstat mener han ikke er tilfelle, da riket på denne tiden hadde et ekstremt høyt rustningsnivå, og at rikets maktforhold ikke endret seg såpass hurtig som en slik forklaring krever.<sup>5</sup>

Verkene som danner grunnlaget for diskusjonen i oppgaven i forhold til det tradisjonelle synet tar utgangspunkt i Danmark-Norge i et overordnet europeisk perspektiv og med noe innflytelse fra statsvitenskapelige teorier om internasjonal politikk. I en slik sammenheng

---

<sup>4</sup>Ersland, Geir Atle/Holm, Terje H., *Krigsmakt og kongemakt 900-1814*, i *Norsk forsvarshistorie*, bd. 1, Eide Forlag, Bergen 2000.

<sup>5</sup>Struwe, Lars Bangert, «Småstat eller stormagt? Danmark-Norges stilling i 1700-tallet», i *Siden Saxo*, Nr. 1, 2010.

utgjør europeiske makter på 1700-tallet utgjør et eget multipolart system av konkurrerende makter, med stadige ambisjoner om ekspansjon. Oppgaven vil derfor begrense seg til dette europeiske systemet, med særlig vektlegging av maktpillet i Nord-Europa, i det Struwe omtaler som det nordeuropeiske sikkerhetskomplekset.

Delvis benyttet er også *Det danske imperium* av Michael Bregnsbo og Kurt Villads Jensen, som går delvis mot det tradisjonelle synet. Dette er et oversiktsverk skrevet av to danske historikere tilknyttet Syddansk Universitet. Verket tar for seg dansk historie de siste to tusen år, og går dermed ikke spesielt dypt inn i noen enkelt tidsperiode. Verket ser på den danske historien som historien til et imperium. Forfatterne mener dansk historie tradisjonelt er blitt skrevet ut fra en forståelse av fortidens Danmark som Danmark de siste 200 år; som en liten forsvarsløs makt som gjemte seg bort i utkanten av Europa, og for det meste av disse 200 årene med en truende tysk nabo i sør. Et eksempel er Christian IVs inntreden i Tredveårskrigen. Den tradisjonelle tolkningen har gjerne vært at det var hasardiøst av en liten makt som Danmark-Norge å utfordre den totalt overlegne keisermakten. I Bregnsbo og Jensens verk presenteres derimot en mektig protestantisk fyrste med store ressurser som tok ledelsen i en stor koalisjon av nord-tyske stater. De mener dermed at denne hendelsen er beskrevet av tidligere historikere ut fra en feiltolkning de hadde om hva slags rike eller makt som faktisk gikk inn i krigen mot keiseren.<sup>6</sup>

En engelsk oversettelse av et originalverk på fransk av Fredrik II av Prøyssen om sin samtid blir også brukt. Dette verket er valgt for å gi et perspektiv på Danmark-Norge utenfra, og på Europa som ikke er dansk, men også samtidig med perioden. Problemet med dette verket er at det er skrevet av en leder som selv var del av de hendelsene som skjedde, og som kan ha hatt et behov for å legitimere sine egne handlinger, og gjerne gi sine motstandere urett. Det er også skrevet med en viss grad av fordommer, blant annet står det følgende om England: «Though the arts and sciences had taken root in the kingdom, their native mildness had not softened the ferocity of the national manners. The unfeeling character of the English required tragedies of blood: they perpetuated those combats of gladiators which are the disgrace of humanity.»<sup>7</sup> Et annet eksempel, denne gang om russere: «...the russians possess the capability of imitation,

---

<sup>6</sup>Bregnsbo, Michael/Jensen, Kurt Villads, *Det danske imperium, Storhed og fald*, Aschehoug Dansk Forlag, København 2004, ss. 8-9, 135-137.

<sup>7</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, ss. 24-25.

but not inventive genius.»<sup>8</sup> Generelt spares det ikke på adjektivene. At han ikke hadde mye til overs for Østerrike kommer også til syne i beskrivelsen av de mindre tyske statene, som han mente var styrt fra keiserhoffet med hard hånd.<sup>9</sup>

## Disposisjon

Oppgaven er delt i to deler, hvor den første delen tar for seg makt og det europeiske systemet av stater på 1700-tallet. I kapitlet om makt blir det trukket inn teorier fra statsvitenskap om makt og maktressurser, og grunnleggende teori om internasjonale relasjoner. Første delen behandler også begrepet Danmark-Norge og bakgrunnshistorie for denne staten.

Den andre delen er en historiografisk del som presenterer et lite utvalg historikere og hvordan de har beskrevet Danmark-Norge på 1700-tallet. I konklusjonen følger min egen vurdering av om Danmark-Norges plass i Europa på 1700-tallet er korrekt beskrevet.

---

<sup>8</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, s. 40.

<sup>9</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, ss. 48-49.



## I. DEL

### KAPITTEL 2:

#### MAKT OG MAKTFORHOLD I 1700-TALLETS EUROPA

Småstat, mellommakt og stormakt er begreper som dreier seg om stater og deres maktforhold. Sentralt for denne oppgaven er staten Danmark-Norge på 1700-tallet og denne statens muligheter for maktutøvelse innenfor det europeiske statssystemet. Dette kapitlet vil derfor ta for seg makt og dette europeiske statssystemet. Det er viktig å påpeke allerede her at makt er et abstrakt begrep som det finnes adskillige teorier og arbeider om og derfor er vanskelig å gi en komplett eller eksakt definisjon på, men det er heller ikke formålet med dette kapitlet eller denne oppgaven. Det påfølgende har derfor karakter av å være mer et overblikk over makt og maktforhold i internasjonal politikk enn en mer dyptgående analyse.

#### Makt

Den kanskje hyppigst brukte definisjonen på makt er at det er en evne til å nå sine mål<sup>10</sup>. Makt blir utøvet på forskjellige nivå, for eksempel i mellommenneskelige relasjoner på individnivå, eller på strukturnivå, mellom for eksempel stater eller organisasjoner. I en nærmere utdypning av makt kan man også tenke seg at makt når den blir utøvet kan arte seg både som en mykere versjon i form av innflytelse og en hardere tvang. Makt handler derfor både om å endre atferd, men også påvirke eller endre tenkemåter. Makt er derfor ikke bare tvangsmakt (voldsmakt), men også den makt som finnes gjennom økonomiske ressurser og påvirkning gjennom tanker og ideer, en overtalelsesevne. Denne siste formen er mindre synlig enn tvangsmakt, da den gjerne blir til eller gjør seg gjeldende gjennom strukturer og diskurs.<sup>11</sup>

Opgaven handler om makt på en tid hvor det meste av makt og maktutøvelse hørte inn under staters kontroll. Internasjonale organisasjoner var mer eller mindre ikke-eksisterende, og i det førindustrielle 1700-tallet hadde ikke kapitalistiske selskaper den samme størrelsen eller politiske innflytelsen. Stor økonomisk makt utenfor staters kontroll gjennom store internasjonale selskaper er av en relativt nyere dato. Handelskompanier, som det britiske Ostindiske kompani kan stå som et unntak, men dette opererte ikke i Europa og skjedde mer

---

<sup>10</sup>Claes, Dag Harald/Hveem, Helge/Tranøy, Bent Sofus, *Økonomisk globalisering og politisk styring*, Universitetsforlaget, Oslo 2006, s. 38.

<sup>11</sup> Østerud, Øyvind, «Makt og maktbruk i internasjonal politikk», i Hovi, Jon/Malnes, Raino (red.), *Anarki, makt og normer, Innføring i internasjonal politikk*, Abstrakt forlag, Oslo 2007, s. 86.

eller mindre uavhengig av hendelser her, og hadde også en viss støtte fra statlige myndigheter. En relativt ny tilkomst er også faste organisasjoner for mellomstatlig samarbeid, med FN som fremste eksempel. Alt i alt bør 1700-tallet først og fremst forstås som en arena for statlig maktutøvelse. Riktignok fantes for eksempel den katolske kirke, som kan sies å være en internasjonal organisasjon med en viss innflytelse, men dette hører til unntakene. Det kan også bemerkes at 1700-tallet utmerker seg med at det fremdeles ganske nye statsnivået var blitt en fast bestanddel i Europa. 1600-tallets store religionskriger, private leiehærer, og mindre bystater var i stor grad blitt erstattet med større eneveldige stater med faste stående hærer under suverenens kontroll.<sup>12</sup>

### Teorier om makt i internasjonal politikk

I studiet av internasjonal politikk er gjerne utgangspunkt i at verden er delt opp i suverene stater, og at dette systemet har grunnleggende anarkiske trekk, da det ikke finnes noen formell overnasjonal suverenitet. Videre gjør det grunnleggende anarkiske i internasjonale forhold at to problemer for stater blir fremtredende. Det ene er det såkalte usikkerhetsdilemmaet. Dette begrepet spiller på at man aldri kan være sikker på andre staters evner og hensikter. Det andre problemet er at det vanskeliggjør samarbeid, fordi alle er potensielle fiender. Man kan tenke seg at et samarbeid kan gjøre dagens venn sterkere, som er en fordel så lenge det er samarbeid. Men denne vennen kan bli en fiende i morgen, som i et slikt tilfelle vil være svakere uten et samarbeid i dag som vil være en fordel på dette framtidige tidspunktet.<sup>13</sup>

I forklaringen av hvordan makt fungerer i internasjonale forhold er det i en veldig forenklet form hovedsakelig to retninger, en såkalt realistisk tilnærming og en idealistisk. Den idealistiske tilnærmingen til internasjonal politikk går kort ut på at stater har grunnleggende og sammenfallende interesser som gjør at de er interessert i samarbeid for å bevare freden, fordi ufred fører med seg usikkerhet og kostnader som ikke er i staters interesse. Realismen er en tilnærming der et av de tidlige og blant de mer kjente verkene innenfor tradisjonen er *Il Principe* (Fyrsten) av Machiavelli. Denne retningen legger særlig vekt på at det ikke finnes noen overnasjonal myndighet med et tilhørende voldsmonopol. Alle stater er for seg selv, og

---

<sup>12</sup> Lynn, John A., «States in Conflict», i Parker, Geoffrey (red.) *The Cambridge History of Warfare*, Cambridge University Press, 2005, ss. 183, 187-188; Malnes, Raino, «Det globale anarkiet»/Stokke, Olav Schram, «Internasjonale regimer», i Hovi, Jon/Malnes, Raino (red.), *Anarki, makt og normer, Innføring i internasjonal politikk*, Abstrakt forlag, Oslo 2007, ss. 15-27, 258-286.

<sup>13</sup> Malnes, Raino, «Det globale anarkiet», i Hovi, Jon/Malnes, Raino (red.), *Anarki, makt og normer, Innføring i internasjonal politikk*, Abstrakt forlag, Oslo 2007, ss. 15-27.

gjør det som er nødvendig for å trygge sin eksistens. Grunnleggende ved denne tenkemåten er den såkalte naturtilstanden, hvor stater er omgitt av fiender, som har et stadig ønske om ekspansjon og selvhevdelse.<sup>14</sup>

Europa på 1700-tallet hadde elementer som passer både til en realistisk og en idealistisk tilnærming. Allianser og handelsavtaler ble inngått, men på den annen side var det ikke utenkelig at slike avtaler ble brutt, eller at den hjelpen som ble gitt alliansepartnere var heller halvhjertet. Dette var for eksempel tilfelle for Danmark-Norge i 1762, da Frankrike lot være å yte militær hjelp da Danmark-Norge havnet i krig med Russland. Dette ble forklart med at Danmark-Norge ved tidligere anledninger hadde unnlatt å komme Frankrike til hjelp. Et annet poeng er at den idealistiske tilnærmingen er av en noe nyere dato, den ble virkelig formulert for første gang etter 1.verdenskrig, og passer også bedre til å forklare de samarbeidsformene som er kommet til i tiden etter denne krigen. På 1700-tallet fantes det ingen slike fasttømrede institusjoner som FN og NATO. Hovedtrekk ved de forskjellige forbundene og samarbeidsformene var at de var relativt løse med rom for forskjellige tolkninger av avtalene og at de var tidsbegrensede.<sup>15</sup>

Den utenriks- og sikkerhetspolitikken som europeiske stater førte på 1700-tallet vitner ikke om stor tillitt til avtaler, men derimot at det alltid fantes en mulig trussel fra omverdenen. Usikkerhetsdilemmaet synes å ha vært sterkt tilstede i Europa. Uten noe gjennomgripende samarbeid om sikkerhet, synes det som den eneste gangbare strategien for en stat var å ta utgangspunkt i at den var alene i en usikker samtid. Den lave graden av institusjonalisert samarbeid på 1700-tallet, den generelle usikkerheten med skiftende allianser, og som heller ikke nødvendigvis ble oppfattet som bindene av statene som var parter i dem, gjør at en realistisk tilnærming til hvordan utenriks- og sikkerhetspolitikk ble ført i Europa virker riktigst. Man kan på mange måter tenkesegat forståelsen på 1700-tallet av forholdet mellom stater var som et nullsumspill, der en aktørs suksess er et resultat av en annens nederlag. Dette gjelder både gjennom underleggelse av landområder gjennom militærmakt, men også kontroll med handel. Den førende økonomiske politikk på 1700-tallet var den merkantilistiske, hvor

---

<sup>14</sup>Claes, Dag Harald/Hveem, Helge/Tranøy, Bent Sofus, *Økonomisk globalisering og politisk styring*, Universitetsforlaget, Oslo 2006, s. 38; Østerud, Øyvind, «Makt og maktbruk i internasjonal politikk», i Hovi, Jon/Malnes, Raino (red.), *Anarki, makt og normer, Innføring i internasjonal politikk*, Abstrakt forlag, Oslo 2007, s. 88.

<sup>15</sup>Struwe, Lars Bangert, «Allieret eller neutral? Dansk sikkerhetspolitikk 1740-1807», i Bourgois, Eric Lerdrup/Høffding, Niels (Red.), *Danmark og Napoleon*, Forlaget Hovedland, Højberg 2007, s. 20.

utenrikshandel ble sett på som en statisk størrelse som en stat måtte sikre seg så store deler som mulig av på bekostning av andre stater. At internasjonal europeisk politikk på denne tiden blir beskrevet som et «spill» om maktbalansen kan også støtte opp under en forståelse av denne politikken som del av et nullsumspill. Et slikt syn plasserer seg klart innenfor realismen, da idealismen legger vekt på makt eller innflytelse ikke er en konstant størrelse men at man får mer ut av samarbeid, nesten i form av en synergieffekt.<sup>16</sup>

## Maktressurser

Når makt omtales som noe man har, kan det gi inntrykk av noe som finnes i en mengde, men likevel er det svært utfordrende å gjøre makt til noe kvantifiserbart. Likevel finnes det begrep som kan gi visse holdepunkt når man beskriver hvor mye og hva slags makt en stat, organisasjon eller individer har. Dette kan gjøres gjennom å se på maktmidler. Jeg velger i stedet for maktmidler å bruke begrepet maktressurser i denne oppgaven. Dette fordi maktmidler kan bli misforstått som kun å dreie seg om voldsmakt. Maktressurser er ressurser som kan gi en evne til å påvirke eller tvinge andre for den som har kontroll over disse ressursene. Denne oppgaven benytter seg av en tredeling av maktressurser. Disse tre er militære, økonomiske og ideologiske ressurser, og har hver for seg en inndeling i håndfaste og ikke-håndfaste ressurser. Militære ressurser kan for eksempel være både antall soldater og forsvarsvilje, mens økonomisk kan både være naturressurser og evne til teknologisk nytenkning.<sup>17</sup>

Ideologiske maktressurser er vanskelig kvantifiserbare, særlig fordi de i stor grad handler om innflytelse gjennom tanker og ideer. En tenkt ressurs som passer for temaet 1700-tallet (men også i dag) kan for eksempel være misjonærer. Et stort antall misjonærer kunne være en målbar maktressurs, fordi et stort antall misjonærer ville kunne øve større innflytelse på tenkemåter i de områdene de opererte i enn et lite antall misjonærer. Antall diplomater, eller meklere kan på samme måte også være en kvantifiserbar ideologisk maktressurs. Kirken i Danmark-Norge er et liknende eksempel, og kan sees på som en ideologisk propagandaorganisasjon. Alle gikk til gudstjeneste på søndagene, og fra prekestolen ble kongen hyllet i prekenen. Kongen ble fremstilt som det mest perfekte mennesket som kunne

---

<sup>16</sup>Hobson, Rolf: *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring-statssystem-militærteori*, J.W. Cappelens Forlag, Oslo 2005, ss. 51-52, 98; Lynn, John A., «States in Conflict», i Parker, Geoffrey (red.), *The Cambridge history of warfare*, Cambridge University Press, 2005, s. 178.

<sup>17</sup>Claes, Dag Harald/Hveem, Helge/Tranøy, Bent Sofus, *Økonomisk globalisering og politisk styring*, Universitetsforlaget, Oslo 2006, s. 42.

tenkes, utvalgt av gud til å være hele rikets vise og ufeilbarlige leder. Nøyaktig hvor stor en slik innflytelse til slutt blir er mer av en ikke-håndfast ressurs. Det går for eksempel an å tenke seg at mange kaller seg katolikker, men det betyr ikke nødvendigvis at de vil være vennligere stemt overfor en katolsk makt, kontra en protestantisk. I eksempelet med kirken i Danmark-Norge hevder Rian at det var en meget effektiv indoktrinering som hjalp til med å holde riket stabilt og folket lojalt mot kongen. Blant mindre håndfaste former for ideologisk makt kan nevnes slikt som indre enhet og lederskap, som gir et godt inntrykk. Supermakten USA kan stå som et eksempel på en stat med et lederskap som andre stater gjerne ser eller har sett opp til og på forskjellig vis forsøkt å etterligne. Det er absolutt ikke vanskelig å forstå at dette i seg selv kan ha gitt en viss makt, men samtidig kan det også ha ført til aversjon og motstand. Uansett er det i begge tilfeller lettere å ane en slik effekt og beskrive den i mer generelle termer enn å måle den og si hvilken størrelse denne er.<sup>18</sup>

Bruk av økonomiske maktressurser kan man se eksempler på i løpet av 1700-tallet. Det er da som oftest i form av den mer håndfaste formen for økonomiske ressurser, i form av statsinntekter, og mengde tømmer og korn og så videre. Danmark-Norge hadde for eksempel tilgang til tømmer fra norske skoger, som kom godt med i byggingen av skip til flåten og handel med mindre skogrike stater. Norsk jernmalm kunne på samme måten brukes i produksjon av kanoner. Disse økonomiske maktressursene kunne slik omdannes til militære ressurser, og tilgangen til disse var viktige for Oldenburgstaten. Direkte bruk av økonomiske ressurser til innflytelse over i stater artet seg gjerne i form av rike stater som forsøkte å skaffe seg alliansepartnere til hjelp mot andre makter gjennom subsidier. For eksempel inneholdt flere av allianseavtalene med Storbritannia og Frankrike med Danmark-Norge lovnader om store pengesummer, mens Danmark-Norge da lovte å holde seg sterkt rustet med store militære styrker og komme til hjelp i tilfelle væpnede konflikter. Et eksempel er en traktat fra 1739 hvor Frankrike skulle gi Danmark-Norge 400 000 riksdaler årlig. Likeledes hevdet Fredrik den store at en del av Storbritannias militære makt på kontinentet i 1740 var 6000 danske soldater som sto til disposisjon gjennom subsidier til Danmark-Norge. Men

---

<sup>18</sup>Claes, Dag Harald/Hveem, Helge/Tranøy, Bent Sofus, *Økonomisk globalisering og politisk styring*, Universitetsforlaget, Oslo 2006, ss. 42-43; Rian, Øystein, «Hvorfor var det ikke nordmennene som forlot Fredrik 6.?, i *Historisk tidsskrift*, bd. 93, Universitetsforlaget, Oslo 2014, ss. 18-21.

økonomiske midler kunne også brukes til å smøre beslutningstakere, noe oppgaven senere vil vise at også Danmark-Norge gjorde.<sup>19</sup>

Militære maktressurser er kanskje den mest synlige og håndgripelige maktressursen, spesielt i Europa på 1700-tallet, hvor en stat måtte regne med krig nær sagt når som helst. Militære ressurser i form av antall soldater, krigsskip, festninger og annet militært materiell er absolutt målbart, og kan relativt enkelt sammenlignes med andre staters antall av samme type ressurser. Det finnes mindre kvantifiserbare mål på militær makt, som for eksempel forsvarsvilje, eller strategisk og taktisk doktrine. Disse mindre håndfaste aspektene ved militærmakt kan overkomme de kvantifiserbare, så en analyse av disse mer abstrakte ressursene er vel så viktig for å bedømme en stats militære kapasitet. Et eksempel fra nyere tid kan være fra Andre Verdenskrig, hvor det tyske militæret ikke hadde mer mannskap eller materiell enn de allierte, men gjennom en ny doktrine var man likevel i stand til å nyte ganske store suksesser i krigens tidlige fase. Et liknende eksempel er Vinterkrigen, hvor en stor sovjetisk hær med store mengder moderne utstyr i første omgang ble slått av og mistet rundt 200 000 mann i kamp mot en liten finsk hær, som var totalt underlegen i både mannskaper og moderne stridsmateriell som artilleri og stridsvogner, men likevel ikke mistet mer enn 24 000 mann i kampen mot Sovjet. Forklaringen på dette er gjerne stor forsvarsvilje blant finnene og en bedre taktikk og trening tilpasset kald finsk vinter.<sup>20</sup>

Ideen om såkalt *soft power*, som særlig gjelder ideologisk makt, men også delvis økonomisk makt, er av relativt nyere dato. Disse maktressursene ble brukt av fyrster og stater tidligere, men oppfatningen av hva som var makt har hovedsakelig vært militær makt, og økonomisk makt som kunne brukes til å skaffe sikkerhetspolitiske fordeler. Å bruke slike analyseverktøy kan derfor gi et litt annet bilde. Det er derfor et spørsmål om store maktressurser innenfor et felt kan omdannes til innflytelse innenfor et annet felt. Økonomiske maktressurser kan brukes til å bygge opp militære maktressurser. For eksempel, i seilskipenes tid kunne tømmer og jern brukes til krigsskip og kanoner, og store likvide midler kunne nyttes til å betale for et stort antall soldater. Det er imidlertid usikkert i hvilken grad man kan være sikker på at bruken av

---

<sup>19</sup> Struwe, Lars Bangert, «Allieret eller neutral? Dansk sikkerhetspolitikk 1740-1807» i Lerdrup, Eric og Høffding, Niels (Red), *Danmark og Napoleon*, Forlaget Hovedland 2007; Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, s. 24.

<sup>20</sup> Claes, Dag Harald/Hveem, Helge/Tranøy, Bent Sofus, *Økonomisk globalisering og politisk styring*, Universitetsforlaget, Oslo 2006, s. 42; Murray, Williamson A., «The World in Conflict», i Parker, Geoffrey (red.) *The Cambridge history of warfare*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, ss. 314-337.

maktressurser vil gi den ønskede effekten innenfor et annet felt. Et eksempel kan være et ofte stilt spørsmål; om det går an å krige seg til fred. Dette aspektet ved makt omtales gjerne som maktens konvertibilitet, som handler om i hvor stor grad en av de tre typene maktressurser kan omdannes til en annen. I Danmark-Norges tilfelle kunne for eksempel militærmakten gi økonomiske subsidier fra stormakter, og militærmakt kunne gi kontroll over Øresund som kunne gi inntekter i form av toll og handel. Dette blir en kontroll over økonomiske maktressurser som kunne tilbakeholdes fra andre makter og slik gi innflytelse på om disse var interessert i militære allianser for å sikre seg tilgang. Det som er usikkert er hvor stor muligheten til å få disse fordelene var. Det kan ikke settes opp en form for regnestykke, hvor en maktressurs man har som finnes i en bestemt mengde alltid vil gi en bestemt mengde av en annen maktressurs.<sup>21</sup>

### Stater og teori om stater på 1700-tallet

Et av prinsippene for det det internasjonale systemet som fikk sin fremvekst fra midten av 1600-tallet, og som har vært et dominerende trekk siden, er at det består av suverene stater. Ideen om suverene stater som det bærende element i internasjonal politikk var fortsatt en relativt ny ide på 1700-tallet. Det hadde likevel til en viss grad satt seg som en grunnleggende bestanddel innenfor hva man kan kalle det europeiske internasjonale regimet. Freden i Westfalen i 1648 blir gjerne brukt som den juridiske folkerettslige bakgrunnen for dette systemet. Freden knesatte prinsippet om fyrsters suverenitet over eget område, og dermed at andre var utelukket fra å gripe inn i indre anliggender. Dette var særlig et skritt mot at overnasjonale enheter som den katolske kirken skulle kunne gripe inn. Staters suverenitet var rett og slett et middel for å hindre religionskriger av den typen Tredveårskrigen hadde vært. Dette betydde ikke bare større makt til mindre stater, men også mindre til større imperier. Særlig ble keisermakten til habsburgerne stadig innsnevret i forhold til de forskjellige tyske fyrstene.<sup>22</sup>

Det har vært flere som har satt frem teorier om stater og makt. Her følger en liten presentasjon av teorier, spesielt teorier om makt fra tiden da det europeiske statssystemet oppsto.

Teoretikerne her er Weber, Hobbes og Locke. Weber hadde en forståelse av en stat som en

---

<sup>21</sup> Claes, Dag Harald/Hveem, Helge/Tranøy, Bent Sofus, *Økonomisk globalisering og politisk styring*, Universitetsforlaget, Oslo 2006, s. 42.

<sup>22</sup> Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring-statssystem-militærteori*, J.W. Cappelens Forlag, Oslo 2005, ss. 83-86.

sammenslutning av mennesker som gjør krav på og oppnår et voldsmonopol, altså et monopol på bruken av legitim vold innenfor eget territorium. Samtidig mente han at enhver som har herredømme har et behov for å legitimere makten, fordi makten utgjør en forskjell som består i at noen er mer privilegerte enn andre. Det må finnes en forklaring for at denne forskjellen er nødvendig. Dette ligner mye på tanker om en sosial kontrakt fremsatt av tenkere som Hobbes og Locke. Der gir en sammenslutning av mennesker, det vil si innbyggere i et område, suvereniteten over til en fyrste, og denne fyrsten står igjen for sikkerheten til innbyggerne.<sup>23</sup>

Mye av tankegangen som ligger bak 1700-tallets prinsipper om suverene stater kan man finne igjen blant noen av samtidens mer kjente filosofer, Hobbes og Locke. Hobbes med sitt verk *Leviathan* fra 1651 og Lockes *Two Treatises of Government* fra 1689. De har alle noe forskjellige tilnærminger, men i sentrum står individets plass i forhold til samfunnet og suverenens makt, i det som et fellesbegrep blir kalt kontraktsrett. Tankene deres om et ordnet styre bunner på mange måter i erfaringene fra det urolige 1600-tallet, og kan gi et godt overblikk over det idegrunnlaget som lå bak organiseringen av det europeiske statssystemet. Hobbes skrev for eksempel sitt verk i tiden etter britenes egen religions- og borgerkrig på 1600-tallet, Den engelske borgerkrigen. Staters og fyrsters suverenitet kan ut fra erfaringer fra denne krigen sees på som et ønske om å unngå det voldelige kaos denne tidens kriger hadde medført, og erstatte det med et sterkt styre basert på en sterk, sentralisert og legal rett. Dette styret består i Hobbes tenkning av en sosial kontrakt, som oppstår fra den såkalte naturtilstanden hvor det er en alles kamp mot alle på grunn av knapphet på goder. Men mennesker ønsker å overleve og leve materielt rommelige liv, og vil med sin fornuft se verdien av allmenne regler. De ender derfor opp med å gi opp sin egen suverenitet til fyrsten, som kan opprette ordnede forhold for å beskytte innbyggerne. For at denne ordenen skal vedvare, mente Hobbes at innbyggerne ikke har noen rett til å opponere mot fyrsten. Ved å ha gitt opp sin suverenitet, mente han at de da ville opponere mot seg selv.<sup>24</sup>

Locke mente ikke at en fyrstes makt skal være like absolutt som hos Hobbes. Han kom med sine teorier samtidig med at *The Glorious Revolution* inntraff, da Anne og William tok over den britiske tronen, etter at James II hadde blitt tvunget fra den. Det ble gjort en avtale i

---

<sup>23</sup> Weber, Max, *Makt og byråkrati*, Gyldendal, Oslo 1975, ss. 10-13, 70, 78-79.

<sup>24</sup> Malnes, Raino/Midgaard, Knut, *Politisk tenkning*, Universitetsforlaget, Oslo 2003, 2. utgave, 2. opplag 2004, ss. 85-88; Struwe, Lars Bangert/Rasmussen, Mikkel Vedby/Larsen, Kristian Knus, *To be, or not to be - Smart Defence, Sovereignty and Danish Policy*, Memorandum skrevet ved Faculty of Social Sciences, University of Copenhagen, 2012, s. 8.



forbindelse med denne overtakelsen, der Parlamentet krevde garantier for sin makt og innflytelse over styret av Storbritannia. Dette dannet grunnlag for at Storbritannia hadde karakter av å være et konstitusjonelt monarki i et Europa som ellers var hovedsakelig dominert av absolutistiske monarkier. Locke tok i likhet med Hobbes utgangspunkt i naturtilstanden. Naturtilstanden innebærer en utrygghet for liv og eiendom og for å bøte på dette må det innføres tre ting som mangler i naturtilstanden: en kjent lovgivning, en rettferdig dommer og ikke minst makt som kan settes bak domsavgjørelser. Locke la vekt på at myndighetsutøverer må ha folkeflertallets tillit. Dette er ikke det samme som at det må være demokratisk styre, men at myndighetene er til for at lover skal overholdes for folkets vel, ikke for seg selv.<sup>25</sup>

1700-tallet er en tidsperiode hvor statene med de suverene fyrstene hadde fått et sterkt folkerettslig grunnlag til dels overfor egen befolkning, men også i forholdet til andre makter. En stats suverenitet dannet grunnlaget i relasjoner stater imellom, og var sentrert rundt suverenens person. Dette ble i stor grad underbygget av datidens rådende tanker, her vist gjennom fremstillingen til de kjente kontraktsteoretikerne Hobbes og Locke. Resultatet var blant annet at den dansk-norske statens styre på 1700-tallet ble legitimert gjennom monarkens person. Denne tradisjonen kan man finne rester av selv i dag, hvor den norske monarkens person er å regne som hellig i følge grunnloven<sup>26</sup>. Dette er en bestemmelse som ikke tolkes bokstavelig i dag, da få ser på kongen som direkte under Gud. På 1700-tallet må vi imidlertid se på dette som at det var en faktisk realitet, særlig vedrørende eneveldige monarker. Den dansk-norske kongens person var hellig, og han var dermed ufeilbarlig og allmektig.

Med dette folkerettslige grunnlaget var Danmark-Norge i 1700-tallets verden en suveren stat, som diplomatisk derfor ble regnet å stå på like fot med stormakter som Frankrike og Russland, men også små uavhengige tyske stater. Denne oppfatningen av stater finnes i dag også. I FN's hovedforsamling har for eksempel alle stater, uansett størrelse, en stemme hver. Systemet av formelt likestilte stater ble på 1700-tallet utfordret av at fem av statene utmerket seg som stormakter. De var på ingen måte like de mindre statene i forhold til maktressurser. For å opprettholde systemet, kom det til et prinsipp om maktbalanse, som ble folkerettslig etablert

---

<sup>25</sup>Malnes, Raino/Midgaard, Knut, *Politisk tenkning*, Universitetsforlaget, Oslo 2003, 2. utgave, 2. opplag 2004, ss. 89-94; Struwe, Lars Bangert/Rasmussen, Mikkel Vedby/Larsen, Kristian Knus, *To be, or not to be - Smart Defence, Sovereignty and Danish Policy*, Memorandum skrevet ved Faculty of Social Sciences, University of Copenhagen, 2012, s. 8.

<sup>26</sup>[http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17#KAPITTEL\\_1-1](http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17#KAPITTEL_1-1), lest 05.03.2014.

gjennom fredsavtalen etter Den spanske arvefølgekrigen ved freden i Utrecht i 1702. Likevekt ble dermed en norm for europeisk maktpolitikk. En stormakt kunne ikke regne med å legge under seg mindre makter, og slik øke sin egen makt, uten at de andre stormaktene prøvde å forhindre dette. Dette ville kunne endre likevekten og måtte derfor stoppes, og dermed fungerte dette likevektsprinsippet som en garanti for mindre staters fortsatte eksistens. De fem stormaktene som kontrollerte europeisk maktkamp blir gjerne gitt benevnelsen *pentarkiet* og besto av Frankrike, Storbritannia, Østerrike, Russland og Prøyssen. På 1700-tallet og fram til Første verdenskrig kom de store hendelsene i europeisk historie å involvere disse maktene.<sup>27</sup>

### Det europeiske statssystemet på 1700-tallet

Tendensen gikk mot stadig mer sentraliserte stater med stadig større stående militære styrker, og de fleste av statene hadde et eneveldig (eller absolutistisk) styre. Dette er del av det som har blitt omtalt som «den militære revolusjon», hvor det er en tilhørende debatt om hærenes økte størrelse førte til sentralisering eller sentraliseringen til store hærer. Om det var det ene eller det andre, eller et samspill er for så vidt ikke så viktig her. Poenget er at dette var tendensen i denne perioden og at adelen, som en del av denne prosessen i større og større grad mistet sin uavhengige stilling. De fikk i stedet makten sin mer gjennom tjeneste for kongen, ofte som offiserer eller byråkrater. På 1700-tallet har derfor flere adelige roller som vi i dag gjerne ville kalt statstjenestemenn, da ofte i rollen som diplomater og offiserer.<sup>28</sup>

Et sentralt trekk ved det diplomatiske spillet i denne perioden var allianser. Men en allianse på 1700-tallet var ikke en allianse av den typen som gjerne gjelder i dag, der NATO er et framtreddende eksempel. Denne alliansen har vart i over 50 år og har felles kommandoer og stor utveksling av informasjon, og ikke minst har ikke denne alliansen en utløpsdato. Gjennom 1700-tallet inngikk stater diverse forbund med hverandre, som ofte varte i en på forhånd fastsatt periode, og gjerne mot en årlig pengegodtgjørelse fra en sterkere part til en svakere. Dette førte til en stadig søken etter alliansepartnere, fordi det alltid var en avtale som var i ferd med å utløpe. Dette bidro til en innebygd usikkerhet i systemet. Man kunne aldri være sikker på hvor lenge en vennligsinnet makt ville fortsette med å være vennligsinnet. Hvilken støtte man egentlig kunne forvente av en alliert var heller ikke alltid like klart.

---

<sup>27</sup> Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring-statssystem-militærteori*, J.W. Cappelens Forlag, Oslo 2005, ss.85-86 og 110.

<sup>28</sup> Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring-statssystem-militærteori*, J.W. Cappelens Forlag, Oslo 2005: ss 51-52.

Danmark-Norge inngikk forbund med Russland i 1732, men da krigstrusselen fra Sverige ble merkbar rundt årsskiftet 1739-40, følte både russere og svensker det nødvendig å få klarhet i om den hjelpen det fantes muligheter for å få gjennom avtalen faktisk ville bli sendt.<sup>29</sup>

Hvor kompleks det diplomatiske spillet i denne perioden var, og hvor mye det var basert på personlige og dynastiske bånd, kan illustreres med Danmark-Norges forhold til Prøyssen som eksempel. Grev Stolberg, en uavhengig tysk fyrste hadde i følge Holm et tett personlig forhold til den dansk-norske Kristian VI. Han fungerte på sett og vis som en slags høyerestående diplomat for kongen, uten at dette innebar noen faktisk offisiell ansettelse. Han hadde et mål i utenrikspolitikken om å samle de protestantiske maktene i Europa i et forbund. Et vennskapelig forhold mellom Prøyssen og Danmark-Norge var i så måte naturlig. Problemet for et godt forhold dem imellom var forholdet disse to statene hadde til andre stater. For eksempel gjorde uenigheter om Hamburg ikke velviljen stor blant styrende kretser i København. Spørsmål knyttet til Hannover problematiserte igjen forholdet til en annen protestantisk monark, den britiske kongen, som også var fyrste i Hannover. Et tenkt giftermål mellom den danske kronprinsen og en prøyssisk prinsesse med tilhørende allianse ble det ingenting av. Like fullt viser dette hvordan en mann uten noen formell posisjon i et lands styre, men kun med et personlig forhold til monarken, kunne øve innflytelse. Den dansk-norske kongen spurte og tok i mot råd i viktige politiske spørsmål fra en i utgangspunktet utenforstående tysk fyrste, fordi han hadde et godt personlig forhold til denne.<sup>30</sup>

Som eksempelet ovenfor viser, kunne personlige forbindelser gjerne være avgjørende for forholdet mellom stater. Dette til tross for en stadig større grad av profesjonalisering i statsadministrasjonen. Enevoldsstaten var ikke et meritokrati, det klassiske byråkratiet basert på evner, som beskrevet av Max Weber. Det var i stor grad forbeholdt de øvre lag av befolkningen, det vil si adel og i noen grad det øverste borgerskapet. Det kan hevdes at det var noen grad av samspill her. Ved å la adelen bekle disse stillingene, kunne kongemakten sørge for at de holdt seg lojale, samtidig som det kunne hjelpe til med å opprettholde det rådende statsstyret. Denne formen for statsstyre førte til at statens politikk og diplomati dreide seg vel

---

<sup>29</sup> Holm, Edvard, *Danmark-Norges Historie Fra Den Store Nordiske Krigs Slutning Til Rigernes Adskillelse. (1720-1814). Andet Bind, Danmark-Norges Historie under Kristian VI* Universitetsboghandler G.E.O. Gad, 1894, ss. 126-127; Ersland, Geir Atle/Holm, Terje H., *Krigsmakt og kongemakt 900-1814*, i *Norsk forsvarshistorie*, bd. 1, Eide Forlag, Bergen 2000, s. 252.

<sup>30</sup> Holm, Edvard, *Danmark-Norges Historie Fra Den Store Nordiske Krigs Slutning Til Rigernes Adskillelse. (1720-1814). Andet Bind, Danmark-Norges Historie under Kristian VI* Universitetsboghandler G.E.O. Gad, 1894, ss. 69-70, 107-113.

så mye om kongens person og hans ønsker, som det handlet om andre interesser, som for eksempel handelsinteresser eller andre mer rasjonelle grunner. I tillegg førte det til at styret ble ført innenfor en lukket og relativt liten krets mennesker som i stor grad kunne være håndplukket av monarken selv. At politikken ble utformet og utført innenfor slike små *kabinett* fører til at uttrykk som *kabinettsstyre* og *kabinettskrig* blir brukt. I korte trekk ble styre og stell i de fleste europeiske makter utført av noen få utvalgte menn, som ofte, men ikke nødvendigvis sto majestetens nær og som fikk direktiver direkte fra ham.<sup>31</sup>

I og med at kongens person var så sentral, var også hans familie, eller dynasti, sentralt. Et kongedømme kunne på en måte regnes som majestetens personlige eiendom, og arverett til tronen ble derfor avgjort gjennom familiære bånd. Dynastiske krav om landområder ble ofte brukt som offisielle begrunnelser for krig. Et eksempel, som også er viktig for tema i denne oppgaven, var Gottorpernes dynastiske krav i Slesvig-Holstein, som var en stadig kilde til bekymring for kongen i København.

## Inndeling av makter

Hvor mye maktressurser en stat har er avgjørende for i hvor stor grad staten, eller statsledelsen er i stand til å få sine ønsker, eller prioriteringer gjennomført. Enkelt sagt vil en stat med mye maktressurser kunne regnes som en stormakt, mens en stat med få vil kunne betegnes som en småstat. At makt og maktressurser er såpass udefinerbart gjør at det å dele makter inn i forskjellige kategorier som stormakt, mellommakt eller en annen form for makt alltid vil være upresist. Det er dermed ikke sagt at det er umulig, men det vil alltid følge en grad av usikkerhet. Stater kan likevel bli delt inn i forskjellige kategorier av makter etter hvor mye maktressurser de har. En vanlig inndeling, som også Struwe benytter er en tredeling av stater i kategoriene stormakter, mellommakter (kan også kalles regionalmakter) og småstater. Ved å se på hvilke maktressurser en stat har mulighet til å mobilisere kan man si noe om på hvilket nivå denne staten ligger i forhold til andre stater, og dermed om det er snakk om en stormakt, regionalmakt eller småstat.

En historiker som går igjen mye i denne oppgaven er Struwe. Struwe har flere skrifter som viser at Danmark-Norge var en mellommakt og ikke en småstat. I den forbindelse bruker han

---

<sup>31</sup> Agevall, Ola/Swedberg, Richard, *The Max Weber dictionary: key words and central concepts*, Stanford University Press, 2005, ss. 18–21; Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945*, *Samfunnsendring-statssystem-militærteori*, J.W. Cappelens Forlag, Oslo 2005 ss. 93-99.

begrepet *balancer*. Dette går ut på en makt som ikke nødvendigvis er en stormakt selv, likevel kan være såpass sterk at den kan utgjøre en stor forskjell hvis den støtter en part i en mulig konflikt denne har med en eller flere andre makter. Hvis denne makten er en mellommakt er den gjerne også en regionalmakt, som er en makt som har en evne til å opptre som en stormakt innenfor sin mindre geografiske region. Struwe argumenterer også med at Danmark-Norge hadde en slik evne i det han kaller det nordeuropeiske sikkerhetskompleks. Blant stormaktene hadde Storbritannia som en øystat en evne som balanserende makt på kontinentet, som ofte ble anvendt.<sup>32</sup>

## Presentasjon av makter

For å ha status som stormakt må de ha hatt kontroll over relativt store maktressurser. En definisjon er at en stat som ikke kan slåes ut, utenom gjennom et samarbeide mellom flere stormakter, er en stormakt. Som eksempel viser han til den siste av disse fem som kom til i denne eksklusive klubben, Prøyssen. Prøyssen ble gjennommilitarisert og bestod hva han kaller stormaktstesten under Syvårskrigen hvor landet sto i mot alle de europeiske stormaktene på kontinentet. Under følger en beskrivelse av stormaktene og noen mindre makter.<sup>33</sup>

Storbritannia var lokalisert på en øy og dro store fordeler av dette, samtidig som det ga klare føringer for hvilken politikk landet kunne føre i Europa. Omgitt av vann holdt Storbritannia seg med en relativt liten landmilitær styrke, men hadde til gjengjeld en meget stor flåte og landet var militært dermed først og fremst en sjømakt, med en flåte på 80 linjeskip og 50 mindre fartøyer. Hæren settes til å ha vært på rundt 30 000, av en befolkning i de tre kongedømmene (England, Skottland og Irland) på 8 millioner. Denne beskjedne styrken var dog ikke alt, da det i tillegg var over 20 000 mann i Hannover, siden den britiske kongen også var fyrste der. I tillegg var landet en betydelig økonomisk makt. Fredrik den store beskrev Storbritannia som den rikeste av alle nasjoner, med en kontroll over havene og et globalt handelsnettverk som ga enorme inntekter, vurdert til å være på 24 millioner thaler<sup>34</sup>. Denne økonomiske makten gjorde at Storbritannia hadde evnen til å betale ut store summer i

---

<sup>32</sup>Struwe, Lars Bangert, «Allianceteorier og Danmark-Norges sikkerhetspolitikk fra 1720 til 1813», i Ottosen, Morten Nordhagen/Glenthøj, Rasmus (red.), *Samfunn i krig, Norden 1808-09*, Unipub, Oslo 2012.

<sup>33</sup>Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring – statssystem – militærteori*, Cappelen akademisk forlag, Oslo 2005, ss. 107-108.

<sup>34</sup>I oversettelsen brukes *crowns*, mens myntenheten i Prøyssen var *thaler*, på norsk *daler*. I denne oppgaven benytter jeg meg av thaler.

subsidier, og kunne slik skaffe seg allierte som kunne gi en ytterligere økning i militære ressurser. Danmark-Norge nevnes som en slik alliert, som ga Storbritannia tilgang på 6000 mann i Europa. Fredrik den store ser ut til å ha hatt sine reservasjonermot det parlamentariske system. Han mente det var for store muligheter til korrupsjon og utnyttelse av statsmakten for individer utenom monarken. Det parlamentariske systemet mente han også ga en mindre gjennomføringsevne og at det i tillegg kunne være et styre hvor opinionens mening kunne føre til uheldige og uønskede hendelser. I denne sammenheng viste han til krigen om Jenkins øre i 1733 som eksempel.<sup>35</sup>

Russland under Peter den store hadde i 1713, etter å ha innført verneplikt, mannskaper til hæren på over 300 000 mann. Om mannskapsstyrkene til den russiske hæren skrev Fredrik den store at; «this monarchy could bring without any effort a hundred and seventy thousand men into the field.»<sup>36</sup> Flåten er angitt å være på 12 linjeskip og 26 mindre fartøyer og rundt 40 galeier. Inntekter på 14 til 15 millioner thaler per anno. Etter Karl XII av Sveriges død, innsettelsen av August av Saksen som polsk konge og erobringer av ottomansk territorium anså Fredrik den Store at Russland uten tvil var den ledende makt i Norden.<sup>37</sup>

Prøyssen var den stormakten som lignet mest på Danmark-Norge med tanke på graden av militarisering. I tillegg var denne staten i umiddelbar geografisk nærhet og var å regne som en del av det samme nordeuropeiske sikkerhetskompleks som Danmark-Norge. Den prøyssiske hæren ble utvidet under Fredrik Wilhelm I regjeringstid (1713-1740) til 80 000 mann. Dette var omtrent halvparten av den franske, men mens Frankrike hadde en befolkning på over 20 millioner hadde Prøyssen kun 2,5. Disse tallene danner bakgrunnen for den velkjente beskrivelsen hvor Prøyssen ikke var en stat som hadde en hær, i motsetning til andre europeiske stater, men en hær som hadde en stat. Da Fredrik den store tok over tronen i 1740 setter han inntektene til *kun* 7 millioner 400 000 thaler.<sup>38</sup>

---

<sup>35</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, ss. 21-24.

<sup>36</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, s. 38.

<sup>37</sup> Lynn, John A., «States in Conflict», i Parker, Geoffrey (red.), *The Cambridge history of warfare*, Cambridge University Press, 2005, s. 174; Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, ss. 35-40.

<sup>38</sup>Lynn, John A., «States in Conflict», i Parker, Geoffrey (red.), *The Cambridge history of warfare*, Cambridge University Press, 2005, ss. 179-180; Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia -*

Frankrike var ved begynnelsen av det attende århundre den ledende makten i Europa med kontinentets største befolkning og også den største hæren. Blant annet hadde denne staten et toppunkt i mannskapstall på godt over 300 000 soldater under krigstid i 1690-årene. Frankrike forsøkte å etablere et hegemoni i Europa i starten av 1700-tallet, noe de andre stormaktene motsatte seg og det endte med prinsippet om maktbalanse ved freden i Utrecht. Selv om Frankrike ikke fikk etablert et hegemoni var landet fortsatt den absolutt mektigste på kontinentet i Vest-Europa. Fredrik den store satte den franske hæren til et meget eksakt tall, 130 400 mann, basert på antall bataljoner og hvor mange som skulle være i hver av dem. I tillegg kom militssoldater på 36 000. Flåten sattes til 80 fartøy i alle størrelser. Statens inntekter var på seksti millioner thaler, men hele 10 millioner gikk til å betjene renter på gjeld. Inntektene var større enn Storbritannias, men Storbritannia hadde ikke samme gjeld. Den Industrielle revolusjon var på dette tidspunktet (1740) kun i startfasen, slik at de finansielle musklene til Storbritannia ville øke i forhold til Frankrike fra det som da var umiddelbar fremtid. Samtidig hadde ikke Storbritannia som et øyrike samme behov for en stor hær, og Royal Navy var overlegen den franske flåten og i stand til å true fransk oversjøisk handel.<sup>39</sup>

Habsburgerriket, oftest omtalt som Østerrike, var på mange måter speilbildet på Frankrike på kontinentet. Mens Frankrike dominerte i vest, hadde Østerrike kontroll over et stort territorium i Øst-Europa, og med en monark som hadde keiserverdigheten i det tysk-romerske rike. Riket forsøkte gjennom 1700-tallet å skyve det Ottomanske riket ut av Europa. I 1740, da Fredrik II tok over den prøyssiske tronen hadde Østerrike gått på smertelige tap, og var i en noe svekket posisjon. Hæren, som skulle vært på 175 000 mann, var derfor nede i en effektiv styrke på 82 000. Keiseren skal ha hatt inntekter i 1733 på 28 millioner thaler, men etter tapene mot tyrkerne, skulle de i 1740 ha vært nede i 20 millioner. Etter de kostbare krigene gikk det meste av inntektene til å betjene gjeld. Senere ekspanderte Østerrike på bekostning av det Ottomanske riket og Polen. Slik var Østerrike, totalt sett, fortsatt å regne som en stormakt som reelt kunne utfordre Frankrike, selv om man hadde tapt kontrollen over de spanske områdene og innflytelse i de tyske områdene etter freden i Westfalen. Det

---

*The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, s. 1; Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring – statssystem – militærteori*, Cappelen akademisk forlag, Oslo 2005, s. 107.

<sup>39</sup>Lynn, John A., ss. 167-188 «States in Conflict», i Parker, Geoffrey (red.), *The Cambridge history of warfare*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, ss.167-178;Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, ss. 12-16.

Ottomanske riket var i ferd med å miste grepet om Øst-Europa, og Fredrik den store levnet ikke dette imperiet noen videre ære.<sup>40</sup>

Når det vurderes hva man kan kalle mellommakter i Frederik den stores verk, hadde for eksempel Spania på midten av 1700-tallet en stående hær på mellom 55 000 og 60 000 mann, og en flåte på 50 linjeskip. Inntektene var på 24 millioner thaler, men landet hadde meget stor gjeld. I samme verk ble Nederland med to millioner innbyggere angitt å ha en regulær hær på 30 000 mann, og ha inntil 40 krigsskip til sjøs, og inntekter på rundt 12 millioner thaler. Sverige har inntekter på 4 millioner thaler, og har en stående hær på 7000 mann med 33 000 vernepliktige.<sup>41</sup>

## Danmark-Norge

Blant Europas makter var selvfølgelig også Danmark-Norge. Når Danmark-Norge plasseres innenfor det europeiske statssystemet er det også nødvendig med en klargjøring av hva begrepet Danmark-Norge innebærer, ikke bare som en geografisk term men også hva slags politisk enhet som ligger bak.

Danmark-Norge er det historiografiske navnet på den dansk-dominerte delen av den opphørte Kalmarunionen. Det betegner det området som lå under kongene av slekten Oldenburg mellom oppløsningen av Kalmarunionen tidlig på 1500-tallet og til 1814, da Norge som et resultat av Napoleonskrigene ble tvunget inn i union med Sverige. Dynastiet Oldenburg er sentralt også i navnet på riket, da det som kan kalles det offisielle navnet på riket er den måten disse monarkene ble presentert på, for eksempel: «Christian den Syvende, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Goters, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst»<sup>42</sup>. Denne lange tittelen fører til at andre navn som for enkelthets skyld er blitt brukt i ettertiden er blant annet Oldenburgstaten, dobbeltmonarkiet og tvillingrikene. Og kun Danmark, både i dag og på 1700-tallet. Skal man være ærlig er nok Danmark-Norge et begrep som brukes særlig i Norge og Danmark, men

---

<sup>40</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, ss. 11-12, 57-58; Lynn, John A., «States in Conflict», i Parker, Geoffrey (red.), *The Cambridge history of warfare*, Cambridge University Press, 2005, s. 173.

<sup>41</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, ss. 20 og 27, 32-33.

<sup>42</sup>Dyrvik, Ståle/Feldbæk, Ole, *Mellom Brødre 1780-1830*, i Knut Helle m.fl. (red.), *Aschehougs Norgeshistorie*, bd. 7, H. Aschehoug & Co., Oslo 1996, s. 12.



ellers kun sjeldent (Dette er uansett ikke uvanlig med denne type konglomeratstater<sup>43</sup>). Det er ikke nødvendig å gå lenger enn til Sverige. For eksempel omtaler Peter Englund Danmark-Norge konsekvent som Danmark i sitt verk *Poltava*. Hvis en svenske, som man på grunn av kulturell og geografisk nærhet kan anta burde være nærmest til å vite om forholdene i den dansk-norske unionen, omtaler Oldenborgstaten slik, kan dette gi en klar pekepinn om hvordan de reelle maktforholdene i unionen var og hvordan de ble oppfattet utenfor unionen. Danmark, med København som sentrum var der makten lå i det riket som foruten Norge og Danmark, også besto av Færøyene, Island og Grønland. Et annet utsagn som gir visse assosiasjoner er et av Øystein Rian, som går så langt som å kalle København "imperiehovedstaden" i et skrift om Christianias handelspatrisiat. Samme undrer seg også over om hvor kjent, eller heller ukjent det i det hele tatt er at det som gjerne blir omtalt som *Danmark* og *dansker* i dansketiden, ofte også kan bety *Norge* og *nordmenn*.<sup>44</sup>

At kun Danmark brukes til å omtale hele riket kan sees på som et resultat av det rådende statssystemet i riket. Danmark-Norge var eneveldig, som betyr at rent formelt var kongen allmektig og enerådende i sitt rike. Et trekk ved et eneveldig styre er graden av sentralisering. Helstaten er et begrep som ofte forekommer i dansk og norsk historieskriving når det handler om den dansk-norske unionen på 1700-tallet, og har mye med nettopp sentralisering å gjøre. Begrepet betegner en politikk som de oldenborgske monarkene førte fra og med eneveldets innførelse, men som var særlig tydelig på 1700-tallet. Politikken formål var å gjøre de forskjellige uensartede delene av unionen til et samlet, enhetlig rike, én enhet<sup>45</sup>. Tanken var en samlet, strømlinjeformet administrasjon, med felles lover og institusjoner, og litteratur og kunst som sammen underbygget denne sentralstatlige ideologien. Eksempler er harmonisering av lovverk som ble innført mot slutten av 1600-tallet, henholdsvis Danske Lov og Norske lov, som førte til en redusering av antall lovverk, da gamle landskapslover ble avskaffet. Samtidig ble administrasjonen utbygget, med en sterk sentralisering. Det fantes for eksempel kun

---

<sup>43</sup> Det kan her være en god anledning å minne om at Habsburgerriket ofte omtales som kun Østerrike, selv om det besto av flere land og folkeslag med til dels forskjellige lovverk. Dette finner man også i bruken av England for hele Storbritannia.

<sup>44</sup> Englund, Peter, *Poltava – Berättelsen om en armés undergång* Atlantis, Stockholm, 1988; Rian, Øystein, «Christiania-elitens politiske betydning i det dansk-norske eneveldet – med hovedvekt på forholdet til imperiehovedstaden København», i Collet, John Peter/Frydenlund, Bård (red.), *Christianias handelspatrisiat, en elite i 1700-tallets Norge*, Andresen & Butenschøn, Oslo 2008; Rian, Øystein, «Norge i den oldenborgske staten – Om hvorfor det norske riket ble et nordisk annerledesland», i Engman, Max/Villstrand, Nils Erik (red.), *Maktens mosaik – Enhet, särart och självbild i det svenska riket*, Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors & Bokförlaget Atlantis, Stockholm 2008.

<sup>45</sup> Dette var ikke særegent for Danmark-Norge. Lignende tendenser kan sees ellers i Europa, som for eksempel Frankrike under Bourbonerne og England og Skottland som senere blir til United Kingdom.

ettsærnorsk forvaltningsorgan i perioden; et bergverksdirektorium, men dette var forlagt til København.<sup>46</sup>

Danmark-Norge kan i lange linjer forstås som et dansk imperium. Det danske imperium på 1700-tallet var i første rekke arvtager til Kalmarunionen, som hadde samlet hele Norden under samme fyrste. Denne unionen ble imidlertid splittet, og da Christian 3. gikk seirende ut av borgerkrigen Grevefeiden i 1536 var det blitt en varig deling i en svensk og en dansk del. Det som også ble etablert var en rivalisering mellom disse to rikene, hvor begge hadde som en underliggende politikk å få samlet hele Skandinavia, i en gjenopprettelse av Kalmarunionen under enten dansk eller svensk ledelse. Et resultat var blant annet den Nordiske Syvårskrig (1563-70) hvor en av grunnene var at kongene i de to rikene tok merkene til de skandinaviske rikene i sine våpenskjold. I en tid hvor hvilke symboler monarkene hadde i våpenskjoldene nærmest var en politisk programmerklæring var dette en stor provokasjon.<sup>47</sup>

I tiden før Den store nordiske krig mistet Danmark-Norge gradvis stillingen som dominerende makt i Østersjøområdet. Sverige hadde da samtidig etablert seg som en stormakt gjennom Tredveårskrigen, en krig der Danmark-Norges involvering, i motsetning til Sveriges, førte til en svekkelse da Christian IVs styrker tapte for keiserens tropper. Jylland ble herjet og riket ble økonomisk trengt. Senere kriger med Sverige førte til tap både til lands og til vanns, med påfølgende store landavståelser. Tapet av Skåne og Halland betydde at den totale danske kontrollen over Øresund gikk tapt. Fram til enden på den Store Nordiske krig var Danmark-Norge i konflikt med Sverige ved flere anledninger, både for å forsvare seg mot videre svensk ekspansjon og i forsøk på å ta tilbake de tapte områdene.<sup>48</sup>

Etter den Store Nordiske krig var forholdene i Norden blitt relativt stabilisert, Dette fordi Sverige hadde mistet sin stormaktsstatus, og riket dermed ikke hadde en like farlig arvefiende å strides med, selv om Sverige fortsatt hadde en prominent plass i utenrikspolitikken. I løpet av den drøyt 150 år lange perioden som stormakt hadde Sverige som før nevnt ekspandert kraftig på bekostning av sine naboer, hvor områder som Skåne og Jemtland og flere ble lagt

---

<sup>46</sup>Fossen, Anders Bjarne, *Norge under eneveldet, 1720-1814, Handbok i Norges historie*, bd. 6, del 2, Historisk institutt, Universitetet i Bergen, 1975, s. 8; Bregnsbo, Michael/Jensen, Kurt Villads, *Det danske imperium, Storhed og fald*, Aschehoug Dansk Forlag, København 2004, ss. 148-172.

<sup>47</sup>Bregnsbo, Michael/Jensen, Kurt Villads, *Det danske imperium, Storhed og fald*, Aschehoug Dansk Forlag, København 2004, ss. 91-117, 131-133.

<sup>48</sup>Bregnsbo, Michael/Jensen, Kurt Villads, *Det danske imperium, Storhed og fald*, Aschehoug Dansk Forlag, København 2004, ss. 132-147.

inn under det svenske kongedømmet. Resultatet var at etter den Store Nordiske krig var den sikkerhetspolitiske situasjonen for Danmark-Norge fundamentalt endret. Mens Sverige tidligere hadde vært overmektig, var de to naborikene blitt relativt jevnbyrdige, mens Russland hadde kommet til som ny stormakt. Etter de mange krigene på 1600-tallet og videre inn på 1700-tallet fram til 1720, kan det synes som om Oldenburgriket etter 1720 først og fremst gikk inn for å bevare status quo, og forsøkte også i en periode på en forsoningspolitikk i forholdet til Sverige. Revansje mot Sverige var ikke lenger hjørnesteinen i dansk-norsk utenrikspolitikk, i det minste ikke som en uttalt politikk. I følge Feldbæk hadde riket med freden i 1720 lagt bort alle tanker eller planer om revansje og gjenvinning av tapte områder fordi det simpelt hen ikke fantes håp om at en slik politikk kunne lykkes. Man førte en stort sett konsekvent linje i utenrikspolitikken om alltid å være alliert med en stormakt. Danmark-Norge var etter 1720 i allianse med Storbritannia frem til 1742, deretter Frankrike til 1765, og etter det med Russland. Hær og flåte hadde blitt et forsvar, og ingenting annet. Samtidig mener han at «Det betød dog ikke, at Danmark ville afstå fra at udnytte en gunstig politisk situation,...»<sup>49, 50</sup>.

Overhodet for Oldenburgdynastiet hadde mange titler, hvor de viktigste var konge av Danmark og Norge og hertug av Schleswig og Holstein. Forholdende angående disse hertugdømmene var en stadig kilde til problemer for riket. Hertugdømmene ble delt i 1544 mellom de tre sønnene til kong Fredrik I. En av dem døde uten arvinger i 1580, slik at det ble offisielt to deler. I praksis ble hertugdømmene siden styrt både av kongene av Danmark, men ble også styrt av etterkommerne til den yngste sønnen Adolf. Etterkommerne til Adolf tok slektsnavn etter slottet Gottorp, og er siden kjent under dette navnet. Gottorperne og danskekongen skulle i prinsippet styre hertugdømmene i fellesskap. Dette gikk for så vidt greit inntil Christian IV blandet grevskapene inn i Tredveårskrigen i 1625. Samtidig giftet Gottorperne bort datteren sin til danskekongens erkefiende, kongen av Sverige. Gottorperne var siden da i opposisjon til danskekongen, og denne dynastiske striden fortsatte å være et alvorlig sikkerhetsproblem for Oldenborgstaten til slutten av 1700-tallet. På mange måter var dette det ene sikkerhetsspørsmålet som det aldri ble en skikkelig løsning på. Til

---

<sup>49</sup>Feldbæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, s. 196.

<sup>50</sup>Englund, Peter, *Poltava – Berättelsen om en armés undergång* Atlantis, Stockholm, 1988, ss. 25-26; Erslund, Geir Atle/Holm, Terje H., *Krigsmakt og kongemakt 900-1814*, i *Norsk forsvarshistorie*, bd. 1, Eide Forlag, Bergen 2000, s. 250; Fossen, Anders Bjarne, *Norge under eneveldet, 1720-1814, Handbok i Norges historie*, bd. 6, del 2, Historisk institutt, Universitetet i Bergen, 1975, s. 7; Feldbæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, ss. 133 og 196, 200-203.

tross for diverse fredsavtaler og garantier, dukket det opp igjen og igjen med forskjellige fordringshavere som gjorde krav på denne delen av riket.<sup>51</sup>

1700-tallet hadde en særdeles urolig start for Danmark-Norge, men perioden mellom 1720 og 1807 er i norsk og dansk historieskriving mer eller mindre universelt betegnet som en fredsperiode, med uttrykk som ”Den fredelige militærstaten”<sup>52</sup>, ”Den lange fredsperioden”<sup>53</sup> og ”...den lykkeligste perioden i den 434 år lange dansk-norske foreningstiden.”<sup>54</sup>. Dette er på mange måter en riktig framstilling, da 1700-tallet i tidsrommet etter den Store Nordiske krig og fram til riket ble trukket inn i Napoleonskrigene var en fredsperiode for Danmark-Norge, men det er med en relativt vid definisjon av fred, hvor fred betyr fravær av krig. Riktignok var det kriser og muligheter for krig og også en faktisk krig i 1788, men i den store sammenheng må det med en slik definisjon kunne sies å ha hersket en tilstand av fred. Men dette er i seg selv ikke et bevis på en makt med kun fredelige hensikter, eller en svak makt. Som et eksempel på dette fra nåtiden kan situasjonen på Koreahalvøya brukes. I tiden etter Koreakrigen har Nord- og Sør-Korea gått igjennom mange faser med større eller mindre fare for krig, men det har ikke vært full krig mellom disse statene på over 50 år. Likevel vil det være galt å hevde at disse to statene er småmakter uten militær kapasitet eller at de har avfunnet seg med den politiske situasjonen som finnes på Koreahalvøya, med to stater.

I denne oppgaven er det i stor grad verker av danske og i mindre grad norske historikere som danner grunnlag. For å få et perspektiv utenfra har jeg valgt å bruke et posthumt utgitt verk av Frederik II «den store» av Preussen, som hersket mellom 1740 og 1786 og skrev om og ga kommentarer til sin egen tid. Verket starter med beskrivelse og kommentarer om tilstanden i Europa ved starten av hans regjeringstid, det vil si i 1740, i en til tider noe skarp tone. Han uttalte seg generelt om den Store Nordiske krig i forordet til *In my own times*: «The brand is kindled in the north, and a war fatal to Sweden is the consequence. Denmark awakes, is agitated, and is calmed...»<sup>55</sup> og med Karl XII viste han sitt syn på monarkens oppgave som

---

<sup>51</sup>Ersland, Geir Atle/Holm, Terje H., *Krigsmakt og kongemakt 900-1814*, i *Norsk forsvarshistorie*, bd. 1, Eide Forlag, Bergen 2000, ss. 166 og 252.

<sup>52</sup>Ersland, Geir Atle/Holm, Terje H., *Krigsmakt og kongemakt 900-1814*, i *Norsk forsvarshistorie*, bd. 1, Eide Forlag, Bergen 2000, s. 249.

<sup>53</sup>Bagge, Sverre/Mykland, Knut, 1987, *Norge i dansketiden, 1380-1814*, J.W. Cappelens Forlag AS, 4.opplag 1996, s. 213.

<sup>54</sup>Bagge, Sverre/Mykland, Knut, 1987, *Norge i dansketiden, 1380-1814*, J.W. Cappelens Forlag AS, 4.opplag 1996, s. 213.

<sup>55</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, s. xxiii.

rasjonell og oppriktig leder og hvordan, med Sverige som eksempel, det går når monarken feiler i denne oppgaven; «Charles XII will furnish us with a more recent, and more striking example still, of the fatal consequences which the headlong and false conduct of monarchs entails upon their subjects.»<sup>56</sup>. Videre ble Danmark-Norge (benevnt Danmark) og Sverige beskrevet som to jevnbyrdige stater som ikke var like berømte (*less famous*) som de en gang hadde vært. Deretter ble Danmark beskyldt for å ha ranet til seg Slesvig fra huset Holstein. Kongehuset ble gjort narr av for å være fanatisk religiøse, hvoretter den militære kapasiteten blir listet opp. Denne skal ha bestått av 36 000 regulære soldater som ofte ble rekruttert i Tyskland, og som ble leid ut til de makter som var villige til å betale for dem. I tillegg var det det som omtales som en militær på 30 000, hvor nordmenn var de beste. (Noen egen dansk eller norsk hær nevnes ikke.) Flåten skal ha vært på 27 linjeskip og 33 mindre skip, og ble omtalt som den absolutt beste delen av den dansk-norske statens administrasjon.<sup>57</sup>

Danmark-Norge ble omtalt kun over knappe to sider, men gir et interessant innblikk i oppfatningen av Danmark-Norge hos en nærliggende stormakt. Etter å ha listet opp hvilke militære styrker og inntekter riket har, ble de ledende menn i riket talende nok omtalt som noen som ikke var verdt ytterligere omtale. Summen av dette gjorde likevel ikke Danmark-Norge til en småmakt i den prøyssiske kongens øyne. Han mente Danmark-Norge måtte regnes som en av de sekundære maktene, og «as an accessory, might throw a grain into the balance of that nation with which she should take part.»<sup>58</sup> Denne vurderingen stemmer i stor grad med en mellommakt som er i stand til nettopp å være tungen på vektskålen i en konflikt, en såkalt *balancer*, og passer slik utmerket med Struwes syn på Danmark-Norge. Men man skal ha i mente at Fredriks uttalelser gjelder for året 1740, og kan derfor ha endret seg senere på 1700-tallet.

Den dansk-norske flåten<sup>59</sup> var muligens det fremste militære maktmiddelet staten hadde. I begynnelsen av 1700-tallet var den muligens Europas fjerde største, etter Storbritannia, Frankrike og Nederland. Mellom 1720 og 1780 ble den i samtiden ansett som den sterkeste i

---

<sup>56</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, s. xxvii.

<sup>57</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, ss. 28-29.

<sup>58</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, s. 30.

<sup>59</sup>I omtalen av den dansk-norske flåten benytter jeg meg av den danske militærhistorikeren Frantzen. Han benyttes til å beskrive flåten, ikke som en med et bestemt syn på perioden, og omtales derfor ikke nærmere.

Østersjøen, men ikke om de svenske og russiske flåtene opptrådte samlet. Det kan også tillegges at for det meste av perioden mellom 1771 og 1801 var den dansk-norske flåten større enn den svenske. For å opprettholde en slik styrke måtte det meget store ressurser til. Fra 1730 til 1735 fikk flåten tilført ni nye linjeskip, som er en anselig mengde nytt materiell for en flåte som totalt hadde mellom 20 og 30 slike skip. For å forklare en slik voldsom opprustning gir ikke et defensivt perspektiv god nok forklaring, hevder Struwe. En slik styrke hadde mer offensive formål, først og fremst som et pressmiddel overfor andre stater.<sup>60</sup>

Av rent tekniske grunner kunne den dansk-norske flåten hevde seg i Østersjøen uten for mye innblanding fra makter utenfor Østersjøen. Beltene var vanskelige å navigere, og farvannet ved Øresund var såpass grunt at de største europeiske linjeskipene var for tunge til å gå gjennom hvis de var fullt rustet. Dermed var Østersjøen delvis stengt for andre flåter, med mindre de kunne bruke havnen i København til omlasting og rebevæpning. I Østersjøen kunne dermed den dansk-norske flåten operere nærmest som en stormaktsflåte.<sup>61</sup>

Mannskapstallene som Fredrik den store oppga stemmer ganske godt med de tallene Vaupell opererte med for Danmark. For perioden 1720-30, altså minst ti år før tiden Frederik omtaler, satte Vaupell den danske hæren til knappe 35 000. Dette var kun Danmark, så det er en mulighet at de 36 000 regulære nevnt av Fredrik den store var den danske hæren, mens militsen var den norske. Hvis ikke må man regne med omtrent det dobbelte medregnet Norge, og i tillegg kommer flåten. Hverken militært eller økonomisk var Danmark-Norge på nivå med stormaktene, men riket er sammenlignbart med Nederland militært, som var både rikere og med en større befolkning, på ca 2 millioner. Nederland holdt seg med en hær på 30 000 og en flåte på førti krigsskip. Men Nederland ble angitt å ha hatt inntekter på 12 millioner kroner, mens Danmark-Norge skal ha hatt inntekter på 5,6 millioner. Sverige er i samme verk listet å ha hatt en stående hær på 7000 mann, og en milits på 33 000. Flåten skal ha bestått av 24 linjeskip og 36 fregatter, og staten hadde inntekter på 4 millioner kroner. Samtidig mente Frederik den store at landet tapte 500 000 på en dårlig handelsbalanse. På bakgrunn av dette

---

<sup>60</sup>Hobson, Rolf & Kristiansen, Tom (Red.), *Navies in Northern Waters, 1721-2000*, Frank Cass, London 2004, ss. 77-78; Frantzen, Ole Louis, *Truslen fra øst, Dansk-norsk flådepolitikk 1769-1807*, Marinehistorisk selskab, København 1980, s. 33; Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 109-111.

<sup>61</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 98, 112; Frantzen, Ole Louis, *Truslen fra øst, Dansk-norsk flådepolitikk 1769-1807*, Marinehistorisk selskab, København 1980, ss. 16-17.

må Sverige og Danmark-Norge vurderes å ha vært relativt likeverdige makter på denne tiden.<sup>62</sup>

## Militært og krigføring

Utenriks- og sikkerhetspolitikk på 1700-tallet ble preget av dynastiske krav på landområder sammensmeltet med framvekst av store massehærer og byråkrati innenfor hovedsakelig eneveldige regimer. Samtidig var militære maktressurser vitale i det systemet for internasjonale relasjoner som rådet i Europa på denne tiden. Derfor er det aktuelt med en større gjennomgang av det militære og krigføring i denne perioden.

Den type krigføring som ble ført på 1700-tallet blir gjerne kalt kabinettskriger. Dette begrepet spiller på den relativt begrensede kretsen individer som hadde innflytelse på avgjørelser om å gå til krig eller slutte fred, og begrepet kan sees på som motsatsen til den type totale kriger med nasjonale folkehærer som oppsto på 1800-tallet og kulminerte i blodsutgytelsene i verdenskrigene. Krigene skilte seg også fra 1600-tallets religionskriger. Religion hadde ikke samme sprengkraften som på 1600-tallet. Under den Store nordiske krig kollapset for eksempel den protestantiske stormakten Sverige i konflikt med en koalisjon bestående av lutherske Danmark-Norge, kalvinistiske Brandenburg, katolske Polen og ortodokse Russland. Kabinettskrigene var hovedsakelig relativt korte, med få slag, og allianseforholdene var stadig skiftende og utrygge. Begrunnelsen for en krig, *casus belli*, kom, i det minste offisielt, fra monarkers dynastiske krav på landområder. Mye ble avgjort gjennom manøvrering av styrker, og hvilke strategiske posisjoner disse klarte å innta. Ut i fra disse posisjonene ble det gjort diplomatiske avtaler mellom de forskjellige kongenes rådgivere, det vil si de forskjellige kabinettene. Litt brutalt kan det oppsummeres som at den jevne innbygger hadde mer status av et redskap for den eneveldige monarkens vilje, enn som et individ. Noen særlig innvirkning på styre av monarkens områder eller krigføring skulle de definitivt ikke ha.<sup>63</sup>

---

<sup>62</sup>Vaupell, Otto Frederik, *Den danske hærs historie til nutiden og den norske hærs historie indtil 1814, Anden dels første afdeling*, Gyldendalske Boghandel, København 1876 s. 30; Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, ss. 26, 33.

<sup>63</sup>Parker, Geoffrey, «Dynastic War», i Parker, Geoffrey (red.) *The Cambridge history of warfare*, Cambridge University Press, 2005, s. 166; Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring-statssystem-militærteori*, J.W. Cappelens Forlag, Oslo 2005, ss. 94-95.

Utviklingen av krigføringen mot den rådende organisering og taktikken som hersket på 1700-tallet går tilbake et godt stykke i tid før 1700-tallet. Den første del av utviklingen bort fra føydale hærer kan sees med krigene på den italienske halvøya i renessansen. I det som i dag er Italia var det flere rike og uavhengige bystater som jevnlig førte kriger mot hverandre ved hjelp av kompanier med leiesoldater, såkalte *condottieri*. I 1495 invaderte den franske kongen Charles VIII. Hæren han ledet hadde en kjerne av profesjonelle kongelige tropper, de såkalte *gendarmes* og et profesjonelt stående artilleri under kongen. Hæren til det større, mer sentraliserte Frankrike feide de italienske leiehærene av slagmarken. Mens man før hadde kunne trekke seg tilbake bak trygge bymurer, sørget det nye artillerivåpenet for at bymurene ikke var så trygge lenger. Små stater, uansett hvor rike de var, kunne ikke hamle opp med en slik massehær. Leiesoldatene var notorisk upålitelige, og ofte såpass dyre at en enkelt italiensk bystat ikke kunne stille med nok mannskaper til å stanse en hær av den størrelsen den franske hadde.<sup>64</sup>

Utviklingen fram mot 1700-tallet gikk i dette sporet, med nederlenderne og ikke minst svenskene i føringen på 1600-tallet. Under krigerkongen Gustaf Adolf ble Sverige en nordeuropeisk stormakt, ved hjelp av en sentralt styrt kongelig hær. Denne hæren hadde ikke en kjerne av profesjonelle leiesoldater, som stod til tjeneste for en gitt sum penger, men bestod i all hovedsak av utskrevne svenske bønder. Bondesoldatene hadde til gjengjeld blitt hardt drillet og fått banket inn en meget streng disiplin. I tillegg var de utstyrt med moderne musketter, som sammen med den disiplinerte bruken av skyting i salver førte til en voldsom slagkraft. Da Gustaf Adolf måtte hyre inn leiesoldater for å erstatte svenske tap, ble de ikke hyret inn som ferdige kompanier, slik som var vanlig, men som enkeltsoldater i allerede eksisterende svenske avdelinger. Dette grepet gjorde at det ble en sentralisert og permanent militær struktur, der tradisjoner og ikke minst kunnskap stadig kunne videreføres. Dette til forskjell fra leiehærer, som hadde en mer ad-hoc struktur med en lang rekke størrelsesmessig forskjellige avdelinger, med hver sine ledere og unike avtaler med krigsherren. Krigføringens utvikling førte til at hærene på 1700-tallet hadde fått en mer permanent form. Normen gikk mer og mer mot en stående kongelig hær, under en sentral ledelse. Kruttvåpen hadde fått

---

<sup>64</sup> Addington, Larry H., *The Patterns of War through the Eighteenth Century*, Indiana University Press, Indianapolis 1990, ss. 74-75.



stadig større betydning, og en større andel av soldatene bestod derfor av infanteri utstyrt med disse våpnene.<sup>65</sup>

En stor forskjell på 1700-tallets krigføring fra krigføringen før, spesielt 1600-tallet, er den innvirkningen selve krigføringen hadde på det sivile samfunn i de områdene krigen ble ført. Hærene i Tredveårskrigen skaffet forsyninger ved å leve av landet, det vil si ved å ta det de måtte trenge fra de områdene de dro igjennom, kort og godt plyndring. Dette innebar at det ikke fantes noe strengt skille mellom sivile og militære. Følgende for områdene det ble kjempet i kunne bli katastrofale. Så mange som en fjerdedel av den tyske befolkningen kan ha omkommet som følge av krigen. Magdeburg står som et grelt eksempel, der 25.000 av 30.000 innbyggere ble massakrert. Etter freden ved Westfalen i 1648 ble det mindre vanlig at hele områder ble utplyndret av passerende hærer. Den sivile befolkningen i 1700-tallets Europa måtte naturligvis betale for de dynastiske fyrstenes hærer, og skattetrykket kunne være en tung byrde, såpass at den kunne utgjøre forskjell på liv og død, men de ble som oftest spart fra å bli ofre for direkte krigshandlinger. Den byrden falt på soldatene.<sup>66</sup>

Når 1700-tallets krigføring betegnes som begrenset og mindre blodig enn det foregående århundre er det viktig å huske at dette gjelder krigens totale omfang. Det var det sivile samfunn som i mindre grad ble direkte utsatt for krigshandlinger. Slaget ved Culloden og den påfølgende behandlingen av befolkningen i *the Highlands*, med summariske henrettelser var et unntak i så måte. Hærføreren for britene, Hertugen av Cumberland fikk i ettertid tilnavnet «the butcher»<sup>67</sup> for behandlingen av skottene. Samtidig er dette også et eksempel på et syn på krig som et profesjonelt politisk verktøy. Høylenderne ble ansett for å være forrædere som hadde gjort opprør mot den rettmessige kongen, og kunne i følge dette synet ikke vente seg noen nåde. De franske soldatene som franskekongen hadde lånt til Charles Stuart ble derimot regnet som lovlige og ble stort sett sendt hjem. For soldatene var krig fortsatt en meget blodig affære, med slag som gjerne ga tap på bortimot 30 %. I tillegg bukket mange under for sykdom mens de var i felt. Et eksempel er Prøyssen under Syvårskrigen fra 1756 til 1763. Ved krigens begynnelse hadde Prøyssen en hær på 186 000 mann. Etter knappe tre år, i 1759

---

<sup>65</sup> Addington, Larry H., *The Patterns of War through the Eighteenth Century*, Indiana University Press, Indianapolis 1990, ss. 74-75, 83-84, 99.

<sup>66</sup> Addington, Larry H., *The Patterns of War through the Eighteenth Century*, Indiana University Press, Indianapolis 1990, ss. 74-75, ss. 84-87; Hobson, Rolf: *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring-statssystem-militærteori*, J.W. Cappelens Forlag, Oslo 2005, ss. 83-85, 93.

<sup>67</sup> Addington, Larry H., *The Patterns of War through the Eighteenth Century*, Indiana University Press, Indianapolis 1990, 128.

var om lag 100 000 av disse døde, hvorav mange var døde på grunn av sykdommer. Mange omkom også av relativt mindre skader de pådro seg på slagfeltet, men som førte til verre ting på grunn av dårlig medisinsk behandling og hygiene.<sup>68</sup>

Menneskene som utgjorde en typisk europeisk hær på 1700-tallet var ikke nødvendigvis et gjennomsnitt av befolkningen generelt, men som organisasjon viste en slik hær et speilbilde av samfunnets sosiale orden, standssamfunnet. Høyere offiserer var i all hovedsak adelige, mens menige mannskap som regel kom fra bunnen av samfunnet, og var ofte eiendomsløse landarbeidere og fattige hjemløse. Det var i en typisk europeisk hær ikke et like stort innslag av bønder eller håndverkere. Disse hadde allerede en jobb, og hadde derfor ikke noen grunn til å verve seg som soldater. Det hendte at disse ble tvangsvervet, men stort sett ble mannskapene hentet fra de som ikke hadde eiendom eller arbeid. Adelige så ofte på offisersrollen som noe som tilkom dem naturlig som følge av deres stand. Ikke-adelige offiserer, som regel fra middelklassen, var i mindretall og hadde heller ikke de store mulighetene for forfremmelse. Følgelig kunne kompetansen blant offiserene være sterkt varierende, men dette fikk ikke så store utslag siden stort sett alle hærene fungerte slik. Mannskapene var i all hovedsak på totalt motsatt ende av rangstigen av offiserene, og hadde enten blitt presset inn i tjeneste eller vervet seg som eneste mulighet til et levebrød. Et annet trekk ved mannskapene var innslaget av utlendinger. Det var for eksempel ikke uvanlig at offiserer og soldater gjorde tjeneste i en rekke forskjellige staters hærer, og slik kunne ende opp med å stå på motsatt side av landsmenn i en konflikt. På 1700-tallet var ikke nasjonalismen blitt en slik kraft at dette ble sett på som forræderi.<sup>69</sup>

Organisatorisk ble det en økning av det såkalte trenet i denne perioden. Trenet kan enkelt kalles forsyningstjenesten. Med store stående hærer med en fast organisasjon var det viktig med en jevn flyt av forsyninger. For en stor mengde hester og mannskaper trengtes store mengder høy og matvarer. Uten tilstrekkelig tilgang kunne en hærstyrke lett bryte sammen. Dermed fikk man opprettelse av magasiner, som kunne forsyne styrker på marsj fra en kant av riket til en annen, plassert med jevne mellomrom. Denne byråkratiseringen av krigføring førte

---

<sup>68</sup> Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring-statssystem-militærteori*, J.W. Cappelens Forlag, Oslo 2005, s. 93; Addington, Larry H., *The Patterns of War through the Eighteenth Century*, Indiana University Press, Indianapolis 1990, ss. 128-130.

<sup>69</sup> Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring – statssystem – militærteori*, Cappelen akademisk forlag, Oslo 2005, ss. 100-101; Addington, Larry H., *The Patterns of War through the Eighteenth Century*, Indiana University Press, Indianapolis 1990, ss. 118-120.

til større grad av profesjonalisering, og også en større fare for stater som ikke holdt forsyningen og organiseringen i god nok skikk. De enorme mengdene fór og materiell som måtte medbringes ledet til at det var store begrensninger på en felthærs mobilitet, og hvor langt fra forsyninger den kunne bevege seg. Dermed kunne mindre makter også spille en relativt stor rolle. Selv om stormaktene totalt sett hadde numerisk overlegne styrker, var det ekstremt vanskelig og ressurskrevende å føre en stor styrke frem til slaget.<sup>70</sup>

## Oppsummering

Synet på internasjonal politikk kan grovt sett deles i to hovedgrener, en realistisk og en ideologisk. Den ideologiske legger vekt på staters samhandling, mens den realistiske mener at stater i utgangspunktet er i et motsetningsforhold til hverandre. Mellomstatlige relasjoner i Europa på 1700-tallet kan best forklares gjennom en realistisk tilnærming. Europa på 1700-tallet var et system preget av usikkerhet, med meget løse allianser og en stats interesser ble styrt ut i fra monarkens og den aristokratiske elitens mer personlige interesser. I dette systemet ble det da meget vanskelig å kunne se langt frem i tid, og en stat måtte til en hver tid være forberedt på krig, også mot det som kort tid i forveien var en vennligsinnet stat. Forholdet mellom stater var grunnleggende anarkisk, slik at en stat ikke kunne stole på noen, men måtte stole på sine egne ressurser og evner. Kort sagt, en stat hadde ikke venner, kun interesser.

I en slik verden er de forskjellige statenes evne til innflytelse (makt) basert på den kontrollen disse statene har over maktressurser. Disse kan deles inn i militære, økonomiske og ideologiske maktressurser. De statene med de største maktressursene har størst evne til innflytelse over andre og kan i liten grad påvirkes av andre makter, og får slik status som stormakter. De statene med såpass med maktressurser at de ikke kan agere uavhengig, men likevel spille en rolle vil plassere seg blant mellommaktene, mens de statene med så lite maktressurser at hva de gjør er mer eller mindre uten betydning vil være småmakter.

Danmark-Norge i dette systemet var ikke en stormakt. Det var en stat som på 1600-tallet hadde vært gjennom mange kriger, særlig med Sverige, hvor det hadde endt med territoriale tap. Ved Den Store Nordiske Krigs slutt hadde Sverige selv tapt, og var mer likeverdige

---

<sup>70</sup>Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring – statssystem – militærteori*, Cappelen akademisk forlag, Oslo 2005, ss. 102-103.

Danmark-Norge. Dynastisk hadde riket et problem i Slesvig-Holstein, der Gottorpgrenen av det regjerede fyrstehuset Oldenburg gjorde krav på landområder. Danmark-Norge var stort sett ikke involvert i krig gjennom 1700-tallet, men spørsmålet er om dette var fordi det var en småmakt.. Tanker om revansje og gjenvinning av områder tapt til Sverige var ikke en fullstendig begravet tanke, selv om det i tiden etter den Store Nordiske krig ikke var en voldsom begeistring for krigsplaner. Revansjeplaner fantes også i Sverige, men da først og fremst rettet mot Russland. Etter å ha beseiret Sverige i den Store Nordiske krig tok på mange måter Russland over stillingen som dominerende stormakt i Nord-Europa

Krigføring var på 1700-tallet utviklet til ikke lenger å være adelens, men suverenens domene, med store massehærer bestående for det meste av infanteri. At få var involvert i de politiske prosessene, gjorde at krigen i stor grad var et politisk instrument som ikke ble anvendt mot annet enn en motstanders militære styrker. Man fikk derfor kriger som kunne gi høye tapstall blant soldatene, men som i mindre grad gikk ut over det sivile. Den vanskelige forsyningssituasjonen for militære styrker gjorde at selv mindre stater, slik som Danmark-Norge kunne spille en relativt stor rolle.

## 2. DEL

### KAPITTEL 3: PRESENTASJON AV HISTORIKERE

I denne oppgaven er det særlig Feldbæk og Holm som kommer til å representere det tradisjonelle synet. Det nyere reviderte synet blir i hovedsak representert ved Struwe. Jeg bruker derfor et kapittel på en litt nærmere presentasjon av disse.

#### Holm

Peter Edvard Holm (1833-1915) var professor ved Københavns Universitet fra 1867, og rektor i to perioder, 1882-83 og 1890-91. Holm er historikeren som gjennom sine verker har dannet grunnlaget for mye av dansk og norsk historieskriving om 1700-tallets Danmark-Norge. Han gikk gjennom enorme mengder kildemateriale ga ut meget omfattende verk, særlig om den politiske og administrative historien til riket. Hovedverket er det monumentale syvbindsverket *Danmark-Norges Historie fra den store nordiske Krigs Slutning til Rigernes Adskillelse*, utgitt mellom 1891 og 1912. Eneveldet var i hovedsak et lite dekket område da Holm begynte sitt arbeid på dette feltet, og han må derfor regnes som noe av en nybrottsmann. Med det viktige grunnlaget Holms arbeider har for senere historieskriving vil han derfor bli viet en del plass her. Holm var aktiv i andre halvdel av 1800-tallet og delvis inn i begynnelsen av 1900-tallet. Hans virke skjedde samtidig med nasjonalismens oppblomstring og han opplevde også Danmarks skjellsettende tap av Slesvig-Holstein til Prøyssen i 1864, noe som synes å ha preget han i stor grad. Han viet seg i sine første år som historiker til antikk historie, og ga ut et verk nettopp i året 1864 innenfor dette emnet, *Gejstlighedens Optræden lige over for Staten fra Slutningen af Constantin den stores Regering indtil det vestromerske Riges Fald*. Etter 1864 kommer et markant skifte i Holms virke, hvor han skifter til å arbeide med dansk politisk historie, med fokus på 1700-tallet og fram til og med Napoleonskrigene. De neste verkene vitner om dette skiftet med *Danmarks Deltagelse i Forhandlingerne om en væbnet Neutralitet 1778-80* utgitt i 1866 og *Danmarks Politik under den svensk-russiske Krig 1788-90* utgitt i 1868. Gjennom dette skiftet kan man ane at det danske nederlaget i 1864 gjorde et sterkt og varig inntrykk på Holm. Når man så også leser Holms verker, skinner det igjennom en god porsjon dansk nasjonalisme, og en mulig redsel for Tyskland og tysk innflytelse.<sup>71</sup>

---

<sup>71</sup>Bricka, Carl Frederik, *Dansk biografisk Lexicon, tillige omfattende Norge for Tidsrummet 1537-1814VII. Bind I. Hansen – Holmsted*. Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn). København 1893, ss. 589-591.

Holm uttalte selv at «de ulykkelige år, vi har oplevet siden 1863, har gjort det naturligt for mig som historiker at sysle med vort fædrelands udenrigske politik i en nærliggende fortid»<sup>72</sup>. Thomsen beskriver det som at tapet i 1864 gjorde at Holm gikk fra å være kun historiker til «dansk» historiker. Hans virke gikk over til å finne årsaken til den katastrofen som hadde rammet Danmark ved å studere den nære politiske fortiden. Tidvis fremviser han da også et stort engasjement for det nasjonale danske. Dette kan for eksempel observeres i en ganske tydelig fordømmelse av forskjellige konger og andre ledende skikkelser under eneveldet for ikke å ha utvist en tilstrekkelig nasjonal holdning, og for å ha latt det tyske ha en, for Holm, alt for stor innflytelse i administrasjonen og riket for øvrig.<sup>73</sup>

En tysker som fikk sitt pass påskrevet var for eksempel utenriksminister og geheimeråd Schulin. I en betenkning i 1741 i forbindelse med krigen mellom Sverige og Russland hadde han uttalt at det kunne være muligheter for å få Båhuslen og i tillegg områder i Tyskland som en motvekt mot Prøyssen, deriblant Hamburg og Lübeck og kanskje til og med Bremen. Om dette sier Holm følgende:

...saaledes vilde det være værdifuldt, at denne gamle norske Provins atter lagdes til Norge. Men nu de andre Goder, der skulde opnaas! Det var altsammen Udvidelser paa tysk Grund. Ingen Dansk kan læse om sligt uden at faa Indtryk af, at en saadan Tilvæxt vilde blive til Svækkelse for Statens nordisk nationale Præg og forøge de betydelige Vanskeligheder, som den danske Konges tyske Rigsfyrsteværdighed førte med sig... , ...Kun ser man her den Skyggeside, det, set fra et dansk Standpunkt, kunde have at lægge Udenrigsstyrelsen i en tysk født Mands Haand.<sup>74</sup>

Selv om Holm hadde et definitivt nasjonalistisk tilsnitt var han ikke såpass fanatisk at han avviste alt som ikke underbygget det «danske», og som profesjonell historiker hadde han den grunnleggende holdningen at han skulle holde seg så nøye til sannheten som mulig. Det er selvfølgelig et spørsmål om han egentlig var i stand til det, i og med de ikke helt nøytrale uttalelsene han kom med om tyskere og tyskhet i sine historiske verker, men samtidig skal

---

<sup>72</sup> Sitat gjengitt fra: Thomsen, Hans Kargaard, «En karakteristik af historikeren Edvard Holm», i *Festskrift til Povl Bagge, På halfjærsdagen 30. november 1972, Fra en kreds elever*, Den danske historiske forening, København 1972, s. 332.

<sup>73</sup> Thomsen, Hans Kargaard, «En karakteristik af historikeren Edvard Holm», i *Festskrift til Povl Bagge, På halfjærsdagen 30. november 1972, Fra en kreds elever*, Den danske historiske forening, København 1972, ss. 332-333.

<sup>74</sup> Holm, Edvard, «Den dansk-norske Stats Stilling under Krigene i Europa 1740-42», i *Indbydelsesskrift til Kjøbenhavns universitets aarsfest i anledning af Hans Majestæt Kongens fødselsdag den 8de April 1891*, København 1891, ss. 40-41.

han ikke i noen særlig grad ha tatt offentlig stilling om samtidige politiske spørsmål. For eksempel holdt han seg unna kampen for danskene i det nylig tapte Syd-Jylland. Men i forhold til tidligere tider klarte han ikke legge bort sitt nasjonale sinnelag. Thomsen bruker en artikkel om grev Wedel-Jarlsberg som eksempel. Holm avsto fra å gi en anmeldelse av denne artikkelen fordi han følte en så sterk aversjon mot greven. Privat ytret han seg om hvor illojal greven hadde vært mot kong Fredrik VI, og Holm følte Wedel-Jarlsberg hadde ringeaktet det danske folk og riket. Det kan nesten virke som om han følte seg personlig fornærmet av Wedel Jarlsberg, som hadde vært død i lang tid, for ikke å være tro mot Danmark-Norge i tiden før 1814. På samme måte skal han ikke ha vært spesielt god venn med den norske historikeren Sars. Holm mente hans skrivning om unionstiden med Danmark og den kritikken som ble ført mot enevoldsstaten var noe av en personlig fornærmelse og tolket det som et «pinlig» angrep på dansker og danskhet.<sup>75</sup>

Holms verker er gjennomgående meget viktige på grunn av omfanget og bredden de har, men da han skrev dem hadde han ikke tilgang til alle de kilder man har i dag. Dette var delvis fordi de rett og slett ikke var utgitt da Holm skrev, og delvis fordi kilder i utenriksministeriet ble holdt tilbake av direktøren for ministeriet, historikeren Peter Vedel. Vedel kunne som direktør styre hvilke kilder som var tilgjengelige, og kunne på den måten øve en innflytelse på hva som ble skrevet. Vedels synspunkter danner derfor en viktig bakgrunn for Holms skrivning. Vedel skal ha blitt påvirket minst like mye som Holm av tapet i 1864. Samtidig som Vedel skrev om sin forgjenger Johan Hartvig Ernst Bernstorffs arbeide og dansk nøytralitet, var et av de viktigste målene i den samtidige danske utenrikspolitikken å unngå en revansjekrig med Prøyssen. I ettertid er det hevdet (blant annet av Struwe) at disse to utgangspunktene, både den samtidige og førtidige utenrikspolitikken, så å si blandet seg. Videre at det går en direkte linje fra Vedel via Holm og videre fremover vedrørende nøytralitets- og revansjeparadigmet i dansk historie som ble dannet ut av denne blandingen.<sup>76</sup>

## Feldbæk

Ole Feldbæk (1936-) har vært professor i økonomisk historie ved Københavns Universitet fra 1981 til 2006, med Danmark-Norge på 1700-tallet og økonomisk historie som spesialfelt.

---

<sup>75</sup>Thomsen, Hans Kargaard, «En karakteristik af historikeren Edvard Holm», i *Festskrift til Povl Bagge, På halfjærdsårsdagen 30.november 1972, Fra en kreds elever*, Den danske historiske forening, København 1972, ss. 333-335, 344.

<sup>76</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 24-26; Thomsen, Hans Kargaard, «En karakteristik af historikeren Edvard Holm», i *Festskrift til Povl Bagge, På halfjærdsårsdagen 30.november 1972, Fra en kreds elever*, Den danske historiske forening, København 1972, ss. 342-344.

Virket som profesjonell historiker ble innledet med doktorgradsavhandlingen *India Trade under the Danish Flag 1772-1808* i 1969. Mens historiefaget tradisjonelt har fokusert på politisk historie, med konger og deres kriger som det sentrale, har det særlig etter annen verdenskrig vært sett på også andre deler av historien, deriblant økonomisk og sosial historie. Dette speiler for så vidt etterkrigstiden for øvrig (kanskje særlig i den vestlige verden), med større fokus på samarbeid, både økonomisk og politisk, hvor store internasjonale organisasjoner er blitt etablert. Jeg har ikke funnet noen nærmere beskrivelse eller omtale av Feldebæk av samme kaliber som de jeg har funnet om Holm. Det gjør at det generelt er utfordrende å plassere han klart innenfor et bestemt syn. I forholdt til Danmark-Norges utenrikspolitikk virker han imidlertid å videreføre tradisjonen fra Holm om den fredelige og defensive staten.

Det virker sannsynlig at fordi han har virket på samme tid som Den kalde krigen, kan denne ha hatt innvirkning på hans syn på utenriks- og sikkerhetspolitikk. I en verden preget av bipolaritet, hvor alle stater måtte forholde seg til de to stormaktene USA og Sovjet, kan sikkerhetspolitikk lett ha blitt oppfattet som å være begrenset til mindre staters forhold til stormakter og at handlingsrommet for alle andre enn stormakter er minimalt. Feldebæk dekker et bredt spekter og har vært medforfatter i mange større oversiktsverk som for eksempel i *Dansk utenrikspolitisk historie*. Nettopp dette at han har et bredt spekter og spesialiseringen innenfor økonomisk- og sosialhistorie gjør at han kan stå som et eksempel på utviklingen vekk fra ensidig politisk historie. Slik som andre historikere, har han i noen grad bygget sitt arbeid på hva tidligere historikere har skrevet. Det kan merkes et visst fokus på nøytralitet som ligner på den forståelsen av dansk-norsk sikkerhetspolitikk tidligere historikere har beskrevet, med verker som *Dansk neutralitetspolitikk under krigen 1778-83* i 1971 og *Denmark and the Armed Neutrality 1800-1801* i 1980. Feldebæk fokuserer i verkene på nøytralitetspolitikk på andre halvdel av 1700-tallet, og etter at det langvarige forbundet med Russland var blitt inngått. Dette passer med andre verk av Feldebæk, hvor han argumenterer for at Danmark-Norge etter 1720 egentlig var uten en selvstendig utenrikspolitikk, og fra inngåelsen av forbundet med Russland i 1763 hvor Danmark-Norge definitivt hadde akseptert en rolle som en russisk klientstat.<sup>77</sup>

Feldebæk har også skrevet i en lang rekke andre verk om dansk og norsk historie, deriblant *Politikens og Gyldendals Danmarkshistorie*, der han skrev bindet «Den lange fred» om

---

<sup>77</sup>Dyrvik, Ståle/Feldebæk, Ole, *Mellom Brødre 1780-1830*, i Knut Helle m.fl. (red.), *Aschehougs Norgeshistorie*, bd. 7, H. Aschehoug & Co., Oslo 1996, s. 26.



perioden 1700-1800, og i «Aschehougs Norgeshistorie: bind 7, Mellom brødre, 1780-1830», der han har hatt ansvaret for kapitlene om den dansk-norske staten. Videre er det verk om dansk identitetshistorie og en god del om dansk koloni-, sjøfarts- og økonomiske historie, og den før nevnte nøytraliteten.

## Struwe

Lars Bangert Struwe er en dansk forsker ved Center for Militære Studier ved Institut for Statskundskab ved Københavns Universitet. Han jobber med en lang rekke emner innenfor statsvitenskap og historie, blant annet strategi, absolutisme, diplomati og militær og sikkerhetspolitisk historie. I sitt arbeide har han tatt i bruk teorier fra sosiologi, antropologi og statsvitenskap for å supplere tradisjonell historisk metode. Dette for å kunne vise til og forklare samfunnsstrukturer som spilte inn i hvordan den aktive politikken ble utformet og utført i Europa og derfor også i Danmark-Norge som en europeisk stat. I den sammenheng har han skrevet en doktorgradsavhandling *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige*, med Danmark-Norges maktpolitiske rolle på 1700-tallet generelt, og Danmark-Norges involvering i det svenske tronfølgevalget på 1740-tallet spesielt. Det er et verk denne oppgaven lener seg mye på. En artikkel med Danmark-Norge som mellommakt *Småmakt eller middelmakt* fra *Siden Saxo* fra 2010 har samme tema, og han trekker her inn *Det danske imperium* av Bregnsbo & Jensen. Han kommer også med teorier om Danmark-Norges alliansepolitikk fra 1720 til 1813 og hvilke politiske overveininger som kunne ligge bak i et kapittel i boken *Samfunn i krig*, som fokuserer på de to skandinaviske rikene under Napoleonskrigene.

Struwe skriver hva han selv omtaler som en form for klassisk historieskriving, med fokus på politikk og makt og de få personer på toppen av samfunnet som tar beslutningene, altså en type historie som på sett og vis ligger noe nærmere Holm enn Feldbæk. Det store flertallet av befolkningen spiller ikke noen stor rolle i denne form for framstilling. Han skriver selv at han har latt seg inspirere av den realistiske skolen innenfor studiet av internasjonal politikk, det vil si at det er en vissvektlegging på det som kan kalles den hardere delen av makt. Videre nevnes av Struwe den engelske skole som en annen inspirasjonskilde. Denne skolen ser bredere på internasjonal politikk enn kun strukturer, hvor den også legger vekt på jus, historie og sosiologi til å forklare handlinger i internasjonal politikk. Ikke kun maktmidler, som i realismen, men også aktørers respekt for internasjonal rett og diplomati, og enkeltindividers

evne til innflytelse spiller inn. Dette kan man se hos Struwe når han trekker inn teorier fra samfunnsfagene i sin historieskriving.<sup>78</sup>

Struwes arbeid bygger også en del på Holm. Struwe omtaler Holm som «1700-tallets historiker par excellence...»<sup>79</sup>. Han uttaler at mye av arbeidet til Holm var av stor betydning for senere historikere og gir en god oversikt over Danmark-Norges historie i denne perioden. Det som først og fremst etterlyses av Struwe er en mer kritisk måte å lese Holm på, da han mener at kildekritikken til Holm av og til er noe manglende og at skrivingen er farget en del av Holms eget syn på samtidens Danmark.

Struwe skriver altså politisk historie med et internasjonalt tilsnitt, men låner mye fra samfunnskunnskapebe i sin historieskriving. Det er også tydelig at han har en realistisk tilnærming, slik at internasjonal politikk først og fremst forstås som et anarkisk system, med egoistiske og rasjonelle stater som aktører.

## Individer og struktur

En relativt tydelig forskjell mellom historikerne er hvilken vekt de legger på individer og struktur. Struwe peker i sin avhandling på at det i det tradisjonelle historiesynet er et stort fokus på individer i ledende posisjoner, og i mindre grad gjøres noen analyse av det sikkerhetspolitiske landskapet Danmark-Norge er en del av. Det blir et slags inntrykk av at konger, rådsmedlemmer og diplomater behandlet enkeltsaker i en evig strøm, uten at det egentlig lå en bestemt tankegang, eller *policy* bak de avgjørelser som ble tatt. Når Holm leses kan dette sies å stemme. Holm dvelte en hel del ved de forskjellige aktørene, det vil si kongene og deres forskjellige ministere og diplomatiske sendemenn. De ble gjerne utsatt for en analyse av deres karakter og vesen og hvordan dette var direkte overførbart til hvordan statens styre og stell var når disse individene var i posisjon. Et eksempel er at det i forbindelse med Kristian VIs tronovertakelse ble gjort en utskifting i ledende posisjoner, og Holm ga karakteristikker av disse. Ivar Rozenkrantz som ble utnevnt til geheimeråd ble for eksempel beskrevet som «en Mand af et værdigt, højst tiltalende Ydre, en vis Noblesse var udbredt over ham...»<sup>80</sup> Videre virker Holm å ha vært meget fornøyd over at den nye lederen av

---

<sup>78</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 35-37.

<sup>79</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, s. 25.

<sup>80</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, s. 24.

Krigsministeriet, Løvenørns tilførte et «kjærnesundt, frisk, dygtigt og ægte dansk Element»<sup>81</sup> til regjeringen. Disse karakteristikkene av forskjellige personligheter strekker seg over flere sider for hver person.<sup>82</sup>

Feldbæk er ikke i like stor grad opptatt av individene som utgjorde den dansk-norske statens ledelse, men er i det hele mer opptatt av overordnede strukturer og hvordan disse påvirker historiens gang. Det gjelder for eksempel økonomi og skipsfart og sikkerhetsaspekter knyttet til dette. Likevel legger han vekt på Bernstorffs innvirkning på den dansk-norske statens politikk. Andreas Peter Bernstorff blir av Feldbæk i *Aschehougs Norgeshistorie* beskrevet som den virkelige leder av staten. Han holdt tilbake kronprinsen, den senere kong Kristian VII, da han ønsket større innstramminger på ytringsfriheten, og sto for en god og trygg nøytralitetspolitikk. Feldbæk hevder at ved Bernstorffs død i 1797 mistet riket denne trygge kursen da kronprinsen tok over styret.<sup>83</sup>

Feldbæk har i *Politikens og Gyldendals Danmarkshistorie* en kort beskrivelse av et europeisk internasjonalt system, hvor Europa er dominert av stormakter, og andre stater kun kan forsvare seg og få beskyttelse av en stormakt gjennom allianser. Mens Feldbæk i denne sammenhengen kaller den dansk-norske statens noe offensive handlinger i 1740-årene for et unntak som bekrefter regelen, er Struwes mening tvert om at dette er den normale tilstanden. Hans tolkning er at Danmark-Norge agerte slik en hvilken som helst europeisk stat med slike ressurser ville gjort. Struwe baserer seg på såkalte sikkerhetskompleks, som identifiseres gjennom fire forhold; grenser, anarkiske strukturer, polaritet og sosiale konstruksjoner. Særlig punktet med sosiale konstruksjoner tilsier at individer absolutt kan utgjøre en forskjell. Det tas for eksempel høyde for at personlige bekjentskaper eller giftemål blant ledere i forskjellige land kan ha noe å si i relasjoner stater i mellom. Ut fra disse punktene settes Danmark-Norge inn i det overordnede europeiske sikkerhetskomplekset og et underordnet nordtysk sikkerhetskompleks. I hvilken grad en makt kan intervensere eller øve innflytelse er i stor grad avhengig av geografisk avstand. Det er derfor mulig for en makt som ikke er stormakt å oppnå

---

<sup>81</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, ss. 30-31.

<sup>82</sup>Struwe, Lars Bangert, «Allianceteorier og Danmark-Norges sikkerhetspolitikk fra 1720 til 1813» ss. 77-91 i Ottosen, Morten Nordhagen & Glenthøj, Rasmus (red.), *Samfunn i krig, Norden 1808-09*, Unipub, Oslo 2012, s. 78; Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, ss. 22-31.

<sup>83</sup>Dyrvik, Ståle/Feldbæk, Ole, *Mellom Brødre 1780-1830*, i Knut Helle m.fl. (red.), *Aschehougs Norgeshistorie*, bd. 7, H. Aschehoug & Co., Oslo 1996, ss. 17-18.

relativt stor handlefrihet innenfor et underordnet sikkerhetskompleks. En stormakt som ikke er del av dette underordnete sikkerhetskomplekset vil imidlertid kunne øve innflytelse også her. I henhold til et realistisk syn på internasjonale relasjoner, vil det i tilfeller hvor en stormakt mener at dens interesser er tilstrekkelig truet, måtte regne med at denne stormakten griper inn.<sup>84</sup>

---

<sup>84</sup>Feldbæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, s.198; Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 37-38.

## KAPITTEL 4: DET TRADISJONELLE SYNET

VED UTGANGEN AV DEN STORE NORDISKE KRIG var den oldenborgske revansjismen skrinlagt. Enevoldsregimet førte en status quo-politikk og ønsket å holde seg utenfor framtidige kriger. Maktforholdene i Europa var så kompliserte at utenrikspolitikk måtte føres med den største årvåkenhet hvis en liten stat skulle forsvare sine interesser. Det innebar at store ressurser fortsatt måtte brukes på militærvesenet, for at landet skulle unngå å bli et fristende bytte og for at det skulle kunne skaffe seg forbundsfeller. Strategien var overveiende vellykket fram til slutten av 1700-tallet. Men under presset av revolusjons- og Napoleonskrigene klarte ikke regjeringen å fortsette sin balansepolitikk. I årene 1807-1814 raknet dobbeltmonarkiet, da hensynet til de to rikene ikke lenger lot seg forene.<sup>85</sup>

Sitatet ovenfor er det første avsnittet i et kapittel i *Norsk utenrikspolitisk historie*, kalt «I stormaktenes verden», som omhandler perioden 1720 til 1814. I all enkelhet oppsummerer dette ene avsnittet ganske godt det tradisjonelle synet på Danmark-Norge i nettopp denne perioden. Danmark-Norge er i denne fremstillingen en småstat i periferien av Europa og er prisgitt stormaktene.

Ståle Dyrvik er en norsk historiker som har skrevet et bind i Samlagets oversiktsverk i norsk historie for perioden 1625 til 1814. Dette verket har blant annet blitt brukt som pensum i innføringsemne i norsk historie på UiO, og verket favner mye bredere enn kun politisk historie, men bruker en inndeling basert på en noe mer tradisjonell inndeling. Altså utgjør 1720 til 1807 (perioden mellom de store krigene) en egen del i verket og er omtalt som en hovedsakelig fredelig periode der Danmark-Norge er en småstat uten aggressive utenrikspolitiske mål. Det hevdes at statens hovedinteresse etter Den Store Nordiske krig gikk fra krig over til et fokus på økonomisk og sosial politikk. Utenrikspolitikken har en egen del på litt under to sider og her omtales stort sett hvilke trusler som fantes mot Danmark-Norge. Riket selv har i denne fremstillingen ingen andre utenrikspolitiske mål enn forsvar mot disse truslene.<sup>86</sup>

---

<sup>85</sup>Bjørge, Narve/Rian, Øystein/Kaartvedt, Alf, *Selvstendighet og union, Fra middelalderen til 1905*, Bd 1, *Norsk utenrikspolitikk historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1995, s. 195.

<sup>86</sup>Dyrvik, Ståle, *Norsk historie 1625-1814, Vegar til sjølvstende*, Det Norske Samlaget, Oslo 1999, ss. 87, 162-163.

Eksemplene ovenfor er kun et lite utvalg, men denne beskrivelsen går igjen i en meget stor del av verk om denne perioden i dansk-norsk historie. Dette synet, som jeg velger å kalle det tradisjonelle synet på Danmark-Norges historie på 1700-tallet i norsk og dansk historieskriving er nærmest å regne som et paradigme, når man går gjennom og leser forskjellige verk om perioden. Den fører også til at utenrikspolitikken til Helstaten i denne perioden gjerne vies liten plass, og da ofte ved å fortelle hvilken stormakt som til enhver tid truet eller beskyttet riket. Man kan nesten få inntrykk av at Danmark-Norge ikke har en aktiv utenrikspolitikk verdt å omtale. For den relativt lange perioden fra den Store Nordiske krigs slutt i 1720 fram til Napoleonskrigene er det rett og slett et svært ensartet syn på det dansk-norske rikets maktpolitiske stilling i nærområdene og Europa forøvrig.

## Holm om tiden etter den store nordiske krig

Danmark-Norge var i følge Holm først og fremst opptatt av å få sikret garantier for Slesvig, og at Gottorphertugen ikke skulle få noe støtte. Dernest var målet å unngå konflikt, hvor først og fremst Sverige er den store trusselen. Det tegnes her et bilde av en stat som hadde en konstant trussel om å bli angrepet hengende over seg, og hvis utenrikspolitiske mål kun var å sikre de områdene den allerede hadde kontroll over. Dette passer meget godt med det tradisjonelle synet på Danmark-Norge som en stat med kun defensive mål, og som først og fremst var truet av andre stater og som selv ikke utgjorde en trussel av betydning for andre stater.<sup>87</sup>

Holm skrev at Danmark-Norge etter den Store Nordiske krig var i forbund med Frankrike og England (Storbritannia). Disse to stormaktene var imidlertid i ferd med å utvikle den rivaliseringen som senere kom til å prege mye av Europa på 1700-tallet med blant annet kamp om kolonier og kontroll på havet. Dette var av stor betydning for den dansk-norske statens sikkerhet da disse to statene sto som garantister for danskekongens herredømme over Slesvig, og at rikets sikkerhet generelt var avhengig av forbundet med de to stormaktene. Faren skulle da være at hvis Danmark-Norge var alliert med en av dem kunne hertugen av Gottorp finne en alliansepartner i den andre, som i en konflikt kunne gjøre kontrollen over Slesvig usikker. Dette kan på ingen måte sies å ha vært en usannsynlig følge, noe den senere konflikten med Russland i de tidlige 1760-årene viser. Riktignok var ikke Russland en direkte partner, da den russiske tsaren selv var innehaver av tittelen hertug av Gottorp, men de hadde uansett gjort en

---

<sup>87</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, ss. 37-50.

type dynastisk allianse som ble fryktet i København. I Holms framstilling var det uansett viktig for Danmark-Norge å være alliert med minst en stormakt, for slik å være beskyttet mot den farlige Gottorp-slekten og deres allierte.<sup>88</sup>

Holm hevdet at hverken Frankrike eller England var like interessert i fornyelse av et forbund med Danmark i 1731 som de var under inngåelsen av forbundet i 1727, men Frankrikes uttalelser tyder egentlig på noe annet. Danmark-Norge valgte å la være å inngå forbund med Frankrike, fordi statsledelsen mente «de franske Tilbud vare altfor karrige.»<sup>89</sup> Hvis det stemmer at Danmark-Norge var en svak stat som var absolutt avhengig av et forbund med en av stormaktene virker dette noe eiendommelig. En stat som var svak kan ikke ha hatt særlig mye å tilby og man burde jo dermed nærmest ha hoppet på hvilket som helst slikt tilbud om et forbund, da dette var garantien for statens fortsatte overlevelse. Det som derimot ble gjort var å la forhandlingene om et forbund trekke ut. Alternativt var det, hvis man skal følge Holms syn, problemer med å få noen stormakt til å forplikte seg til beskyttelsen av Danmark-Norge, da riket ikke ville få nok igjen.<sup>90</sup>

Kort etter dette, i 1733, døde Polens kong August IIs, og en ny konge skulle velges. Dette førte til den polske arvefølgekrig, en krig Danmark-Norge ikke tok del i. Men Danmark-Norge hadde strategisk betydning på grunn av kontrollen med Øresund. Den geografiske plassering til en hvilken som helst stat har betydning for denne statens sikkerhetspolitikk, dette gjelder selvfølgelig også Danmark-Norge, uansett tidspunkt eller periode. Riket kunne med sin plassering hatt en mulighet til å kontrollere, eller påvirke kontrollen av Øresund. Hos Holm ble dette fremstilt først og fremst som en svakhet. Han mente dette kunne ha ført Danmark-Norge inn i krigen hvis en stormakt ville sikre seg gjennomfart, og denne stormakten kunne tenkes å ha tatt i bruk militære midler for å gjennomføre noe slikt. Det som også kan leses ut fra Holm er at Danmark-Norge var meget interessant som alliansepartner nettopp på grunn av Øresund, selv om Holm ikke trakk denne slutningen.<sup>91</sup>

---

<sup>88</sup> Holm, Edvard *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse. (1720-1814). Andet bind. Danmark-Norges historie under Kristian VI. (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. C. Gad, København, 1894, ss. 38-39.

<sup>89</sup> Holm, Edvard *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse. (1720-1814). Andet bind. Danmark-Norges historie under Kristian VI. (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. C. Gad, København, 1894, s. 46.

<sup>90</sup> Holm, Edvard *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse. (1720-1814). Andet bind. Danmark-Norges historie under Kristian VI. (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. C. Gad, København, 1894, ss. 45-46.

<sup>91</sup> Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814), Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. C. Gad, København 1894, s. 58.

Den polske arvefølgekrig ble en kamp mellom kandidater støttet av forskjellige stormakter, en støttet av Frankrike og en kandidat støttet av Russland og Østerrike. Denne kampen om den polske tronen involverte forskjellige europeiske makter gjennom diverse allianser. Under denne krigen ble også Danmark-Norge trukket inn ved at diplomater fra stormaktene ønsket å få en erklæring om dansk-norsk støtte for sin kandidat, og passering av Øresund ble som før nevnt et tema. Holm mente at dansk-norske myndigheter holdt seg unna fordi man i København mest av alt ønsket å forholde seg nøytrale under en større europeisk krig. I tillegg fantes det til en viss grad en bekymring for en økt fransk makt østover i Europa, og når det gjaldt Russland «...følte man sig stærkt frastødt ved den voldsomme Karakter, som særlig Ruslands Indblanding i det polske Valg havde»<sup>92</sup>. Danmark-Norge avholdt seg imidlertid ikke fra å blande seg inn i det svenske tronfølgervalget ti år etter, selv om man da til slutt avholdt seg fra å benytte direkte militær inngripen.<sup>93</sup>

I tilfellet Polen skulle den riktige løsningen for Danmark-Norge være ikke å gjøre noe, men la stormaktene gjøre opp seg imellom. Flåten hadde mulighet til å hindre en fransk styrke fra å gå gjennom Øresund. Men de fikk gå uhindret gjennom sundet med en eskadre krigsskip bestående av 12 linjeskip og 6 fregatter. I tillegg ble de franske offiserene behandlet som nære venner og allierte og budt på fest på Frederiksberg slott med kongen og dronningen. Frankrike skal ha syntes det var en behagelig nyhet at eskadren slapp gjennom og ut fra den beskrivelsen av fransk lettelse kan det virke som at Danmark-Norge kunne ha stengt sundet etter eget forgodtbefinnende, og at man kunne gjort det uten at Frankrike kunne gjort noe særlig med det. Det står såpass lite om dette i Holm at det er vanskelig å si noe særlig mer utfyllende om hvilke alternativer Holm mente riket hadde på dette tidspunktet. Det kan være verdt å merke seg at en ti års tid senere var en dansk flåtestyrke på intet mindre enn 18 linjeskip pluss flere mindre fartøyer utrustet og klare til aksjon i forbindelse med en mulig inngripen i det svenske tronfølgervalget. Det er ikke umulig at Danmark-Norge med sin marine sto såpass fritt i denne situasjonen at en av stormaktenekunne ha blitt utfordret. Holm dvelte ikke så mye over dette spørsmålet, men begrenser seg til å nevne at Øresund var viktig og at sundet ikke ble stengt av Danmark-Norge. Videre at Østerrike og Russland ikke lagde noe bråk over dette, men aksepterte at det å slippe franske krigsskip gjennom ikke var et

---

<sup>92</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814), Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, s. 57.

<sup>93</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814), Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, s. 57.



brudd på nøytraliteten. En unnfallenhet overfor Frankrike passer for så vidt inn i bildet av Danmark-Norge som en småstat. Holm mente at for en småstat ville det ikke komme på tale å utfordre en stormakt som Frankrike ved å sperre for denne maktens flåtestyrker. Samtidig kan det nesten virke som at man slapp igjennom en alliert når det sees på hvordan de franske offiserene ble behandlet og også tar med i beregningen at den dansk-norske flåten var blant de største i Europa, og derfor ikke simpelthen kunne avfeies som svak motstand, selv av Frankrike.<sup>94</sup>

## Ekspansjon sørover?

Det er ikke egentlig mangel på ønsker om ekspansjon hos danske myndighetspersoner i Holms fremstilling, men Holm avviste at det var slike ønsker, eller mente det kun gjaldt enkeltpersoner, som heldigvis ble forhindret å kaste staten ut i ulykke. Kristian VI så for seg at han i egenskap av greve av Oldenburg og Delmenhorst kunne gjøre fordringer på Ostfriesland hvis den sittende fyrstes slekt døde ut. Det ble også anført at det var viktig at det ikke falt i hendene til Prøyssen eller Hannover. Å øke sitt territorium og med det sin ære og makt var innenfor det normale for en europeisk fyrste. Ved å ønske å legge under seg Ostfriesland handlet altså ikke Kristian VI på noen uvanlig måte for noen europeisk fyrste. Samtidig er tanken om kampen om makt som et nullsumspill også relativt åpenbar. Følgende scenario kan tenkes: Danmark-Norge måtte legge under seg dette området slik at ikke noen annen stat fikk det, og dermed unngå at denne andre staten økte makten sin i forhold til Danmark-Norge.<sup>95</sup>

Videre var Holm innom forholdet til Hamburg. Fra dansk-norsk side mente man at Hamburg var en del av grevskapet Holstein, og dermed at kongene av Oldenburgslekten hadde overhøyhet over Hamburg. I 1733 gikk det rykter om at keiseren ønsket et lite hjelpekorps fra Hamburg «under nogle indre Forviklinger i Mecklenburg»<sup>96</sup>. I Danmark-Norge var man redde for at dette ville bli en form for anerkjennelse av Hamburg som riksumiddelbar by, det vil si en by direkte under keiseren og ikke under Holstein, og det ble derfor brakt innsigelser inn for

---

<sup>94</sup>Glete, Jan, «Navies and Power Struggle in Northern and Eastern Europe, 1721-1814», i Hobson, Rolf & Kristiansen, Tom (Red.) *Navies in Northern Waters, 1721-2000*, Frank Cass, London 2004, ss. 77-79; Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, ss. 56-58, 225.

<sup>95</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, ss. 85-86.

<sup>96</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, s. 87.

keiseren. Samtidig var det et ønske i Wien om et eventuelt dansk hjelpekorps fordi en krig med Frankrike var under oppseiling, og innsigelsen fra Danmark-Norge ble derfor tatt til følge. Stormakten Østerrike vurderte altså dansk-norsk støtte som relativt viktig. I Hamburg var det redsel for at et dansk-norsk hjelpekorps på 6000 mann som skulle sendes til keiseren ville ta Hamburg i det det passerte byen, noe som fra dansk-norsk side ble hevdet å ikke være tilfelle. For å sette press på Hamburg ble krigsskip sendt ut i Nordsjøen for å stanse hvalfangere fra Hamburg. Da det ikke fungerte, ble det fremsatt tanker om å besette området Vierlande utenfor Hamburg. Dette ble oppgitt, og Holm uttalte at det var sikkert med god grunn. Hva slags god grunn dette var oppgis egentlig ikke. Prøyssen så med uvilje på dansk overhøyhet og følgelig hadde Hamburg søkt hjelp i Berlin. Prøyssen skal ha anlagt en truende tone overfor Danmark-Norge, og det kan for så vidt ha vært trusselen fra Prøyssen som gjorde at Hamburg ikke ble presset videre. Da er det underlig at Holm samtidig mente at myndighetene i København ikke ble skremt av dette. Holm hevdet at denne ble ganske bryskt avvist fordi anklagen fra Hamburg var fullstendig falsk og grunnløs.<sup>97</sup>

### Holm om det svenske tronfølgervalget

Holm hevdet Russland prøvde å egge Danmark-Norge til krig mot Sverige i forbindelse med utbruddet av Hattenes krig i 1741. I København skulle man absolutt ikke ha ønsket krig, men samtidig nevnes betenkninger fremmet av regjeringsmedlemmer om hva Danmark-Norge kunne oppnå ved å tre inn i krigen, blant annet landevinninger som en motvekt mot Prøyssens økende makt. Holm konkluderte med at av disse betenkningene hadde man liten ære, først og fremst fordi det ville ha økt andelen tyske områder i riket. Holm dvelte i første omgang lite ved den militære mobiliseringen i Danmark-Norge. Delvis ble det erkjent at styrkene kunne blitt brukt til å intervenere «Hvis der udbrød en indre Kamp i Sverige, ...»<sup>98</sup>. Men Holm hevdet at kongen mente at det «saaledes forholdene stillede sig, kunde være godt for hans

---

<sup>97</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814), Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, ss. 86-90.

<sup>98</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814), Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, s. 198.

egen Sikkerheds Skyld at have en Styrke paa Benene.»<sup>99</sup> I hovedsak ble diplomatiet og bestikkelser av svensker omtalt som metodene brukt i det svenske tronfølgervalget.<sup>100</sup>

Det ble nevnt at Sverige ble lovet militær hjelp om den danske kronprinsen ble valgt til svensk tronfølger. Da bøndene i Dalarna marsjerte mot Stockholm, med mål om å stille militære ledere til ansvar for krigen i Finland og støtte kronprinsen som tronkandidat, ville ikke Kristian VI støtte dem. Slike «dristige, i høy Grad vovelige Foretagender laa ikke for ham.»<sup>101</sup> At det i det hele tatt skulle finnes noe ønske om å støtte dette opprøret ble kategorisk avvist av Holm. Derimot uttrykte han at det egentlig var heldig at det ikke ble grepet inn militært vinteren 1742-43, fordi det ville vært tvilsomt om dette ville gitt noe fordelaktig resultat. Han uttrykte at det ville ført til borgerkrig i Sverige fordi man ikke ville ha oppnådd tilstrekkelig støtte i den svenske befolkningen, som igjen ville ført til tap av Finland.<sup>102</sup>

Militær mobilisering og rustninger i Danmark-Norge fortsatte i 1743, og Holm sa noe mer om rustningene på dette tidspunktet. Han pekte på hvor uheldig dette var, da Russland og Sverige på dette tidspunktet hadde sluttet fred, og Russland ville støtte Sverige for å trygge den avtalen som var gjort. Støtten ville bestå av opptil 40 000 soldater. I tillegg var det usikkerhet om hva Prøyssen ville foreta seg. Det var bekymring for en prøyssisk innmarsj i Holstein, og Danmark-Norges alliansepartner Frankrike truet med å holde tilbake subsidier. Dermed oppga Danmark-Norge å bruke militære midler. At riket til slutt lot være å angripe Sverige og at dette var heldig, føyer seg inn i argumentasjonen om at den dansk-norske staten var en underordnet makt i Europa. Det blir flere ganger sagt at de militære styrkene ikke egentlig var til faktisk bruk, men at mobiliseringen kun var tenkt som diplomatisk pressmiddel.<sup>103</sup>

Generelt var Holms holdning den at det til alt hell ikke kom til krig, fordi det ville endt dårlig. Problemet med denne konklusjonen er at den ikke underbygges noe særlig i tilfellet før

---

<sup>99</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, s. 198.

<sup>100</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, ss. 161-168, 188-200.

<sup>101</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, s. 218.

<sup>102</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, ss. 201-222.

<sup>103</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, ss. 223-240.

sommeren 1743. Etter dette var det fare for at stormakter som Russland og Prøyssen kunne ha grepet inn, og da ville det absolutt kunnet ha gått dårlig. Før dette kunne imidlertid ikke Sverige regne med støtte av stormakter på denne måten, slik at handlingsrommet for Danmark-Norge var større. Holm viste ikke at dansk-norske militære styrker var svakere enn de eventuelle styrkene de kunne møte på i Sverige under en intervensjon, men går likevel relativt langt i å hevde at en intervensjon ikke ville ha lyktes.

Holm skrev senere om et svar på en fransk note etter å ha forlatt alliansen med Frankrike, og gått i forbund med Russland i 1765. Danmark-Norge tjente ikke nok på å være i allianse med Frankrike, derfor hadde man gått over til Russland. I Holms tenkning ble dette av nødvendighet. Fikk ikke staten nok ut av en allianse, måtte en ny finnes, en som var sterk nok til å sikre Danmark-Norge. Frankrikes innflytelse i Nord-Europa ble ansett å ha vært noe svekket, mens Russland hadde styrket seg og kunne regnes som den sterkeste makten i Norden. I et dansk-norsk perspektiv var Russland viktig, fordi det var den makten som var best egnet til å holde Sverige i sjakk. Motsatt kan dette også sees som at Danmark-Norge fremdeles var i en slik posisjon at riket nærmest kunne plukke blant mest beleilige tilbudene blant mulige alliansepartnere. Dette fordrer at Danmark-Norge var noe annet enn en defensiv småstat.<sup>104</sup>

## Feldbæk om Danmark-Norge

Ole Feldbæk hevder at ”Store nordiske Krig blev den danske kongemagts sidste revancheforsøg.”<sup>105</sup>. Feldbæk er ganske kategorisk når han beskriver Danmark-Norge. Riket er en småstat uten egentlig evne til en selvstendig sikkerhetspolitikk. Ved fredsslutningen i 1720 skal dette riket samtidig ha forsverget tanken om å benytte alle politiske og militære midler for å gjenvinne tapte landområder. Analysen av rikets utenrikspolitiske situasjon strekker seg ikke fryktelig langt utenfor Danmark, og målene for denne politikken består av fred og sikkerhet. Naboen Sverige har ved tapet i krigen mot Russland blitt en makt mer på like fot med Danmark, men har i mye og mangt fortsatt rollen som en potensiell fare for

---

<sup>104</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814), Danmark-Norges historie under Kristian VII (1766-1808), Fjerde binds første afdeling (1766- 15. September 1770)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1902, s. 63.

<sup>105</sup>Feldbæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, s.196.

Helstatens fortsatte eksistens. Ellers er de utenrikske interesser begrenset til Russland og dette rikets forhold til huset Gottorp.<sup>106</sup>

Feldbæk presenterer inndelingen av europeiske makter som en dikotomi, bestående av stormakter og klientstater. Det blir nevnt at forholdet mellom europeiske stater formelt bestod av uavhengige og likeverdige fyrster, men dette avfeies som en ren illusjon. Europeisk politikk var stormaktenes politikk. At andre enn stormaktene skulle ha noe å si om krig og fred, fremstilles nærmest som rent ut latterlig. Danmark-Norge hadde kun en rolle som klientstat, som måtte by seg frem for stormaktene, og Danmark-Norge hadde som alliansepartner lite å tilby. Hæren var kun til forsvar av statens områder, men Feldbæk medgir at flåten til en viss grad var interessant, men først og fremst var det den geografiske beliggenheten som var interessant for stormaktene. Ikke i form av at flåten kunne blokkere Øresund alene, det mener Feldbæk ikke var en mulighet for Danmark-Norge. Danmark-Norge kunne få kontroll over sundet kun gjennom en allianse med en stormak. Feldbæk hevder at det var av vital interesse for Danmark-Norge å finne sin plass som klientstat, for som han hevder: «Katastrofen ville indtræffe den dag, Danmark stod politisk isoleret.»<sup>107 108</sup>

Det er bemerkelsesverdig lite oppmerksomhet på europeiske makter utenom stormaktene og Sverige. Det er et stort fokus på stormakter, men man får ikke beskrevet, og dermed ikke sammenlignet stater som ligner på Danmark-Norge. Storbritannia, Frankrike, Russland, Østerrike og Prøyssen får til dels mye omtale. Stater som for eksempel Nederland eller Spania er til stede i fremstillingen, men da som oftest når det er forhold som berører Danmark-Norge direkte, og hvilken stilling disse statene hadde i Europa forblir usagt. Om disse to statene var fullstendig prisgitt de europeiske stormaktene i utenrikspolitikken er vanskelig å gjøre seg opp en mening om gjennom Feldbæk, da slike perspektiver ikke er med.<sup>109</sup>

Feldbæk uttrykker det slik at i København skal myndighetene ha vært meget klar over at det ikke var tilfeldig at Karl XII falt foran en norsk festning. De var også fullstendig på det rene med at Sverige hadde en svensk overtakelse av Norge som et av sine viktigste og helt klare utenrikspolitiske mål. Altså måtte Danmark-Norge være forberedt på at Sverige ville gripe en

---

<sup>106</sup>Feldbæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, ss. 196-197.

<sup>107</sup>Feldbæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, s. 200.

<sup>108</sup>Feldbæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, ss. 198-204.

<sup>109</sup>Feldbæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, ss. 198-204.

hver anledning til å gjennomføre en anneksjon av Norge. Det var i første rekke gjennom aggressive midler, da først og fremst med militære midler, det ble antatt at Sverige ville forsøke å gjennomføre dette. Den naturlige slutningen måtte da bli at Danmark-Norge måtte belage seg på en gang i fremtiden å måtte forsvare seg mot slike angrep. Umiddelbart etter den Store nordiske krig var imidlertid Gottorp det helt store spørsmålet, med målet om å få samlet områdene dette fyrstehuset gjorde krav på under klar styring av kongen i København, og samtidig den mulige trusselen dette dynastiet utgjorde. Fellesnevneren er at i beskrivelsen av Danmark-Norge i Europa og sitt nærområde, er det kun snakk om hvilke trusler som finnes eller eventuelt kan dukke opp. Eventuelle ønsker som kunne finnes om å legge under seg for eksempel Hamburg nevnes ikke, og den mulige krigen med Sverige i 1742 nevnes kun kort og var noe man unngikk med nød og neppe.<sup>110</sup>

1740-tallet er interessant i denne sammenhengen fordi det bryter med det tradisjonelle synet på Danmark-Norge som en liten og defensiv småstat. I forbindelse med valget på ny svensk tronfølger, benytter dansk kongen seg av flere maktmidler han har til sin rådighet for å få valgt seg selv, eller eventuelt sin sønn kronprinsen. Dette innebærer utstrakt bruk av utsendinger til Sverige for å smøre eller bestikke svenske riksdagsmedlemmer. Videre også bruk av militære maktmidler, i form av opprustning og mobilisering og planer om offensive operasjoner, det vil i første rekke si et angrep på Sverige. Dette blir av Feldebæk omtalt som unntaket som bekrefter regelen, for Danmark-Norge hadde simpelthen ikke erobningsplaner. Det var det andre europeiske makter som drev med.<sup>111</sup>

Feldebæk omtaler relativt kort også hær og flåte. Flåten var gjennom 1700-tallet i all hovedsak samlet i København, og ved noen anledninger var mindre flåteavdelinger plassert ved Fredriksvern og Glückstadt i dagens Tyskland. Dette avspeiler hovedformålet med flåten, som skal ha vært å holde kontroll over Øresund for å hindre et svensk angrep, altså en defensiv rolle. Feldebæk angir flåten til å ha bestått av rundt 20 operasjonsdyktige linjeskip og et mindre antall fregatter. Denne styrken ga Danmark-Norge et lite overtak i forhold til den svenske, som i følge Feldebæk var den viktigste trusselen, og også den eneste makten man hadde styrke til å forsvare seg mot alene. Flåten hadde et relativt lavt antall fast mannskap på Holmen i København. Hoveddelen av mannskapet sto i beredskap, det vil si at de ikke var i tjeneste i flåten, men var på handelsskip og måtte dra til København når de ble innkalt. Dette betød at

---

<sup>110</sup>Feldebæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, s. 196-198.

<sup>111</sup>Feldebæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, s.196-198.

det tok lang tid å mobilisere flåten. Samtidig økte de store sjømaktene sine flåter gjennom 1700-tallet. Den sterkeste av sjømaktene, Storbritannia, hadde en flåte på 125 linjeskip i begynnelsen av århundret, for så å øke til 150 rundt 1750 og 190 rundt 1800. Mens Storbritannias flåte vokste, hadde Danmark-Norge i denne perioden mer enn nok problemer med å opprettholde den flåtestyrken det hadde. Hæren blir i likhet med flåten omtalt som utelukkende til forsvar. Feldbæk uttaler at det er bemerkelsesverdig at den dansk-norske hær var blant de største i Europa på 1700-tallet målt i forhold til folketallet. Og det er det som sies om dette forholdet; at det er bemerkelsesverdig. Krisene i 1742-43 og 1762 nevnes, men da kun at militssoldater ble puttet inn i regulære regimente. Rustningene i Norge for et angrep på Båhuslen nevnes ikke. I det hele tatt tegnes et bilde av en stat som tyner de økonomiske ressursene til det ytterste for å ha store militære ressurser, men uten å gjøre noen egentlige sammenligninger blir det slått fast at dette kun er til forsvar.<sup>112</sup>

## Norden og Sverige

I tiden umiddelbart etter den Store Nordiske krig er det stort sett rolig i Norden. 1730-tallet kan til dels sees som en tøværsperiode mellom Danmark-Norge og Sverige. En forklaring på dette kan finnes i et større europeisk perspektiv, da de to skandinaviske statene begge var alliert med Frankrike og Storbritannia, i en avtale fra 1727. Det var ikke i de to stormaktenes interesse at deres skandinaviske alliansepartnere gikk løs på hverandre. Danmark-Norge og Sverige kunne med andre ord ikke vente seg noen støtte i en konflikt med hverandre. Det kunne være mer sannsynlig at disse stormaktene ville gripe inn for å bevare status quo. Dermed kan disse alliansene ha lagt en demper på krigslysten i de to skandinaviske statene. Denne avtalen løp imidlertid ut tidlig på 1730-tallet og Frankrike og Storbritannia var i ferd med å gli inn i den rivaliseringen som kom til å vare gjennom 1700-tallet og ut i Napoleonskrigene. Det kunne da ende med at disse to stormaktene sto på hver sin side under en konflikt i Norden.<sup>113</sup>

Et annet aspekt er at lederne i både Danmark-Norge og Sverige hadde vært gjennom den Store Nordiske krig, som var en konflikt som ikke var noen positiv opplevelse for noen av disse statene. Danmark-Norge hadde ikke nådd målene om gjenerobring av tidligere danske områder, men i stedet nesten mistet Norge. Sverige hadde tapt mot Russland med en sterk

---

<sup>112</sup>Feldbæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990, ss. 133-139.

<sup>113</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, s. 37, 44-45.

svekkelse av svensk internasjonal makt som resultat. Etter flere år med krig var resultatet at landene var økonomisk svekket, og den militære kapasiteten likeledes. Den dansk-norske flåten hadde for eksempel på grunn av krigen mye nedslitt materiell og hadde et relativt lavt antall skip. Struwe, som stort sett argumenterer for at Danmark-Norge er sterkere militært enn det tradisjonelt blir hevdet påpeker svakheter innenfor hæren i denne perioden. Han hevder at dansk-norske offiserer kan ha fått det han betegner som en knekk i 1710. Uansett skal det ikke i tiden etter Den Store Nordiske krig hafunnes dansk-norske offiser med den nødvendige kompetansen eller erfaringen til å lede større hærstyrker.<sup>114</sup>

Sverige kan betegnes som et utslitt land etter freden i 1720. Tapet av provinsene i Tyskland og Baltikum hadde ført til mindre skatteinntekter, og finansvesenet var i generelt ulage etter at store summer hadde gått med til å ruste styrker til angrepet på Norge. I tillegg hadde man opplevd uår med hungersnød og pest. Hvor mange som omkom er usikkert, men 100 000 regnes som et rimelig anslag. Samtidig pekes det på at den Store Nordiske krig ikke var en så stor demografisk katastrofe som det tradisjonelt har vært antatt i svensk historieskriving. Det var et stort mannefall blant krigere, men mest blant selve krigerklassen, det vil si adelen. I en femtenårsperiode etter krigen var det en stor befolkningsøkning, men på grunn av de tapte landområdene var det uansett en mindre befolkning totalt å rekruttere fra. En yngre generasjon ledere som ikke hadde opplevd denne krigen, hadde ennå ikke kommet i posisjoner i noe særlig antall på dette tidspunktet. Det styrende sjiktet bestod av krigsveteraner innenfor adelen som hadde opplevd at krig som middel ikke hadde ført frem. Dette kan være en grunn til at landene førte hva som kan virke som en fredspolitik, i tillegg til etterkrigsproblemer i form av mangel og slitasje på mannskap og materiell. Kong Kristian VI selv skulle visstnok ønske et forbund med Sverige, og gjorde gester overfor svenskene, for eksempel å fjerne støtten ved Fredriksten som feiret Karl XIIIs død.<sup>115</sup>

Det er visse tegn på at tiden rett etter den Store Nordiske krig er en periode hvor både Sverige og Danmark-Norge agerer på en måte som kan ligne på småstater. Dette kan ha sin forklaring

---

<sup>114</sup>Frantzen, Ole Louis, *Truslen fra øst, Dansk-norsk flådepolitikk 1769-1807*, Marinehistorisk selskab, København 1980, s. 15; Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, s. 114.

<sup>115</sup>Utterström, Gustaf, «Görtz och finanspolitiken»/Rosén, Jerker, «Den inre utvecklingen 1700-1718»/Jonasson, Gustaf, «Missväxt och pest»/ Carlsson, Sten, «Landet och folket efter Karl XII:s krig», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmberg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978, ss. 74-80, 87, 112; Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814), Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, ss. 41-42.



i hvordan denne krigen gikk for de to statene. Enkelt sagt bar denne krigen preg av å være mer av en katastrofe enn en suksesshistorie for noen av disse statene. Da Karl XII falt ved Fredriksten, en hendelse som stort sett endte krigen, var det uten mannlige arvinger. Etter krigen overtok først kongens søster Ulrika Eleonora tronen. Som kvinne måtte hun strekke seg langt for å bli valgt til monark, og endte med å måtte gå med på begrensninger i kongemakten fra Riksdagen. Disse begrensningene likte hun dårlig, og løsningen ble at ektemannen ble valgt til konge, som Frederik I, men da med flere begrensninger på kongemakten. Resultatet var at Sverige gikk over fra et enevelde til mer av et konstitusjonelt monarki, med Riksdagen som parlament. Dette var en forsamling som blant annet hadde makten til å erklære krig og ingen lov kunne innføres eller avskaffes uten samtykke av stendene i Riksdagen. Riksdagen var dominert av forskjellig grupperinger som sto mot hverandre i hva som gjerne kan kalles partipolitiske kamper.<sup>116</sup>

Inntrykket man får i *Den svenska historien* er at svensk utenrikspolitikk var preget av at landet ikke var eneveldig. Fraksjoner i den svenske Riksdagen som kjempet om makten påvirket hvilken linje Sverige la seg på. Disse fraksjonene hadde forskjellige utenrikspolitiske mål, og denne politikken endret seg da etter hvilken fraksjon som dominerte i Riksdagen. Det holsteinske partiet var en slik gruppering, og i et dansk-norsk perspektiv er det et av flere eksempler på hvordan Gottorpspørsmålet dukket opp i forholdet til en rekke forskjellige makter. Dette partiet har fått sitt navn fordi det ga sin støtte til den Gottorpske hertugen Karl Fredrik. Hertugen var gift med en datter av tsar Peter I «den store», og partiet sto bak ham i hans krav på områder i Slesvig-Holstein som var under kontroll av danskekongen og garantert av Storbritannia og Frankrike. Denne støtten i Riksdagen ledet blant annet til en forsvarspakt mellom Sverige og Russland. Dette kunne selvfølgelig sees som en trussel mot Danmark-Norge, men med den rådende fredsavtalen fra 1720 med stormaktsgarantier var ikke et svensk angrep en umiddelbar fare. Samtidig var det tradisjonelle russerhatet stadig gjeldende i Sverige, og det holsteinske partiet hadde derfor ikke nødvendigvis noen stor støtte i opinionen. Partiet hadde heller ikke noen støtte fra kongen og kretsen rundt ham, da hertugen hadde vært en annen kandidat til den svenske tronen etter Karl XII. Dette kan tyde på at det svenske styret på mange måter er meget splittet sammenlignet med de fleste samtidige europeiske stater, som i hovedsak er absolutistiske. Videre er det tydelig at den statsskikken som gjaldt i

---

<sup>116</sup>Carlsson, Sten, «Enväldets fall»/Carlsson, Sten, «Frihetstidens statsskick», Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmberg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978, ss. 118-122, 124-128.

Sverige ga en utenrikspolitikk som kunne gi store skifter alt etter som hvilken politisk gruppering som sitter med makten. Sverige kunne altså være en uforutsigbar makt.<sup>117</sup>

I tiden etter den Store Nordiske krig var en av de ledende menn i Sverige Arvid Horn, som i *Svenska Historien* blir omtalt som «fredens general». Dette spiller på at han skal ha gått fra å være en dumdristig general på slagmarken til en forsiktig og beregnende statsmann. Sverige under ledelse av Horn var på mange måter en stat som lignet mannen selv. Fra å ha vært en særdeles aggressiv militærmakt, gikk Sverige under Horn inn i en periode der man i stor grad avsto fra bruken av militærmakt. Delvis var man begrenset på grunn av partipolitikk, delvis kan Horn stå som en representant for den svenske (høy-)adelen som helhet. Den har vært gjennom Karl XIIIs tid på tronen, og sitter da med en erfaring av krig som et utenrikspolitisk verktøy som ikke har fungert, særlig i konflikt med Russland, som er en meget tenkbar motstander.<sup>118</sup>

## Oppsummering

Det tradisjonelle synet på Danmark-Norge på 1700-tallet går ut på at Danmark-Norge etter Den Store Nordiske krig ikke lenger hadde territoriale ambisjoner, men var kun interessert i å verne det territoriet staten hadde kontroll over. Dette synet kan minst trekkes tilbake til Holm, og denne historikeren har dannet grunnlaget for senere historieskriving om denne perioden av senere danske og norske historikere. Edvard Holm er en av de virkelig store skikkelsene innenfor historieskriving om Danmark-Norge på 1700-tallet. Han var likevel ikke fullstendig tro mot faghistorikerens ambisjon om å være nøytral. Det er tydelig at han var sterkt preget av Danmarks nederlag mot Prøyssen i 1864, og den nasjonalismen som oppsto i kjølvannet av dette, og det er en meget merkbar antityskhet hos Holm. Det virker som Holm på et vis tolker 1700-tallets Danmark som hans samtidige Danmark, som absolutt var en småstat. I Holms fremstilling viker Danmark-Norge alltid unna konfrontasjoner. Alt som kan tyde på en mer aggressiv stat avfeies som falske påstander eller enkeltindividers lettsindighet.

Danmark-Norge beskrives av Holm som en stat som har gitt opp revansje overfor Sverige, men i stedet satset på å forsvare det gjenværende territoriet. Det svenske tronfølgervalget blir omtalt som en periode hvor forholdet mellom Danmark-Norge og Sverige er spent, men Holm

---

<sup>117</sup> Carlsson, Sten, «Arvid Horn och det holsteinska partiet», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmberg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978, ss. 150-155.

<sup>118</sup> Sallnäs, Birger, «Arvid Horn – fredens general», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmberg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978, ss. 170-171.

avviser at rustningene som ble gjort skulle brukes som noe mer enn en trussel til bruk som diplomatisk pressmiddel. At Hamburg og Lübeck skulle tvinges under kronen med våpenmakt blir også avvist.

Det kan synes som Feldebæk på mange måter har tatt over Holms syn på Danmark-Norges stilling. Han beskriver riket som en stat som har funnet seg til rette med de territorielle tap riket har opplevd, og kun ønsker å sikre det gjenværende territoriets integritet. For å oppnå dette i det usikre Europa, må det holdes et høyt rustningsnivå for å forsvare riket, men også skaffes en sterk alliansepartner. Feldebæk har blant annet samarbeidet med den norske historikeren Ståle Dyrvik, og synet til Holm synes å ha blitt videreført også hos ham.

Sverige var en makt som hadde mistet sin stormaktsstatus, og denne staten kan ikke sees på som egentlig mektigere enn Danmark-Norge, men mer som en likeverdig makt. Sverige hadde til tross for at det ikke var en stormakt en til tider aggressiv utenrikspolitikk overfor Russland, med revansje som agenda. Sverige kan regnes som en noe uberegnelig stat, fordi den utenrikspolitiske linjen kunne skifte etter hvilken politisk fraksjon som hadde makten i Riksdagen. Uansett er det underlig at Sverige som ikke gir inntrykk av å ha vært en småstat som ble diktert av stormaktene i et og alt blir regnet som likeverdig med Danmark-Norge, som ofte presenteres som en småstat.

Det legges vekt på at nøytralitet var en offisiell politikk i Danmark-Norge, selv om noe slikt som en uttalt offisiell politikk ikke eksisterte. Det som mangler er virkelige sammenlikninger med andre stater, i form av hvilke maktressurser disse hadde. Likevel blir Danmark-Norge kategorisk beskrevet som en nøytral og defensiv stat som ikke har evne eller vilje til ekspansjon og konflikt med noen stat. Samtidig kan det tradisjonelle synet virke overbevisende, i og med at det bygger på fraværet av krig som argument for at Danmark-Norge ikke viste aktive ekspansive tendenser eller opptrådte aggressivt. Dette synet er meget forståelig koblet opp mot et Europa som i samme periode var et område hvor statene lå i stadige kriger.

## KAPITTEL 5: REVIDERT SYN

Når stort sett alle landsomfattende institusjoner og organisasjoner av betydning (også etter 1864) fikk sæde i København, som med tiden utviklede seg til Danmarks suverænt største by, så var det, fordi imperiets hovedstad ble små- og nationalstaten Danmarks hovedstad. København ble en overfrakke, der var adskillige numre for stor.<sup>119</sup>

Dette sitatet er fra boken *Det danske imperium*, av Bregnsbo og Jensen, som tar for seg Danmarks historie fra antikken til i dag. Slik er det ikke noe dyptgående verk, men er likevel interessant i denne sammenhengen, fordi det tar for seg Danmarks historie ikke som en småstat, men, som tittelen antyder, et imperium. Her inkluderes blant annet også Knut den stores nordsjøimperium. Den viser også til at det senere Danmark-Norge var en makt som selv om senere historikere har behandlet som en småstat, definitivt ikke ble behandlet slik av samtidens fyrster. Hvis man holder seg til bildet av København som Danmark-Norges overfrakk, så var den tidligere rett og slett i passe størrelse. I dette verket argumenteres det for at post-1864 synet er trukket enda lenger tilbake i tid enn til 1700-tallet, til også å gjelde før Sveriges stormaktstid. For eksempel er Christian IV ved sin inntreden i Tredveårskrigen i ettertiden blitt kritisert for å være en «militær pauseklovn», noe forfatterne ikke får til å passe med at han var regnet som en såpass mektig fyrste at han ble seriøst vurdert som kandidat til den tyske keisertittelen.<sup>120</sup>

Bregnsbo og Jensen hevder likevel at den noe tidligere Kalmarkrigen (1611-1613) var den siste rent interne dansk-svenske konflikten. Andre makter, særlig sjømakter som Storbritannia og Nederland hadde under krigen ergret seg over danske sperringer av sundet, og senere var forhøyede tollsatser til stor ulempe. Disse maktene hadde derfor interesse i at det ikke fantes en lokal makt som kunne ta full kontroll over sundet. Det var til deres fordel at Skåne var svensk og dette ble derfor presset igjennom. Av samme grunn grep Frankrike, Nederland og Storbritannia inn til fordel for Danmark-Norge da Sverige var i ferd med å bemektige seg hele Norden mot slutten av Karl Gustav-krigene. Det dette viser, som det er viktig å påpeke er at dette nye, eller reviderte synet på Danmark-Norge ikke hevder at riket er en stat med store muligheter for en uavhengig utenrikspolitikk. Danmark-Norge på 1700-tallet er ingen

---

<sup>119</sup>Bregnsbo, Michael/Jensen, Kurt Villads, *Det danske imperium, Storhed og fald*, Aschehoug Dansk Forlag, København 2004, s. 201.

<sup>120</sup>Bregnsbo, Michael/Jensen, Kurt Villads, *Det danske imperium, Storhed og fald*, Aschehoug Dansk Forlag, København 2004, ss. 130, 136.

stormakt. Forskjellen fra det tradisjonelle synet er at det ikke hevdes at Danmark-Norge er totalt uten mulighet, evne eller vilje til å føre en mer aktiv utenrikspolitikk, der fravær av krig ikke betyr at Danmark-Norges utenrikspolitikk på 1700-tallet har utelukket krig som et politisk virkemiddel. Det reviderte synet argumenterer med at denne muligheten ble gradvis mindre, fram til Napoleonskrigene som endte med at småstaten Danmarksto igjen.<sup>121</sup>

### Struwe om det tradisjonelle synet

I en artikkel fra 2012 mener Struwe at 1814 er året Danmark definitivt blir en småstat. I denne artikkelen går tankene stort sett i samme retning som i doktoravhandlingen, der synet på Danmark-Norge som en liten defensiv stat kritiseres. Fram til 1814, med tapet av Norge, er altså Helstaten å regne som å ha vært i besittelse av nok maktressurser til å hevde seg i det europeiske sikkerhetskomplekset. I tillegg fantes det også en vilje til å bruke disse ressursene.<sup>122</sup>

Struwe hevder at argumentasjonen om den defensive småstaten hovedsakelig bygger på det faktum at Danmark-Norge, med et lite unntak i 1788, ikke var involvert i kriger mellom den Store Nordiske krig slutt i 1720 og Napoleonskrigene. Krigen i 1788 berørte ikke den danske delen av riket, og er derfor kanskje enda mindre kjent i Danmark enn i Norge. Det kan ha forsterket ideen om det fredelige Danmark-Norge, da dette gjør at denne krigen ville virke mer perifer for danske historikere. Videre har det igjen betydning for norske historikere innenfor feltet politisk historie, da Danmark med København var politisk sentrum. I det tradisjonelle synet ser man ikke bort i fra det faktum at Danmark-Norge er en sterkt rustet stat, men i mindre grad mot hva som var normal handlemåte i europeisk sikkerhetspolitikk i perioden. Det er et syn som er delvis sentrert rundt en dansk virkelighet, hvor hva som skjer utenfor den umiddelbare geografiske nærhet ikke har noen stor innvirkning på hendelsesforløpet i Danmark-Norge. Europa på denne tiden er et særdeles urolig område av verden, hvor det er stadige konflikter som utspilles mellom stater som operer innenfor diverse allianser og koalisjoner. I det tradisjonelle synet virker Danmark-Norge nærmest som et offer for dette systemet og presenteres på en måte som om det ikke virkelig tok aktiv del i dette europeiske systemet. Det som var av dansk-norske maktmidler virker mindre å ha vært en del av dette krigerske systemet men mer som et middel til å beskytte seg mot den krigerske verden utenfor. Et engasjement utenfor Danmark-Norge sees så godt som utelukkende på som

---

<sup>121</sup>Bregnsbo, Michael/Jensen, Kurt Villads, *Det danske imperium, Storhed og fald*, Aschehoug Dansk Forlag, København 2004, ss. 134-146, 168-172.

<sup>122</sup>Struwe, Lars Bangert, «Allianceteorier og Danmark-Norges sikkerhetspolitikk fra 1720 til 1813», i Ottosen, Morten Nordhagen/Glenthøj, Rasmus (red.), *Samfunn i krig, Norden 1808-09*, Unipub, Oslo 2012.

noe som er blitt gjort motvillig for å beskytte seg eller som støtte til allierte for å oppfylle forpliktelser i allianser.<sup>123</sup>

Hos Struwe kan man lese at Sverige var en bundet makt med alliansen med Frankrike fra 1738. Denne ga Frankrike veto mot eventuelle andre alliansepartnere, og den utenrikspolitiske handlfriheten var begrenset. Mye av Frankrikes hensikt med denne alliansen var å få Sverige til å avlede russisk makt ved at Sverige angrep Russland. Samtidig var svensk politikk åpen for påvirkning fra andre makter gjennom smøring av riksdagsmedlemmer. Tradisjonelt blir denne staten, som her vises som relativt svak, fremhevet som kanskje den største trusselen mot Danmark-Norge. Danmark-Norge må da ha vært bundet i en enda større grad. Det synes ikke åpenbart at noen alliansepartnere mer eller mindre kunne tvinge den dansk-norske staten til denne typen militære aksjoner.<sup>124</sup>

### Danmark-Norge som mellommakt

Struwe referer til et verk av von Bielfield fra 1760, der det var satt opp en typologi over europeiske makter i fire klasser. Kun Storbritannia og Frankrike var 1.klassemakter, hvor begrunnelsen var at de var de eneste maktene som kunne gå til krig uten allierte. 2.klassemaktene var sterke, men trengte allierte og bestod av Østerrike, Russland, Prøyssen og Spania. Den 3. klassen av stater var vesentlig svakere enn de foregående, og trengte absolutt allierte i en konflikt, Denne klassen bestod foruten Portugal, Sardinia-Savoia, Sverige, Napoli og Nederland også av Danmark-Norge. Resten av de europeiske statene tilhørte den 4.klassen, småstatene. Blant nyere historieskriving referer Struwe til den tyske historikeren Heinz Ducharadt. Her anvendes uttrykket pentarkiet. Spania regnes dermed ikke en som del av stormaktene på 1700-tallet, men han mener at denne staten i likhet med Sverige og Polen hadde mistet denne statusen i løpet av 1600-tallet, og at disse var mellommakter. I tillegg til disse tre er mellommaktene ifølge Ducharadt Nederland, det Ottomanske rike, Sardinia-Savoia og Danmark-Norge.<sup>125</sup>

Det er som man ser noen små forskjeller, men det er to syn fra forskjellige perioder av to forfattere som ser Danmark-Norge utenfra og begge setter dette riket i kategorien mellommakt. Disse er riktignok uten noen dypere analyse av hvilke maktressurser Danmark-

---

<sup>123</sup>Struwe, Lars Bangert, «Allieret eller neutral? Dansk sikkerhetspolitikk 1740-1807», i Bourgois, Eric Lerdrup/Høffding, Niels (Red.), *Danmark og Napoleon*, Forlaget Hovedland, Højberg 2007, s. 17.

<sup>124</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 90-92.

<sup>125</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 74-75.

Norge hadde eller noen av de andre statene for den del, men det gir et innblikk i hvordan omverdenen oppfattet Danmark-Norge, og det er ikke først og fremst som en mindre makt hensatt til kun å forsvare seg.

Et eksempel Struwe bruker som kan kaste noe lys over hva slags makt Danmark-Norge var, er forholdet til den geografisk nærmeste stormakten. Prøyssen hadde i 1740 en av Europas største hærer og en velfylt krigskasse. Denne staten hadde imidlertid et sikkerhetsproblem i den geografiske stillingen, i og med at den ikke var sammenhengende, men bestod av flere helt separate deler. I tillegg fantes det i liten grad naturlige grenser i form av fjell eller kystlinjer, slik at Prøyssen alltid sto i fare for å bli omringet av fiendtligsinnede makter. I den sammenhengen la Prøyssen vekt på å opprette fredelige forbindelser med Danmark-Norge, for på den måten å holde ryggen fri. Et angrep fra Danmark i nord var en trussel man ikke tok lett på i Berlin.<sup>126</sup>

Svensk utenrikspolitikk på 1740-tallet ble delvis diktert av stormakter. For Frankrike og Prøyssen var det viktig å få Sverige til å angripe Russland, slik at Russland ble avledet fra å gripe inn til fordel for Østerrike i Den Østerrikske Arvefølgekrig. Sveriges hovedallierte Frankrike fordret at Sverige skulle føre en aggressiv utenrikspolitikk, til tross for at den militære kapasiteten til Sverige ikke var stor nok til dette. I likhet med Danmark-Norge hadde ikke Sverige en helt uavhengig utenrikspolitikk, og ikke et like kraftig militærapparat som stormaktene. Faktisk var de landmilitære styrkene størrelsesmessig ganske like. Dette gjør likevel ikke at Sverige har blitt regnet som småmakt i tradisjonell dansk og norsk historieskriving, der Sverige ofte figurerer som en stor og farlig trussel.<sup>127</sup>

Struwe er innom forholdet til Hamburg og Lübeck. Holm betraktet påstanden om at danskekongen skulle tvinge disse byene til å hylle seg som «falsk»<sup>128</sup>. Struwe derimot hevder at dette var en bestanddel i dansk-norsk utenrikspolitikk i lang tid, i det minste frem til 1740. Prøyssens relativt skarpe beskjed om at noe slikt kunne føre til krig tyder på at dette definitivt

---

<sup>126</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 81-82.

<sup>127</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, s.92.

<sup>128</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814)*, *Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, s. 89.

ble tatt alvorlig av denne stormakten. Hamburg og Lübeck følte seg også åpenbart truet av Danmark-Norge.<sup>129</sup>

Med bakgrunn i ovennevnte bør Danmark-Norge regnes som en mellommakt. Altså ingen stormakt med vidtrekkende innflytelse, men heller ingen småstat som uten videre kunne avfeies når det kom til utenriks- og sikkerhetspolitikk i Nord-Europa. Danske militære ressurser ble i liten grad anvendt offensivt, som er et hovedargument for den defensive småstaten. Men fraværet av offensive operasjoner betyr ikke nødvendigvis at man kun ønsket å bruke de defensivt, eller at dansk-norske militære ressurser ikke var tilstrekkelige til annet enn forsvar.

## Danmark-Norge etter 1720

I tiden umiddelbart etter Den Store Nordiske krig kan det være riktig å omtale Danmark-Norge som en relativt svak militærmakt. Det var tilfelle også for Sverige og stort sett alle østersjømaktene var i samme situasjon, da de alle hadde tatt del i krigen og på samme måte som Danmark-Norge opplevd slitasje som følge av krig. I tillegg kan det argumenteres for at Prøyssen ikke kan regnes som en av stormaktene før etter at de hadde holdt ut mot alle nabostatene under Syvårskrigen, slik Hobson påpeker<sup>130</sup>. Det vil si at Prøyssen ikke nødvendigvis var en sterkere makt enn for eksempel Sverige. Slik sett virker det ikke riktig å si at Danmark-Norge var en svak stat innenfor det nordeuropeiske sikkerhetskomplekset. Det tradisjonelle synet der Danmark-Norge var en defensiv småstat virker likevel delvis riktig på grunn av krigstretthet umiddelbart etter Den store nordiske krig. I tillegg til å ha slitt på den militære kapasiteten, gikk den også ut over økonomien, da store ressurser hadde gått med til å ruste og forsyne hær og flåte i flere år. Danmark-Norge var i mindre grad i stand til eller villig til å bruke militærmakt i stort monn i disse årene. Styrkene ble kuttet noe etter krigens slutt, men likevel ikke radikalt. Besparingene fra disse kuttene gikk i stor grad til forsterkning av de gjenværende styrkene og befestninger. I fredsperioden kom hæren og flåten i en viss orden, hvor det militære ble såpass sterkt at det kan argumenteres for at det kunne fylle mer enn kun en defensiv rolle. Den danske hærens stående styrker bestod i perioden 1722-30 av godt og vel 30 000 mann, mens den norske var på litt over 20 000. I tillegg kommer mannskaper i reserven og mellom 6000 og 8000 faste mannskaper til flåten. Hvis man sammenligner med den gryende stormakten Prøyssen i 1740 med en styrke på 76 000 mann, er Danmark-Norge

---

<sup>129</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, s. 118.

<sup>130</sup>Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring – statssystem – militærteori*, Cappelen akademisk forlag, Oslo 2005, ss. 107-108.



selv i tiden rett etter krigen meget sterkt rustet, med militære maktressurser i relativt godt monn.<sup>131</sup>

## Danmark-Norge som europeisk makt

Det nyere reviderte synet på Danmark-Norge kommer på mange måter gjennom å anvende en statsvitenskapelig analyse på staten Danmark-Norge. Struwe er tilhenger av den såkalte engelske skole (og en sidegren til denne, Københavnerskolen), som enkelt sagt er et standpunkt mellom en realistisk og en idealistisk tilnærming. I denne skolen er man opptatt av sikkerhetsbegrepet og *sikkerhedsliggørelse*. Sentralt her er såkalte sikkerhetskompleks, slik at Europa behandles som et sammenhengende sikkerhetskompleks med de forskjellige europeiske statene som aktører, og det nordeuropeiske sikkerhetskomplekset som et system underordnet det større europeiske.<sup>132</sup>

Det er et viktig poeng at det finnes få kilder som gir et bilde av en utenrikspolitisk plan, eller *policy* for Danmark-Norge fra regjeringkretser. Det innebærer at det på ingen måte kan være noen sikker viten om hvilke mål staten har, og om disse eventuelle målene skal oppnås gjennom fredelig atferd eller ikke. Struwe argumenterer for at man i stedet bør se på Danmark-Norge som en stat i det europeiske sikkerhetskomplekset, og hva en slik europeisk stat ville gjort. Det fremsettes derfor noen punkter som utgjør hva som kan kalles en normal europeisk forståelse av forutsetninger for sikkerhetspolitikk i denne perioden, og hvordan disse forutsetningene var i en dansk kontekst. Disse punktene er følgende: Danmarks plassering i det nordeuropeiske sikkerhetskompleks (1), den danske kongefamilie, Oldenborgerne (2), kongens rådgivere (3), det danske diplomati (4), de militære maktmidlene (5) og den offentlige opinion (6).<sup>133</sup>

Plasseringen i det nordeuropeiske sikkerhetskompleks (1) går ut på hvilke forutsetninger den geografiske plasseringen ville gi Danmark-Norge. Disse forutsetningene er generelt noe som alltid har ligget til grunn for en stats utenriks- og sikkerhetspolitikk. Det er grunnleggende viktig hvordan naboene forholder seg, men om et område ligger nærme eller i periferien for handelsruter eller viktige ressurser er også av betydning. For Danmark-Norge hadde for eksempel plasseringen ved Øresund stor betydning, likeledes at rikets to hoveddeler Danmark

---

<sup>131</sup>Vaupell, Otto Frederik, *Den danske hærs historie til nutiden og den norske hærs historie indtil 1814, Anden dels første afdeling*, Gyldendalske Boghandel, København 1876, ss. 26-33; Frantzen, Ole Louis, *Truslen fra øst, Dansk-norsk flådepolitikk 1769-1807*, Marinehistorisk selskab, København 1980, ss. 15,23.

<sup>132</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 35-37.

<sup>133</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 77, 98.

og Norge var delt i to av Kattogat. Dette igjen kan forklare at Danmark-Norge satset på flåten, og slik hadde en av de sterkeste flåtene i Europa. Danmark-Norges maktmidler er ikke det eneste viktige her, men også hvilke omkringliggende makter som fantes, og hvilke maktmidler disse hadde er også avgjørende.<sup>134</sup>

Dynastiet, Oldenborgerne (2), spilte en meget viktig rolle i hvordan den dansk-norske staten førte sin utenrikspolitikk. Dette fordi utenrikspolitikken i stor grad var sentrert rundt dynastiets krav på overhøyhet ikke bare i Danmark og Norge eller hertugdømmene, men også arvekrav på områder som ikke lå under dynastiets overhode. Som et enevelde er overhodet for dynastiet selvfølgelig også viktig i rollen som monark. Kongen var under eneveldet den som skulle ta alle beslutninger, slik at hvem kongen var og hvilken personlighet og utsyn han hadde var sentralt for hvilken politikk som ble ført. Christian VI er for eksempel beskrevet som meget flittig og med stor interesse for styret av staten. Sønnen, Fredrik V var derimot mer eller mindre uten interesse for kongegjeringen, slik at styret ble overlatt til ministrene.<sup>135</sup>

Kongens rådgivere (3) og diplomatiet (4). Individuer er fortsatt viktige i det reviderte synet. I et enevelde fantes det ikke den formen for kontrollorganer som finnes i et system med folkevalgte, da hver tjenestemann i utgangspunktet kun er ansvarlig overfor monarken, og ikke et kollektiv av folkevalgte. De som innehadde posisjoner på toppen hadde en stor personlig makt. Deres politiske meninger og personlighet hadde derfor mye å si enten de var rådgivere i København eller utsendinger i europeiske hovedsteder, men individene alene er ikke avgjørende. Generelt var de få individene som var nærmest kongen de som kunne påvirke statens retning, altså en tallmessig meget begrenset gruppe individer.<sup>136</sup>

Militære maktmidler (4) er blant de viktigste og mest synlige maktmidler til rådighet. Dette punktet blir behandlet mer inngående både generelt og spesielt for Danmark-Norge gjennom oppgaven, og blir derfor ikke behandlet nærmere her.

Den offentlige opinion (6) blir ikke viet stor plass hos Struwe. Han nevner at det ble diskutert politikk i hovedstaden blant borgere, men har ikke funnet at dette har hatt noen innvirkning på utenrikspolitikken. Utenlandske utsendinger fant ingen grunn til å påvirke opinionen i Danmark-Norge, og dette kan tas som et tegn på at opinionen ikke var viktig i denne

---

<sup>134</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss.98-100.

<sup>135</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 100-101.

<sup>136</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 102-104.

sammenhengen. At allmenheten ikke hadde særlig innflytelse på politiske beslutninger er heller ikke å undres over i et enevelde.<sup>137</sup>

### Struwe om det svenske tronfølgervalget

Sentralt i Struwes argument er som før nevnt hendelser på 1740-tallet, først og fremst det svenske tronfølgervalget, men også Den Polske og Den Østerrikske arvefølgekrig da disse hadde innvirkning på dansk-norsk utenrikspolitikk. Christian VI forsøkte å få enten seg selv eller kronprinsen, den senere Fredrik V valgt til svensk tronfølger, og slik gjenopprettet Kalmarunionen. Dette faller, i følge Struwe, inn under hva som må kalles normale utenrikspolitiske mål for en europeisk stat. På den ene siden ville man trygge det dansk-norske riket ved at Sverige ikke lenger ville være en potensiell fiende, men viktigere er det at Sverige under samme fyrste ville være en prestisjøkning for kongen i København.

Arvefølgekriger var normalen i Europa, med Den Spanske arvefølgekrig (fra 1701 til 1713-14), Den Polske (fra 1733 til 1735-38) og Den Østerrikske (1740-1748) som de viktigste. Europeiske stater var sett under ett, sårbare ved tronskifter. I løpet av 1700-tallet var det i en fjerdedel av tiden arvefølgekriger. Med et større europeisk perspektiv må det derfor regnes som naturlig at Danmark-Norge ruster opp, og planlegger offensive operasjoner i forbindelse med det svenske tronfølgervalget.<sup>138</sup>

Struwe setter utformingen av kongens våpenskjold inn i en utenrikspolitisk sammenheng. Ut i fra ideen om at et av premissene for utenrikspolitikken er fyrstens ære er ikke dette helt galt. Et våpenskjold skulle vise hvilke titler en fyrste hadde eller mente å ha krav på. De oldenborgske monarkene hadde et våpenskjold som blant annet besto av et felt med de danske løvene<sup>139</sup>, et med den norske løven med øks og flere felt med figurer for Slesvig og Holstein og de andre områdene under Oldenborgerne. I tillegg var det, og er det fortsatt i dag, et felt med tre kroner i gull på blå bunn, som ble innført i 1546. Dette er egentlig et merke for Sverige, men er i det Oldenborgske våpenet et symbol for Kalmarunionen. Av dette kan det sluttet at selv om det ikke nødvendigvis står i noen dokumenter som offisiell politikk, mente

---

<sup>137</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, s. 98.

<sup>138</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 76-77.

<sup>139</sup>I heraldikken blir slike dyr som finnes i det danske og det engelske våpenskjoldet tradisjonelt kalt leoparder. *The Oxford Guide to Heraldry* omtaler det imidlertid som en betegnelse på *lion passant guardant*. Siden både det danske og det britiske kongehuset i tillegg omtaler dyrene som løver på sine nettsider, holder jeg meg til løver. (Woodcock, Thomas/Robinson, John Martin, *The Oxford Guide to Heraldry*, Oxford University Press, New York 1988, s. 203.).

Oldenburgmonarkene at de hadde et dynastisk krav på alle de områdene som hadde ligget under Kalmarunionen, og at en ekspansjon på bekostning av Sverige på ingen måte var en fremmed tanke.<sup>140</sup>

Frankrike var rede til å betale 250 – 400 000 riksdaler fra 1742 og i 1760-årene for at Danmark-Norge skulle opprettholde en stor militær kapasitet, og holde seg utenfor militære konflikter som Frankrike ikke ga tilsagn til. Dette er et klart tegn på at Danmark-Norge av Frankrike ble sett på som en balanserende makt, hvis inngripen i en konflikt i stor grad kunne påvirke utfallet av den. Med andre ord, en mellommakt. Under krigen mellom Sverige og Russland (Hatternas krig) fra 1741 til 1743 hadde Danmark-Norge en defensiv allianse med begge partene. En del av den nølingen Danmark-Norge hadde for å engasjere seg i konflikten kan sees som et forsøk på å få best mulig vilkår fra den av partene man eventuelt stilte seg bak. Danmark-Norge forsøkte blant annet å få Frankrike til å garantere territoriale utvidelser på bekostning av Sverige, i form av blant annet Båhuslen, hvis Danmark-Norge grep inn på svensk side. Likeledes forsøkte man å få liknende garantier fra Russland.<sup>141</sup>

### Dansk-norsk militær styrke

Europa på 1700-tallet var grunnleggende anarkisk og med en iboende usikkerhet. En stat måtte til en hver tid regne med å kunne bli involvert i en militær konflikt. Å true med å bruke militære midler var også en mulighet for innflytelse. Storbritannia og Nederlands trussel om bruk av militærmakt for å hindre enten Sverige eller Danmark-Norge fra å få full kontroll over Øresund er et eksempel. Det var dermed sentralt for en stats makt på 1700-tallet hvilke militære midler den hadde til rådighet. Det gjaldt også for Danmark-Norge. Og Helstaten rådet over til dels store militære ressurser. Hærstyrkene var for eksempel ikke mye mindre enn Prøyssens, og i motsetning til Danmark-Norge hadde ikke Prøyssen noen flåte å snakke om. Fra 1740-årene rådet Helstaten over en samlet landmilitær styrke på ca. 70 000 mann og en flåte på 25-29 linjeskip og i tillegg en rekke mindre fartøyer. Hvis man sammenlikner disse tallene med hva Fredrik den Store og Vaupell operer med, stemmer de godt overens.<sup>142</sup>

Struwe hevder at Danmark-Norge var blant Europas tre sterkest rustede stater, sammen med Sverige og Prøyssen, og at disse var engasjert i en form for regionalt rustningskappløp. Disse

---

<sup>140</sup> Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009. s. 99; <http://kongehuset.dk/monarkiet-i-danmark/De-kongelige-symboler/det-kongelige-vaben> lest 18.02.14.

<sup>141</sup> Struwe, Lars Bangert, «Allianceteorier og Danmark-Norges sikkerhetspolitikk fra 1720 til 1813», i Ottosen, Morten Nordhagen/Glenthøj, Rasmus (red.), *Samfunn i krig, Norden 1808-09*, Unipub, Oslo 2012, s. 80.

<sup>142</sup> Struwe, Lars Bangert, «Allieret eller neutral? Dansk sikkerhetspolitikk 1740-1807», i Bourgeois, Eric Lerdrup/Høffding, Niels (Red.), *Danmark og Napoleon*, Forlaget Hovedland, Højbjerg 2007, s. 19.

statene befant seg nært hverandre, og dannet en stor del av det som Struwe kaller det nordeuropeiske sikkerhetskompleks, hvor også Russland var en del. Dette har sammenheng med geografisk plassering, som gjør at disse statene utgjorde en region der hendelser til dels kunne utspilles uten at makter utenfor ville ha mindre vilje til eller større problemer med å gripe inn i en konflikt. På grunn av den geografiske avstanden ville det kreve en meget stor innsats ressursmessig. En konflikt måtte ansees å være av vital interesse før slike store ressurser ble mobilisert. Et eksempel på en slik interesse kan være Storbritannias tilgang på *naval stores* (materieell og forsyninger spesielt til flåter) fra Østersjøen. Storbritannia var avhengige av disse for at flåten kunne seile, og kunne derfor ikke tillate noen makt muligheten til å hindre tilgangen til *naval stores*.<sup>143</sup> Det mulige rustningskappløpet kunne av slike grunner derfor til en viss grad begrenses til denne regionen. Argumentet for at Danmark-Norge deltok i et rustningskappløp fremkommer blant annet for dette rikets del, at fra 1740 og tre år fremover ble hæren økt med rundt 10 000 mann, som tilsvarer en økning på 20 %.<sup>144</sup>

Store ressurser ble brukt til opprustning av flåten og utbedring av havnen i København i 1730-årene. Dette førte til at tiden det tok å reparere og utruste skip for tjeneste ble merkbart forkortet. Flåten kunne dermed gå til aksjon langt raskere enn før. Det ble også syslet med planer om å øke flåten til 40 linjeskip i hva som ville vært en flåte som kunne utfordret både den svenske og den russiske samlet. Denne opprustningen ble imidlertid oppgitt. Hvorfor er noe uklart, men anstrengt økonomi er en sannsynlig grunn. Den dansk-norske flåten, med 30 linjeskip, var klart større enn både den svenske og den russiske flåten i 1740 da krisen med Sverige satte inn, men det faste mannskapet var lite. De fleste mannskapene var sjøfolk på handelsskip, som måtte mobiliseres god tid i forveien om flåten skulle gå til aksjon. Dette ga andre makter god tid til å oppfatte at noe var i gjære. Kombinasjonen av lang mobilisasjonstid med få befestninger rundt København, får Struwe til å spekulere i at det ikke var en defensiv strategi, men sikkerhet ble søkt gjennom å angripe først, et såkalt *first strike* eller *preemptive strike*.<sup>145</sup>

## Dansk-norske planer og handlinger

I 1739 foregikk det diplomatiske forhandlinger i København mellom Frankrike, Sverige og Danmark-Norge. Her ble det forhandlet om en mulig krig med Sverige og Danmark-Norge

---

<sup>143</sup>Frantzen, Ole Louis, *Truslen fra øst, Dansk-norsk flådepolitikk 1769-1807*, Marinehistorisk selskab, København 1980, s. 38.

<sup>144</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 98, 109-110.

<sup>145</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 110-113.

sammen mot Russland, og hva Danmark-Norge kunne få igjen for dette. En tilbakeføring av Båhuslen ble blant annet nevnt og det ble forhandlet om en dansk tronfølger til den svenske tronen. Det inntrykket man satt igjen med i København var at mot dansk støtte til den svenske krigen mot Russland som var under oppseiling var Sverige klar til å velge en dansk tronfølger og si fra seg Båhuslen. Denne forståelsen er hva som skal ha styrt dansk-norsk utenrikspolitikk overfor Sverige de neste årene mens tronfølgervalget fortsatt pågikk.<sup>146</sup>

Sverige i 1740 blir av Fredrik den Store omtalt som den fattigste staten i Europa. Det hevdes at Sverige tapte 500 000 thaler på en negativ handelsbalanse hvert år. Hvis dette stemmer overveide Danmark-Norge å gå til krig mot et land som allerede hadde et rustningsnivå som den svenske økonomien slet med å opprettholde. Det bør derfor ikke utelukkes at den svenske ledelsen kan ha følt at Danmark-Norge var vel så mye en trussel mot Sverige, som man har ment at Sverige var en trussel mot Danmark-Norge.<sup>147</sup>

Sverige forsøkte med fransk hjelp å få en tilnærming til Danmark-Norge, men dette skjedde ikke. Da dette var i opptakten til Hattenes krig, vakte det bekymring i Sverige. Dette nevnes vel og merke kun i forbifarten. Viktigere i *Den svenska historien* er det at Sverige hadde et forsvarsforbund med Tyrkia og Frankrike. Felttoget i Finland under Hattenes krig var en katastrofe, og i stor grad forklares dette med en meget lav stridsmoral i den svenske hæren. Hvorvidt samme lave vilje til å kjempe ville gjort seg gjeldende ved et dansk-norsk angrep er usikkert, men en lav stridsmoral kombinert med slitasje i mannskap og materiell i den svenske hæren på grunn av krigen i Finland, taler til fordel for dansk-norsk suksess.<sup>148</sup>

I oktober 1742 ble gottorperen Karl Peter Ulrik valgt til svensk tronfølger i Riksdagen. Den dansk-norske utsending i Stockholm, Grüner, sendte en melding, hvor han mente svenskene ikke ville kunne mønstre en hær på mer en 16 000 mann. Han ba om at det måtte gjøres klar hærstyrker i Norge og Danmark på 10-12 000 mann hver og en flåte på mellom ti og tolv skip. Dette skjedde også, men det er uklart om dette var for å intervensere i tronfølgervalget, eller for å forsvare seg mot et mulig fiendtlig Sverige. Struwe tolker meldingen fra Grüner slik at det handlet om en mulig intervensjon, men nevner samtidig at den britiske utsendingen i

---

<sup>146</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 124-128.

<sup>147</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, ss. 32-33.

<sup>148</sup>Carlsson, Sten, «Hattarnas krigspolitikk 1739-1743»/Carlsson, Sten, «Den finska krigsskådeplatsen», i Nilsson, Tage/Wannérth, Claës/af Malmborg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978, ss. 202, 215-218.

København, Walter Titley, mente de kun var defensive. Siden det var usikkert om Karl Peter Ulrik var lutheraner var valget heller ikke avgjort. Han endte med å bli russisk tronfølger i desember 1742, som betød at han måtte konvertere til ortodoks kristendom. Dermed var han ikke lenger noe godt emne til den svenske tronen, og kampen om den svenske tronen fortsatte.<sup>149</sup>

Vinteren 1743 førte Grüner forhandlinger med representanter for den svenske regjeringen. Forhandlingene dreide seg om hva som regelrett kan kalles et salg av den svenske tronen til Danmark-Norge mot militær støtte i krigen mot Russland. Denne lovnaden ble senere gjentatt offisielt på våren 1743. Sverige ville motta militær hjelp hvis kronprins Frederik ble valgt til svensk tronfølger. En dansk-norsk flåte på 18 linjeskip og et antall fregatter og andre fartøy lå klare til aksjon sommeren 1743. I tillegg var hærstyrker på mellom 14 og 15 000 mann i Danmark og 11 000 i Norge marsjklare. Tallmessig var dette meget betydelige styrker, som absolutt kunne utgjort en forskjell. Det kan uansett kun spekuleres om en eventuell suksess eller ikke, men at Danmark-Norge alvorlig overveide bruk av militærmakt synes tydelig.<sup>150</sup>

Den kraftige militære opprustningen kan synes å stemme dårlig med en stat hvis primære mål i sikkerhetspolitikken er forsvar av eget territorium, og kun er defensiv. Hovedstaden København, med flåtens hovedbase var et opplagt viktig militært mål i tilfelle krig. Byen var dårlig beskyttet med festningsverk ved et angrep. Hvis flåten skulle kunne fungere defensivt, ville dette da være som del av et aggressivt forsvar i form av et forkjøpsangrep. Den andre muligheten er at flåten slett ikke var tenkt brukt defensivt på noen som helst måte, men tvert imot som et aggressivt maktmiddel mot andre østersjømakter.<sup>151</sup>

Det kan virke som Struwe mener at en militær aksjon hadde relativt gode muligheter for å lykkes, hvis det hadde blitt forsøkt på riktig tidspunkt. Dette tidspunktet skulle vært vinteren 1742-43. Da man senere ga opp en militær operasjon mot Sverige, hadde allerede den overordnede utenrikspolitiske situasjonen utviklet seg slik at sjansene for suksess hadde minsket. I tiden før dette var stormaktene i stor grad engasjert med militære styrker andre steder på grunn av Den østerrikske arvefølgekrig. De kunne dermed ikke ha lagt samme press

---

<sup>149</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 169-171 og 174.

<sup>150</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814), Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894, s. 225; Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 185, 192.

<sup>151</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, s. 113.

på Danmark-Norge som de ellers kunne ha gjort. At europeiske makter var bundet opp i den Østerrikske Arvefølgekrig gjorde at Danmark-Norge kunne ført en mer aktiv linje overfor Sverige. Det var kun Russland som aktivt kunne gjort motstand, og en kombinasjon av dansk-norske og svenske styrker ville kunne hatt suksess.<sup>152</sup>

Danmark-Norge brukte også økonomiske virkemidler for å kapre den svenske tronen. Den dansk-norske utsendingen til Stockholm, Lynar, mente Frankrike hadde brukt 200 000 ecu på å få hva som ble ansett å være en sentral svensk riksdagsmann, Gyllenborg, under sin innflytelse. Den dansk-norske utsendingen Grüner til Sverige fikk beskjed om å love betydelige belønninger til innflytelsesrike svensker som ville gi sin støtte. Danmark-Norge brukte store summer på å smøre svenske Riksdagsrepresentanter. Ekstra midler på 600 dukater ble sendt til Grüner i Stockholm, sammen med en beskjed om at større summer kunne sendes om Grüner mente det var nødvendig. Det ble også gjort et forsøk på å bestikke den svenske kongen, med 100 000 ecu<sup>153</sup> mot at han forlot Sverige og overlot tronen til danskekongen. I løpet av 1742-43 brukte Danmark-Norge i alt 290 628 Rdlr<sup>154</sup> til å holde storlåtne middager for eventuelle svenske støttespillere og til bestiktelser. Til sammenlikning var utgiftene til den danske hæren 1722-30 1 500 000 Rdlr og den norske 262 000 Rdlr, mens utgiftene til flåten i 1769 var på 1 136 678 Rdlr. Midlene som ble brukt til smøring må dermed betegnes som betydelige.<sup>155</sup>

Danmark-Norge brukte franske subsidier til å betale bestiktelser i Sverige. Dermed ble franske midler brukt til å støtte en kandidat som sto mot den franskstøttede kandidaten. Likevel ville ikke Frankrike bryte alliansen med Danmark-Norge. Struwe hevder dette viser hvor viktig det var for Frankrike å ha Danmark-Norge som alliert.<sup>156</sup>

Danmark-Norge hadde i forbindelse med det svenske tronfølgervalget en meget aktiv utenrikspolitikk. Blant de mer påtakelige tiltakene var den militære opprustningen, som var av en såpass størrelse at den ble lagt merke til i andre stater, og ga grunn til bekymring blant

---

<sup>152</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 220-221.

<sup>153</sup> Fransk myntenhet.

<sup>154</sup> Rdlr = riksdaler.

<sup>155</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, ss. 151-159, 213; Vaupell, Otto Frederik, *Den danske hærs historie til nutiden og den norske hærs historie indtil 1814, Anden dels første afdeling*, Gyldendalske Boghandel, København 1876, ss. 30, 33; Frantzen, Ole Louis, *Truslen fra øst, Dansk-norsk flådepolitikk 1769-1807*, Marinehistorisk selskab, København 1980, s. 176.

<sup>156</sup>Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009, s. 166.



disse. Selv uten at Danmark-Norge gikk til krig mot Sverige, hevder Struwe at opprustningen hadde positive følger for riket. Den kraftige sabelraslingen i forbindelse med det svenske tronfølgervalget, skal ha ført til at Sverige, etter kraftig fransk press i kombinasjon med den militære trusselen fra Danmark-Norge, ga opp kravene på Gottorp. Etter dette fantes slike krav kun i Russland.<sup>157</sup>

### Etter 1740-årene – en falmende mellommakt

Etter 1740-tallet gikk Danmark-Norge, i det minste tilsynelatende, tilbake til en politikk som i karakter kan sies å ha vært mer defensiv. Allianser var fortsatt viktig, men det er et spørsmål i hvilken grad Danmark-Norge kunne fungere som *balancer*. Det kan argumenteres for at de nærliggende stormakter etter 1740-årene hadde økt sitt maktgrunnlag ved å øke sine maktressurser. Dette var ikke tilfelle for Danmark-Norge, som ikke maktet å holde følge. For eksempel maktet ikke Danmark-Norge å holde samme antall skip gjennom andre halvdel av 1700-tallet. I det store og det hele var flåten i nedgang.<sup>158</sup>

I Frederik V's siste regjeringsår, 1766, skal statsgjelden ha vært på over 20 millioner Rdlr. Riktignok ble det fremlagt i kongens råd at inntektene hadde økt med 700 000 de siste tredivye årene, men utgiftene hadde samtidig økt med 1,2 millioner. Konklusjonen var at uten spesielle ekstraskatter og subsidier ville Danmark-Norge ikke kunne holde det ønskede rustningsnivået.<sup>159</sup>

### Europa etter 1740-årene

Den østerrikske arvefølgekrig førte til store endringer på kontinentet, særlig i Danmark-Norges nærområde. Et av de mest merkbare resultatene var at nabostaten Prøyssen for alvor var en stat som kunne begynne å regnes som stormakt, selv om det kan argumenteres for at den endelige stormaktstesten for Prøyssen kom med den noe senere syvårskrigen. Likevel hadde denne staten, som allerede før krigen hadde en meget sterk hær på om lag 80 000 mann, ved annekasjonen av Schlesien økt sitt territorium og befolkningsmasse radikalt. Den hadde dermed fått en økning i maktressurser i form av større inntekter og flere som kunne tjene som soldater. Samtidig hadde Danmark-Norge latt være å gripe inn i Sverige ved tronfølgervalget,

---

<sup>157</sup>Struwe, Lars Bangert, «Allieret eller neutral? Dansk sikkerhetspolitikk 1740-1807», i Bourgeois, Eric Lerdrup/Høffding, Niels (Red.), *Danmark og Napoleon*, Forlaget Hovedland, Højberg 2007, s. 20.

<sup>158</sup>Frantzen, Ole Louis, *Truslen fra øst, Dansk-norsk flådepolitikk 1769-1807*, Marinehistorisk selskab, København 1980, s. 15.

<sup>159</sup>Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814), Danmark-Norges historie under Kristian VII (1766-1808), Fjerde binds første afdeling (1766- 15. September 1770)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1902, ss. 402-404.

eller klart å få anerkjent sin overhøyhet over Hamburg, og slik ikke opplevd noen liknende økning i maktressurser.

Stormaktene i det kontinentale Europa gjøv løs på hverandre under Syvårskrigen, og gikk til felts med hærer som var like store eller større enn Danmark-Norges samlede mannskapstall. Det vil si at stormaktene rådde over meget større mannskapsressurser. Problemet ville være på det logistiske nivået, da det var vanskelig å bringe store styrker over lange avstander. Dette var imidlertid ingen garanti for dansk-norsk sikkerhet. Danmark-Norges krise med Russland i 1760-årene kan stå som eksempel. Den russiske hæren som marsjerte mot sørgrensen var på 70 000 mann, og dermed numerisk overlegen den dansk-norske felthæren i Mecklenburg på 35 000. Russerne hadde marsjert over en ganske stor distanse, fra Russland, gjennom Prøyssen og fram til Mecklenburg.<sup>160</sup>

### Forholdet til Russland

Russland var relativt ny i rollen som stormakt. Denne hadde blant annet hatt et katastrofalt felttog mot svenskene i begynnelsen av den Store Nordiske krig, da en russisk hær på rundt 40 000 mann prøvde å ta den svenske festningen Narva, og tapte for en svensk hær på rundt 8000. Tapet ledet til endringer, og reformene som Peter I innførte etter nederlaget førte til at Russland til slutt tok over Sveriges stilling som stormakt i Norden. Russland hadde med reformene fått en meget stor hær, av en oppbygning av samme type som andre europeiske makter. Denne militærmakten ga Russland en ekspansjon på bekostning av særlig det Ottomanske riket, og Polen, som nærmest ble en russisk marionett. Deretter ble Polen delt mellom stormaktene Prøyssen, Østerrike og Russland og forsvant som en egen stat. Utviklingen kan også sees i en sammenlikning med Frankrike, som var den mest folkerike staten gjennom 1700-tallet, og med størst hær store deler av århundret. Russlands ekspansjon førte til at den russiske hæren var den største i Europa mot slutten av århundret, før revolusjonskrigene brøt ut.<sup>161</sup>

I 1762 ble Danmark-Norge stående alene mot Russland da den russiske tsaren som gottorpsk overhode ville tvinge igjennom arvekravet med våpenmakt. Struwe, i *Samfunn i krig*, hevder

---

<sup>160</sup>Parker, Geoffrey (red.), *The Cambridge History of Warfare*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, ss. 184-185; Ersland, Geir Atle/Holm, Terje H., *Krigsmakt og kongemakt 900-1814*, i *Norsk forsvarshistorie*, bd. 1, Eide Forlag, Bergen 2000, ss. 256-257.

<sup>161</sup>Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789, s. 41; Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring – statsystem – militærteori*, Cappelen akademisk forlag, Oslo 2005, s. 107; Lynn, John A., «States in Conflict», i Parker, Geoffrey (red.), *The Cambridge history of warfare*, Cambridge University Press, 2005, ss. 173-176.

at dette var en kombinasjon av at Frankrike ikke lenger kunne projisere makten sin i Norden på samme måte som på 1740-tallet, og at Frankrike også ville straffe Danmark-Norge for ikke å ha trått inn i den Prøyssiske Syvårskrig på fransk side. Men fra 1760-tallet måtte man i større grad forholde seg til de tre nærmere stormaktene Storbritannia, Prøyssen og Russland. Danmark-Norge måtte spille på disse tre stormaktenes styrker og svakheter i forhold til hverandre. Det vil si Storbritannias store sjømilitære styrke, men relativt svake landmilitære, Prøyssens manglende flåte og sterke hær, og den russiske hæren og den ikke altfor sterke flåten. Under konflikten i 1762 var for eksempel den dansk-norske flåten overlegen den russiske, og kunne slik true etterforsyninger til den russiske hæren. Det man kan tolke ut av dette er at det ikke nødvendigvis er et resultat av en svekkelse av franske maktressurser, men mer at de tre nordligste stormaktenes økte styrke, både absolutt, men også i forhold til Frankrike. Dette kan sees som et resultat av den før nevnte Syvårskrigen, der særlig Prøyssen sto fram som en virkelig stormakt.<sup>162</sup>

Ved overgangen til 1800-tallet, var den utenrikspolitiske stillingen for Danmark-Norge blitt mer lik en småstats. I *Det danske imperium* hevdes det at i anledning slaget på Reden i 1801 skulle statsledelsen i Danmark-Norge vært klar over at flåten ikke kunne ta opp kampen med den britiske flåten med håp om suksess, av den enkle grunn at den var overmektig. På grunn av alliansen med Russland, var Danmark-Norge likevel nødt til å kjempe en på forhånd tapt kamp. Hvis ikke ville riket miste støtten fra stormakten Russland som garanterte for rikets integritet. I et større strategisk perspektiv mente statsledelsen at uten denne støtten ville Russland ikke foreta seg noe mot Danmark-Norges naboer om riket havnet i konflikt med disse, og da ville det være forlapt. Resultatet kunne bli at Sverige kunne ha gått uforstyrret inn i Norge, mens Prøyssen kunne ta Jylland ved å gå inn fra sør. Bildet som tegnes i *Det danske imperium* er av en dansk-norsk stat som er blitt tilnærmet totalt avhengig av stormakten Russland.<sup>163</sup>

Under avsnittet «Storpolitikk» i *Mellom brødre*, hevder Feldbæk at Danmark-Norge var uten kraft til selvstendig utenrikspolitikk og at etter 1763 hadde Danmark-Norge akseptert en rolle som russisk klientstat. Russland var likevel rede til å betale for sterk flåteopprustning i 1769, slik at den dansk-norske flåten ville ha seksti linjeskip, mer enn dobbelt av hva flåten var på.

---

<sup>162</sup>Ersland, Geir Atle/Holm, Terje H., *Krigsmakt og kongemakt 900-1814*, i *Norsk forsvarshistorie*, bd. 1, Eide Forlag, Bergen 2000, ss. 256-257; Struwe, Lars Bangert, «Allianceteorier og Danmark-Norges sikkerhetspolitikk fra 1720 til 1813» ss. 77-91 i Ottosen, Morten Nordhagen & Glenthøj, Rasmus (red.), *Samfunn i krig, Norden 1808-09*, Unipub, Oslo 2012, s. 81.

<sup>163</sup>Bregnsbo, Michael/Jensen, Kurt Villads, *Det danske imperium, Storhed og fald*, Aschehoug Dansk Forlag, København 2004, ss. 166-168.

En slik styrke ville hevet den dansk-norske flåten til et nivå med stormaktsflåtene i Nord-Europa, og dermed utgjort et formidabelt maktmiddel. Denne viljen fra russisk hold til å holde et høyt dansk-norsk rustningsnivå kan stå som et argument for at Danmark-Norge fortsatt var en attråverdig alliansepartner. Videre at denne staten fortsatt var i stand til å opptre som en *balancer*, altså ikke kun en småstat. Feldebæk nevner også at Storbritannia under den amerikanske selvstendighetskampen ikke grep inn mot dansk-norske skip av redsel for at dette ville drive Danmark-Norge over på fransk side. Dette tyder på at dansk-norsk flåtemakt kunne være tungen på vektskålen under en konflikt mellom Frankrike og Storbritannia.<sup>164</sup>

Danmark-Norge inngikk et forbund med Russland i 1765. Med makeskifte med Russland i 1773 hadde riket fått ordnet opp med Gottorp-spørsmålet, slik at det ikke lengre fantes noen dynastiske fordringer på dette fyrstedømmet. Man hadde også sikret seg en allianse med en stormakt som motvekt mot et mer aggressivt Sverige, hvor de to statene forpliktet seg til å hjelpe hverandre hvis de ble angrepet. Året før, i 1772, hadde Sverige opplevd et statskupp, hvor Gustav III hadde innført enevelde, og dette sees gjerne som en grunn til en mer aggressiv svensk utenrikspolitikk. Forbundet med Russland kan også sees i lys av at Russland følte seg like truet, og ønsket en alliert mot et revansjesugent Sverige. For Danmark-Norges del var det selvfølgelig av betydning at Gustav III var tydelig i sitt mål om å sikre seg Norge, blant annet ble spioner sendt til landet for å lodde anti-danske stemninger eller hisse opp befolkningen.<sup>165</sup>

Forbundet med Russland skal ha sørget for at Sverige ikke gikk til angrep i 1773 og 1783. Tsarina Katarina II hadde gitt beskjed om at Russland ikke ville forholde seg rolig i tilfelle et svensk angrep på Danmark-Norge. Vaupell hevdet at statsledelsen i forbindelse med denne trusselen ble klar over at de dansk-norske hærstyrkene ikke var i god nok skikk til å hindre et angrep fra Sverige. Den danske hæren fikk en økning, og skulle i følge planen da ha en styrke når den ble mobilisert på knappe 40 000 mann, mens den norske skulle ha en styrke på rundt 33 000 mann. Til sammenlikning hadde den danske hæren i perioden 1720-30 knappe 35 000 og den norske drøye 22 000. Dette var en betydelig økning både prosentvis og i absolutte tall,

---

<sup>164</sup>Dyrvik, Ståle/Feldebæk, Ole, *Mellom Brødre 1780-1830*, i Knut Helle m.fl. (red.), *Aschehougs Norgeshistorie*, bd. 7, H. Aschehoug & Co., Oslo 1996, ss. 26-27; Struwe, Lars Bangert, «Allianceteorier og Danmark-Norges sikkerhetspolitikk fra 1720 til 1813», i Ottosen, Morten Nordhagen/Glenthøj, Rasmus (red.), *Samfunn i krig, Norden 1808-09*, Unipub, Oslo 2012, s. 82.

<sup>165</sup>Holm, Edvard, *Danmarks politik under den Svensk-russiske krig fra 1788-1790*, B. Lunos Bogtrykkeri, København 1868, s. 4-5; Bjørge, Narve/Rian, Øystein/Kaartvedt, Alf, *Selvstendighet og union, Fra middelalderen til 1905*, Bd 1, *Norsk utenrikspolitikk historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1995, ss. 203-204.

men fortsatt var dette mindre enn hva Prøyssen hadde i 1740 før denne staten la under seg Schlesien. Disse tallene er et godt eksempel på at avstanden til stormaktene økte.<sup>166</sup>

Frantzen skriver om flåten med fokus på tiden 1769 til 1807. Generelt tegner Frantzen et bilde av at flåten var en viktig maktfaktor i Østersjøen og kanskje det viktigste maktmiddelet til den dansk-norske staten. Å holde flåten på hva som ble sett på som et akseptabelt nivå bød imidlertid på problemer. Den økonomiske situasjonen tilsa at Danmark-Norge egentlig aldri fikk den flåten den ønsket, selv om de økonomiske ressursene ble strukket til bristepunktet. Om Danmark-Norge ikke var noen småmakt, blir bildet man får at det var en mellommakt som slet for å opprettholde denne statusen. Det var flere forslag om kraftige økninger av flåtens styrke, men dette ble det aldri noe av, da den dansk-norske økonomien ikke tillot mer enn omtrent 30 linjeskip. Gjennom andre halvdel av 1700-tallet, fram til Napoleonskrigene, var særlig en mulig trussel fra Sverige gjenstand for oppmerksomhet. Derfor la statsledelsen vekt på å stasjonere flåtestyrker i Norge til beskyttelse mot angrep fra svenske flåtestyrker som var blitt lagt til Gøteborg. Dette ble bare halvveis gjennomført på grunn av anstrengt økonomi. Marinen hadde i 1777 en gjeld på 163 000 riksdaler, og gjelden var økende. I tillegg til de økonomiske problemene med å utruste en kraftig flåte, ville det også være problemer med å skaffe nok mannskaper. Danmark-Norge hadde i perioden 1769-1807 mannskaper nok til å utruste 30 linjeskip med tilhørende mindre fartøy, men ikke mer. Det ville derfor medført store problemer å holde en utvidet flåte i sjøen.<sup>167</sup>

Den svenske flåten var hovedsakelig svakere enn den dansk-norske gjennom hele perioden, med unntak av 1780-årene. Den russiske flåten bestod av flere enheter blant annet i Svartehavet, men i denne sammenhengen er det Østersjøen som er interessant. Her hadde russerne i 1778 32 linjeskip og 12 fregatter, en styrke som økte til 41 linjeskip og 26 fregatter og rundt 100 galeier. Frantzen hevder imidlertid at Russland hadde en stor mangel på sjøfolk og at flåten var dårlig vedlikeholdt. Det medførte blant annet at antallet tjenestedyktige linjeskip i 1788 ikke var på mer enn 20. Reelt sett var derfor den dansk-norske flåten sterkere.<sup>168</sup>

---

<sup>166</sup>Holm, Edvard, *Danmarks politik under den Svensk-russiske krig fra 1788-1790*, B. Lunos Bogtrykkeri, København 1868, s. 5; Vaupell, Otto Frederik, *Den danske hærs historie til nutiden og den norske hærs historie indtil 1814, Anden dels første afdeling*, Gyldendalske Boghandel, København 1876, ss. 30, 33, 220, 222, 227.

<sup>167</sup>Frantzen, Ole Louis, *Truslen fra øst, Dansk-norsk flådepolitikk 1769-1807*, Marinehistorisk selskab, København 1980, ss. 26, 41-46, 52-54, 57-59 og 71.

<sup>168</sup>Frantzen, Ole Louis, *Truslen fra øst, Dansk-norsk flådepolitikk 1769-1807*, Marinehistorisk selskab, København 1980, ss. 32 og 35-36.

Dansk-norske myndigheter var blitt oppmerksom på utbygging av den svenske flåten i 1784. Samtidig fremlegges ideer om at hvis den svenske flåten kan holdesunna Øresund, vil det være lett å gjøre landgang i Skåne. Altså en plan om angrep på Sverige. Den svenske skipsbyggingen førte uansett til at det ble lagt planer om hvordan Danmark-Norge igjen kunne holde seg med en dominerende flåte. Svensk bygging var stanset opp i 1787, og det ble anslått at det var på grunn av manglende franske subsidier. Det viser at også Sverige hadde en anstrengt økonomi. Det blir også pekt på av Frantzen at den dansk-norske flåten sannsynligvis var mer kompetent ledet enn den svenske, og derfor kunne kommet godt ut av det i kamp mot en på papiret sterkere svensk flåte.<sup>169</sup>

Feldbæk hevder at fra 1780 måtte Danmark-Norge gi opp i konkurransen med Russland om å ha den dominerende flåten i Østersjøen. Den endelige beslutningen om dette kom imidlertid først med flåteplanen av 1806. Dette støttes av Jan Glete i *Navies in Northern Waters*, som mener at Danmark-Norge kunne konkurrere om herredømmet i Østersjøen fram til 1780. Ved flåteplanen av 1806 planla statsledelsen en flåte bestående av 21 linjeskip og 26 fregatter. I tillegg skulle det være en rekke mindre fartøy i nyopprettede kystflotiljer. Rofartøyene i disse flotiljene skulle være hovedvernet, med de tyngre skipene som støtte. I neste omgang ble antallet linjeskip satt ned til 12. Flåten i denne planen er hovedsakelig en flåte til vern av eget farvann, ikke til å beherske Østersjøen.<sup>170</sup>

### Tyttbærkrigen 1788

Tyttbærkrigen var et resultat av at Sverige hadde angrepet Russland. Russland fikk da sin alliansepartner Danmark-Norge til å angripe Båhuslen fra Norge, ofte beskrevet som en avledningsmanøver til støtte for russiske styrker i øst. Den såkalte Tyttbærkrigen er den eneste faktiske krigen Danmark-Norge er involvert i perioden mellom den Store Nordiske krig og Napoleonskrigene, og det er derfor verdt å se litt nærmere på hva slags rolle Danmark-Norge spilte i denne konflikten. Det finnes et lite populærhistorisk verk om dette felttoget av Apenes og Dyrhaug. Dette verket er ikke helt klart når det gjelder hvilken plass Danmark-Norge har i Europa, men hevder at Danmark-Norge ikke ville gi seg inn på en revansjekrig mot Sverige. Ellers fremmer den synet på at 1788 ikke skjer i et vakuum, men er en del av et

---

<sup>169</sup>Frantzen, Ole Louis, *Truslen fra øst, Dansk-norsk flådepolitikk 1769-1807*, Marinehistorisk selskab, København 1980, ss. 82-95.

<sup>170</sup>Feldbæk, Ole ss. 59-65 «Denmark-Norway 1720-1814: Neutral Principles and Practice», i Hobson, Rolf & Kristiansen, Tom (Red.), *Navies in Northern Waters, 1721-2000*, Frank Cass, London, 2004, s. 63; Hobson, Rolf & Kristiansen, Tom (Red.), *Navies in Northern Waters, 1721-2000*, Frank Cass, London 2004, s. 69; Frantzen, Ole Louis, *Truslen fra øst, Dansk-norsk flådepolitikk 1769-1807*, Marinehistorisk selskab, København 1980, ss. 126-130.

europæisk system, og at bakgrunnen for dansk-norsk involvering er fremtvunget av Russland. Med dette som bakgrunn, virker det å ligge tette opp til en tradisjonell tolkning. I tillegg er det et verk av Holm, *Danmarks politik under den Svensk-russiske krig fra 1788-1790*. Hans tanker om Danmark-Norges plass i det europeiske systemet av stater skiller seg ikke nevneverdig fra det som finnes i hans andre verk.<sup>171</sup>

Katarina II av Russland minnet regjeringen i København om at Russland hadde presset Sverige til å avstå fra angrep i 1772 og 1784 og krevde dansk-norsk hjelp med militære midler i henhold til forbundet av 1773. Krigen ble ført på sparebluss og press fra stormaktene Storbritannia og Prøyssen førte til at Danmark-Norge trakk seg ut av krigen. Den dansk-norske staten viste heller ingen tegn på å involvere seg med særlig kraft under krigen i 1788. Et tegn på at man ikke ville involvere seg i særlig stor grad, er at Danmark-Norge gjorde det klart for Russland at man juridisk kun ville delta som hjelpemakt (*partie auxiliaire*), ikke som krigførende (*partie principale*). Danmark-Norge var dermed offisielt ikke i krig. Statsledelsen skal heller ikke ha ønsket å forminske Sverige, som på mange måter fungerte som en bufferstat mot Russland.<sup>172</sup>

En svenske i København rapporterte til Gustav III at Gøteborg og Skåne var navn som gikk igjen når det ble diskutert hva slags hjelp som skulle gis Russland. Dette kan for så vidt kun være fordi de er byer som ligger nærme eventuelle oppmarsjområder. Disse byene ligger som kjent i Skåne og Båhuslen, områder som ved flere anledninger på 1700-tallet var blitt nevnt som mulige belønninger for dansk-norsk hjelp. Problemet er at det ikke er klart hva Danmark-Norge forventet å få ut av krigen, da dette ikke er nevnt. Var det kun klientstaten eller mellommakten som var involvert? På den ene siden kan det argumenteres for at Danmark-Norge agerer som en småmakt, fordi staten i utgangspunktet var kun et anheng til Russland. På den annen side hadde det i dansk-norske kretser flere ganger på 1700-tallet blitt syslet med tanken om å få gamle danske og norske områder tilbake som en form for belønning hvis riket involverte seg i andre makters konflikt med Sverige.<sup>173</sup>

---

<sup>171</sup> Apenes, Georg/Dyrhaug, Tore, *Tyttebærkrigen, Det norske felttog i Sverige 1788*, Aschehoug, Oslo 1988; Holm, Edvard, *Danmarks politik under den Svensk-russiske krig fra 1788-1790*, B. Lunos Bogtrykkeri, København 1868.

<sup>172</sup> Holm, Edvard, *Danmarks politik under den Svensk-russiske krig fra 1788-1790*, B. Lunos Bogtrykkeri, København 1868, ss. 14, 27-29; Bjørgo, Narve/Rian, Øystein/Kaartvedt, Alf, *Selvtendighet og union, Fra middelalderen til 1905*, Bd 1, *Norsk utenrikspolitikk historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1995, ss. 198-199; Ersland, Geir Atle/Holm, Terje H., *Krigsmakt og kongemakt 900-1814*, i *Norsk forsvarshistorie*, bd. 1, Eide Forlag, Bergen 2000, s. 278.

<sup>173</sup> Apenes, Georg/Dyrhaug, Tore, *Tyttebærkrigen, Det norske felttog i Sverige 1788*, Aschehoug, Oslo 1988, s. 41.

## Oppsummering

Det reviderte synet argumenterer for at Danmark-Norge var en mellommakt, og at det ikke var et skarpt skille ved 1720, da denne staten gikk over til å være en defensiv småstat.

Danmark-Norge var en sterkt rustet stat, og det vurderes som feil at det ikke var planer om å bruke maktressurser på en mer offensiv måte.

Struwe representerer det reviderte synet på Danmark-Norge. Han inkluderer samfunnsvitenskapelige teorier i historieskrivingen for ved hjelp av strukturer sette historiske hendelser inn i et større perspektiv. Dette gjør at Danmark-Norge blir sett på som en del av et større europeisk system, hvor denne statens agerende først og fremst sees på som en europeisk stats, og i mindre grad unikt dansk-norsk.

Ved hjelp av sammenlikninger og samtidige skildringer argumenteres det for at Danmark-Norge var en mellommakt i Europa. Dette begrunnes i det relativt store militærapparatet, og at denne staten *ikke* utelukket bruk av militære midler, men derimot utgjorde en trussel for sine nabostater. Eksempler er den mulige annekasjonen av Hamburg og Lübeck og rollen Danmark-Norge spilte i det svenske tronfølgervalget.

1740-tallet førte til endringer i balansen i det europeiske sikkerhetskomplekset. Stormaktene i Danmark-Norges nærhet, først og fremst Russland og Prøyssen, hadde ekspandert og fått kontroll over større maktressurser, og økte disse gjennom resten av 1700-tallet. Danmark-Norge hadde ikke opplevd en lignende ekspansjon, og var ikke i stand til å øke i samme takt. Stormaktene økte sin kontroll over maktressurser i et omfang Oldenburgriket ikke kunne konkurrere mot.

Danmark-Norge rådet etter 1740-årene fortsatt over et stort militærapparat både totalt og i forhold til størrelsen på riket, slik at riket på ingen måte kan sies å ha vært forsvarsløst. Danmark-Norge hadde landmilitære styrker som fortsatt var av en anselig størrelse, og flåten var blant de sterkeste i Europa hele perioden. Problemet var at det økonomiske grunnlaget for å opprettholde slike militære maktressurser ikke strakk til og endte med en økende avstand til stormaktene.

Den såkalte Tyttebærkrigen i 1788 viser en dansk-norsk stat som i liten grad involverte seg i konflikten. Det kan ikke utelukkes at ledelsen i København ønsket en tilbakeføring av gamle danske og norske områder, men i stor grad spilte Danmark-Norge rollen som en småstat i et klientforhold til Russland under denne konflikten. Likevel var Danmark-Norge fremdeles i



kontroll av såpass store maktressurser at man ikke kan avfeie denne staten som en småmakt. Tyttebærkrigen føyer seg imidlertid inn i trenden hvor Danmark-Norges innflytelse i Nord-Europa stadig minker.

## KAPITTEL 6: KONKLUSJON

Europa på 1700-tallet hadde trekk som best kan forklares med det realistiske synet på internasjonale relasjoner. De to måtene å vurdere Danmark-Norge på 1700-tallet på, har dette som fellestrekk, da begge vurderingene i beskrivelsen av internasjonale relasjoner i Europa på 1700-tallet, legger et slikt realistisk syn til grunn. Europa var et kontinent bestående av formelt likestilte og suverene stater. Det var grunnleggende anarkisk, som betydde at det var en usikkerhet i forholdet stater i mellom, og at de alltid måtte være beredt på konflikt. Det er for øvrig også enighet mellom synene om at Danmark-Norge ikke er en stormakt, men deretter begynner forskjellene å tre frem.

En utfordring med spørsmålet om Danmark-Norge var en småstat eller en mellommakt, er mangelen på en offisiell politikk. Et svar kunne blitt funnet om det fantes konkrete langsiktige planer om bruk av de maktressursene man hadde kontroll over i utenrikspolitikken, men det er ikke noen klart definert og nedskrevet utenrikspolitikk hvor dette kan finnes. På den ene siden er det for eksempel ikke et klart uttalt mål om å legge under seg Hamburg eller ta tilbake Skåne, men heller ikke noe om å satse på kun forsvar av eget territorium. Det som eventuelt er mulig å støtte seg på er kongens våpenskjold, som indikerte områder monarken mente å ha krav på. Det danske våpenskjoldet ville da blant annet vært et uttrykk for ambisjoner om å legge under seg Sverige.

Det tradisjonelle synet med en defensiv småstat kan ved første øyekast virke overbevisende. Hvordan skal man ellers kunne forklare den dansk-norske statens aktivitet i det nordeuropeiske sikkerhetskomplekset? Eller kanskje heller manglende aktivitet, da Danmark-Norge i all hovedsak ikke brukte militær makt etter 1720. Problemet med dette er at bruk av maktressurser ikke nødvendigvis definerer om en stat er en stormakt, mellommakt eller småmakt. Det kan ikke utelukkes at det fantes en mangel på vilje til å anvende maktressursene aktivt, men det betyr ikke at evnen ikke fantes. Gjennomgående er at evnen, det vil si hvilke maktressurser Danmark-Norge hadde, ikke er gjenstand for noen videre analyse eller sammenlikning med andre staters maktressurser. Begrunnelsen for det svake Danmark-Norge er ikke maktressursene, men den manglende bruken.

Det tradisjonelle synet er korrekt når spørsmålet gjelder Danmark-Norges evne til å opptre fullstendig selvstendig, men det er ikke på dette punktet det er uenighet med det reviderte synet. Danmark-Norge kunne i utgangspunktet ikke ha angrepet noen av sine nabostater uten at noen stormakt på en eller annen måte ville ha grepet inn, noe som påpekes i *Det danske*

*imperium*, en bok med revidert syn på Danmarks historie. Her nevnes Karl Gustav-krigene som den siste interne dansk-svenske krig. Det er absolutt enighet om at Danmark-Norge ikke var en stormakt, og dermed ikke kunne opptre som en helt uavhengig aktør blant statene i Europa. Det som det nye synet kritiserer er tanken om at Danmark-Norge ikke hadde planer eller noensinne ville gått mer offensivt til verks overfor andre makter, fordi de relativt store militærstyrkene staten rådet over kun var til forsvar av områder allerede under Oldenborgmonarkens kontroll. Tidligere historikere har naturligvis vært klar over det høye rustningsnivået, og hvordan økonomien ble spent til bristepunktet for å opprettholde dette, men avfeid dette som kun et forsvar mot farlige og mektige naboer.<sup>174</sup>

I tiden umiddelbart etter Den Store Nordiske krig kan man se en periode hvor statene slikker sine sår etter de utmattende krigsårene. Statene ledes også av folk med denne krigen friskt i minne, og som derfor ikke velvillig kaster seg ut i nye. Danmark-Norge var på mange måter svekket militært etter krigen, men samtidig var en fast militær organisasjon blitt bygget opp og hadde satt seg, slik at det fantes erfarne styrker parat. Likevel kan det tradisjonelle synet på Danmark-Norge til en viss grad passe i denne perioden, fordi riket i stor grad forholdt seg defensivt til omverdenen. Det er heller ikke mye som tyder på de helt store truslene fra omverdenen i denne perioden. Samtidig holdes et høyt rustningsnivå også etter Den store nordiske krig. I det store og det hele er tiden etter Den store nordiske krig egentlig kun en omorganisering i fredstid, og ikke en nedgang i maktressurser. Generelt er freden et falskt tegn på en småmakt, fordi om en stat ikke går til krig, er ikke det alene nok til å fastslå at denne er en småmakt eller ikke.

Det tradisjonelle synet har blitt til mye på grunn av danske historikere, med Holm i spissen, som i stor grad har tolket Danmark-Norge på 1700-tallet ut fra sin egen danske samtid. Tapet av flåten i 1807, Norge i 1814 og deretter Slesvig og Holstein i 1864, viste en stat som ikke hadde noen sjanse hvis den involverte seg i noen form for konflikt. Det er da dratt den samme konklusjonen om Danmark-Norge, hvis denne staten hadde involvert seg i en konflikt på 1700-tallet. Resultatet ville blitt det samme, bare tidligere. Problemet med dette er at Danmark-Norge nettopp ikke er den samme staten på 1700-tallet.

---

<sup>174</sup>Bregnsbo, Michael/Jensen, Kurt Villads, *Det danske imperium, Storhed og fald*, Aschehoug Dansk Forlag, København 2004, s. 134.

- Det tradisjonelle synet har rett og slett store mangler i beskrivelsen av Danmark-Norge. Særlig at småmaktsstatusen i stor grad ikke er begrunnet med annet enn at Danmark-Norge ikke gikk til krig. Dette må sies å være et for tynt grunnlag.

Det reviderte synet mener at fravær av krig ikke er det samme som å være innstilt på kun å føre en defensiv utenriks- og sikkerhetspolitikk. At det gjennomgående er lite gjennomgang av hvilke maktressurser Danmark-Norge hadde kontra andre stater, blir også kritisert. For selv uten noen slik gjennomgang blir det i det tradisjonelle synet fremstilt som nærmest udiskutabelt at det ikke kan ha vært nok ressurser til å utfordre noen andre europeiske makter militært, økonomisk eller diplomatisk, og at den dansk-norske ledelsen på 1700-tallet var på det rene med dette. Det reviderte synet, slik det blir presentert av Struwe, trekker inn tenkemåter fra samfunnsvitenskapen, som gjør at Danmark-Norges handlinger tolkes som en hvilken som helst europeisk makts. Da spiller den dansk-norske staten rollen som en egoistisk og rasjonell aktør i et system med anarkiske trekk, hvor suverenens makt og ære spiller en stor rolle.

Denne oppgaven har den definisjonen at en stats makt er den innflytelsen den har mulighet til å utøve med de maktressursene den har, og mengden maktressurser avgjør på hvilket nivå en stat er. Blant de maktressursene Danmark-Norge hadde fantes en relativt stor hær og flåte. Sammenliknet med stormaktene var Danmark-Norge en stat med klart mindre maktressurser, men fortsatt anseelige styrker. Disse var helt på høyde med hva andre makter som i samtiden og også i ettertiden er blitt regnet som mellommakter, slik som for eksempel Nederland og Sverige. Særlig flåten gjør at Danmark-Norge bør regnes som en mellommakt på 1700-tallet, da den faktisk var blant de største i Europa, og hadde evne til å kontrollere Østersjøen. Danmark-Norge var ikke i krig, men var meget nære flere ganger, og da ikke kun som den angrepne, men som aggressor. Riket var blant Europas mest militariserede stater, med et meget stort militærapparat i forhold til befolkningen. Dette var en god del mindre enn hva de fem stormaktene kunne mønstre, men var av en såpass størrelse at en dansk-norsk involvering i en konflikt ville kunne utgjøre en merkbar forskjell. En slik involvering, hvor Danmark-Norge ville spilt rollen som *balancer* er et kjennetegn på en mellommakt.

- Det dansk-norske monarkiet var en sterkt rustet makt, og hadde en evne til å tippe balansen i en konflikt. Rustningsnivået var også på nivå med andre mellommakter, som for eksempel Sverige og Nederland. At stormakter var interessert i å ha Danmark-

Norge som alliert, og å kunne benytte seg av dansk-norske militærressurser plasserer Danmark-Norge mer i kategorien mellommakt enn småstat.

Det som også underbygger påstanden om at Danmark-Norge var en mellommakt, er faktiske handlinger overfor naboene Hamburg og Lübeck, men også Sverige. I forholdet til Hamburg og Lübeck viste Danmark-Norge en aggressiv atferd, der militære ressurser ble brukt som pressmiddel. Det er meget mulig at det kun var press fra stormakten Prøyssen som forhindret en anneksjon av disse statene.

- Danmark-Norge var ikke kun defensivt, men var en truende makt overfor sine naboer. I forhold til småstater som Hamburg og Lübeck var Danmark-Norge en meget stor og truende stat.
- Danmark-Norge hadde planer om å intervensere militært i Sverige. Det ble også brukt store økonomiske ressurser i diplomatiet.

Samtidig med at Danmark-Norge var en mellommakt, var det en mellommakt som relativt sett ble svakere målt opp mot stormaktene, selv om den rustet opp. Det var også en makt som slet med å holde det rustningsnivået den hadde. Problemene knyttet til flåten er et godt eksempel. Ambisjonene var større enn de økonomiske ressursene kunne underholde, og flåten ble stadig mindre. Den sterke posisjonen den hadde regionalt i Østersjøen var under stadig press fra både Sverige og særlig Russland, og mot slutten av århundret kan det virke som Danmark-Norge hadde gitt opp å holde seg med en flåte som kunne dominere i de åpne farvannene i Østersjøen. Den valgte heller å holde seg med en flåte til forsvar av kystene, bestående av mindre rofartøy.

Danmark-Norges stilling som mellommakt ble svekket. Maktressursene var ikke egentlig mindre enn tidligere. Det var en økning i antall mannskaper i de landmilitære styrkene, og flåten hadde fortsatt en meget kapabel styrke både kvalitativt og regionalt også kvantitativt. Problemet var at forholdsmessig ble gapet opp til stormaktene større. I Østersjøen ble den russiske flåten større, og de økonomiske ressursene til Danmark-Norge var ikke tilstrekkelige til å holde denne takten i sin flåtebygging. Den russiske hæren økte størrelsen i løpet av 1700-tallet og var mot slutten av århundret Europas største. I sør lå Prøyssen, som i likhet med Russland ekspanderte geografisk gjennom århundret, og dermed økte sine maktressurser. Prøyssen hadde videre en stor og veldrillet hær som viste seg svært kapabel i flere kriger, og denne hæren ble dansk-norske styrker stadig mer overlegen.

- Etter 1740-årene blir det stadig tyngre for den dansk-norske staten å opprettholde mellommaktsnivået.

Dansk og norsk historieskriving har tradisjonelt omtalt Danmark-Norge etter 1720 som en stat uten territoriale ambisjoner. Det store militærvesenet denne makten rådde over er forklart med at det trengtes et sterkt vern mot andre stater i en usikker sikkerhetspolitisk virkelighet. Jeg mener at dette er en gal beskrivelse.

Danmark-Norge hadde ambisjoner om å tilegne seg land fra naboene, og de militære maktressursene var av en slik størrelse at det var mulig å gjøre langt mer enn kun å forsvare seg. Flåten, som gjennom det meste av 1700-tallet var i stand til å spille en dominerende rolle i Østersjøen, er et godt eksempel på dette. Den dansk-norske staten hadde territoriale ambisjoner overfor nabostater, og var rede til å bruke store økonomiske og militære ressurser for å fremme disse.

Betegnelsen småstat på Danmark-Norge er uriktig i første del av perioden mellom de store krigene. I andre del av perioden er bildet noe mer uklart. Det som er tydelig er at Danmark-Norge ble mer avhengig av den allierte stormakten Russland. Denne stormakten sørget for at Sverige ikke angrep under Gustav III, men Danmark-Norge måtte senere støtte Russland i krigen i 1788 for ikke å miste denne stormakten som alliert. På samme vis måtte man ta opp kampen med den britiske Royal Navy i 1801 for ikke å miste russisk støtte. Likevel vil jeg hevde at riket ikke er en virkelig småstat før tapet av flåten i 1807, og deretter tapet av Norge i 1814. Tapet av flåten kan sees som en midlertidig degradering, da en flåte kan bygges opp igjen og Danmark-Norge ikke hadde tapt landområder som kunne understøtte en gjenoppbygging økonomisk. Tapet av Norge betydde derimot et slikt permanent tap av maktressurser, og besejlet stillingen som småmakt for det gjenværende Danmark.

## LITTERATURLISTE

### Trykte publikasjoner

Agevall, Ola/Swedberg, Richard, *The Max Weber dictionary: key words and central concepts*, Stanford University Press, 2005.

Apenes, Georg/Dyrhaug, Tore, *Tyttebærkrigen, Det norske felttog i Sverige 1788*, Aschehoug, Oslo 1988.

Bagge, Sverre/Mykland, Knut, 1987, *Norge i dansketiden, 1380-1814*, J.W. Cappelens Forlag AS, 4.opplag 1996.

Bjørgo, Narve/Rian, Øystein/Kaartvedt, Alf, *Selvtendighet og union, Fra middelalderen til 1905*, Bd 1, *Norsk utenrikspolitikks historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1995.

Bregnsbo, Michael/Jensen, Kurt Villads, *Det danske imperium, Storhed og fald*, Aschehoug Dansk Forlag, København 2004.

Bricka, Carl Frederik, *Dansk biografisk Lexicon, tillige omfattende Norge for Tidsrummet 1537-1814VII. Bind I. Hansen – Holmsted*, Gyldendalske Boghandels Forlag, København 1893.

Carlsson, Sten, «Landet och folket efter Karl XII:s krig», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmberg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978.

Carlsson, Sten, «Enväldets fall», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmberg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978.

Carlsson, Sten, «Frihetstidens statsskick», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmberg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978.

Carlsson, Sten, «Arvid Horn och det holsteinska partiet», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmborg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978.

Carlsson, Sten, «Hattarnas krigspolitik 1739-1743», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmborg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978.

Carlsson, Sten, «Den finska krigsskådeplatsen», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmborg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978.

Claes, Dag Harald/Hveem, Helge/Tranøy, Bent Sofus, *Økonomisk globalisering og politisk styring*, Universitetsforlaget, Oslo 2006.

Dyrvik, Ståle/Feldbæk, Ole, *Mellom Brødre 1780-1830*, i Knut Helle m.fl. (red.), *Aschehougs Norgeshistorie*, bd. 7, H. Aschehoug & Co., Oslo 1996.

Dyrvik, Ståle, *Norsk historie 1625-1814, Vegar til sjølvstende*, Det Norske Samlaget, Oslo 1999.

Englund, Peter, *Poltava, Berättelsen om en armés undergang*, Atlantis, Stockholm 1988, 4. opplag 2011.

Ersland, Geir Atle/Holm, Terje H., *Krigsmakt og kongemakt 900-1814*, i *Norsk forsvarshistorie*, bd. 1, Eide Forlag, Bergen 2000.

Feldbæk, Ole, *Den lange fred, 1700-1800*, i Olaf Olsen (Red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 9, Gyldendal, København 1990.

Fossen, Anders Bjarne, *Norge under eneveldet, 1720-1814, Handbok i Norges historie*, bd. 6, del 2, Historisk institutt, Universitetet i Bergen, 1975.

Frantzen, Ole Louis, *Truslen fra øst, Dansk-norsk flådepolitikk 1769-1807*, Marinehistorisk selskab, København 1980.



Fredrik II av Prøyssen, *Posthumous works of Frederic II. King of Prussia - The History of My Own Times* (oversatt fra fransk av Thomas Holcroft), G.G.J. and J. Robinson, London 1789.

Glete, Jan, «Navies and Power Struggle in Northern and Eastern Europe, 1721-1814», i Hobson, Rolf & Kristiansen, Tom (Red.) *Navies in Northern Waters, 1721-2000*, Frank Cass, London 2004.

Hobson, Rolf, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945, Samfunnsendring – statssystem – militærteori*, Cappelen akademisk forlag, Oslo 2005.

Holm, Edvard, *Danmarks politik under den Svensk-russiske krig fra 1788-1790*, B. Lunos Bogtrykkeri, København 1868.

Holm, Edvard, «Den dansk-norske Stats Stilling under Krigene i Europa 1740-42», i *Indbydelsesskrift til Kjøbenhavns universitets aarsfest i anledning af Hans Majestæt Kongens fødselsdag den 8de April 1891*, København 1891.

Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814), Danmark-Norges historie under Kristian VI (1730-1746)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1894.

Holm, Edvard, *Danmark-Norges historie fra den Store Nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814), Danmark-Norges historie under Kristian VII (1766-1808), Fjerde binds første afdeling (1766- 15. September 1770)*, Universitetsboghandler G. E. O. Gad, København 1902.

Jonasson, Gustaf, «Missväxt och pest», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmberg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978.

Lynn, John A., «States in Conflict», i Parker, Geoffrey (red.) *The Cambridge history of warfare*, Cambridge University Press, 2005.

Malnes, Raino/Midgaard, Knut, *Politisk tenkning*, Universitetsforlaget, Oslo 2003, 2. utgave, 2. opplag 2004.

Malnes, Raino, «Det globale anarkiet», i Hovi, Jon/Malnes, Raino (red.), *Anarki, makt og normer, Innføring i internasjonal politikk*, Abstrakt forlag, Oslo 2007.

Murray, Williamson A., «The World in Conflict», i Parker, Geoffrey (red.) *The Cambridge history of warfare*, Cambridge University Press, 2005.

Parker, Geoffrey, «Dynastic War», i Parker, Geoffrey (red.) *The Cambridge history of warfare*, Cambridge University Press, 2005.

Rian, Øystein, «Christiania-elitens politiske betydning i det dansk-norske eneveldet – med hovedvekt på forholdet til imperiehovedstaden København», i Collet, John Peter/Frydenlund, Bård (red.), *Christianias handelspatrisiat, en elite i 1700-tallets Norge*, Andresen & Butenschøn, Oslo 2008.

Rian, Øystein, «Norge i den oldenborgske staten – Om hvorfor det norske riket ble et nordisk annerledesland», i Engman, Max/Villstrand, Nils Erik (red.), *Maktens mosaik – Enhet, särart och självbild i det svenska riket*, Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors & Bokförlaget Atlantis, Stockholm 2008.

Rian, Øystein, «Hvorfor var det ikke nordmennene som forlot Fredrik 6.?» i *Historisk tidsskrift*, bd. 93, Universitetsforlaget, Oslo 2014.

Rosén, Jerker, «Den inre utvecklingen 1700-1718», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmberg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978.

Sallnäs, Birger, «Arvid Horn – fredens general», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmberg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978.

Stokke, Olav Schram, «Internasjonale regimer», i Hovi, Jon/Malnes, Raino (red.), *Anarki, makt og normer, Innføring i internasjonal politikk*, Abstrakt forlag, Oslo 2007.

Struwe, Lars Bangert, «Allieret eller neutral? Dansk sikkerhedspolitik 1740-1807», i Bourgeois, Eric Lerdrup/Høffding, Niels (Red.), *Danmark og Napoleon*, Forlaget Hovedland, Højberg 2007.

Struwe, Lars Bangert, *Jeg er sikker på, at Danmark har onde hensigter over for Sverige, Kriserne i Norden i 1740'erne*, Ph.d.-avhandling, Syddansk Universitet, Odense 2009.

Struwe, Lars Bangert, «Småstat eller stormagt? Danmark-Norges stilling i 1700-tallet», i *Siden Saxo, Nr. 1*, 2010.

Struwe, Lars Bangert, «Allianceteorier og Danmark-Norges sikkerhedspolitik fra 1720 til 1813», i Ottosen, Morten Nordhagen/Glenthøj, Rasmus (red.), *Samfunn i krig, Norden 1808-09*, Unipub, Oslo 2012.

Struwe, Lars Bangert/Rasmussen, Mikkel Vedby/Larsen, Kristian Knus, *To be, or not to be - Smart Defence, Sovereignty and Danish Policy*, Memorandum skrevet ved Faculty of Social Sciences, University of Copenhagen, 2012.

Thomsen, Hans Kargaard, «En karakteristik af historikeren Edvard Holm», i *Festskrift til Povl Bagge, På halvfjerdsårsdagen 30.november 1972, Fra en kreds elever*, Den danske historiske forening, København 1972.

Utterström, Gustaf, «Görtz och finanspolitiken», i Nilsson, Tage/Wannerth, Claës/af Malmborg, Hakon/Pihlström, Marianne/Skrutkowski, Michael (red.), *Den svenska historien, Karl XII, stormaktens fall. Arvid Horn, fredens general*, bd. 8, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967, opplag 1978.

Vaupell, Otto Frederik, *Den danske hærs historie til nutiden og den norske hærs historie indtil 1814, Anden dels første afdeling*, Gyldendalske Boghandel, København 1876.

Weber, Max, *Makt og byråkrati, Essay om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*, Gyldendal akademisk, Oslo 2000, 3. utgave 2000, 5. opplag 2008.

Woodcock, Thomas/Robinson, John Martin, *The Oxford Guide to Heraldry*, Oxford University Press, New York 1988

Østerud, Øyvind, «Makt og maktbruk i internasjonal politikk», i Hovi, Jon/Malnes, Raino (red.), *Anarki, makt og normer, Innføring i internasjonal politikk*, Abstrakt forlag, Oslo 2007.

## Nettsider

[http://www.denstoredanske.dk/Danmarks\\_geografi\\_og\\_historie/Danmarks\\_historie/Danmark\\_1536-1849/Frederik%20A05?highlight=frederik%205](http://www.denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_1536-1849/Frederik%20A05?highlight=frederik%205), lest 06.05.14.

<http://kongehuset.dk/monarkiet-i-danmark/De-kongelige-symboler/det-kongelige-vaben> , lest 18.02.14.

[http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17#KAPITTEL\\_1-1](http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17#KAPITTEL_1-1), lest 05.03.2014.